BIBLIOTHEQUE [illegible]

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portubus, pontibus, transitibus que urbis Lugdunensis ac veteris Provinciæ, Summi.
·17 33·

36-2141

808522

MAGIVS
DE
TINTINNABVLIS
STELÆDAMI apud HENR. WETSTENIUM. 1689.

ACAD. SCIENT. LITT. ET ART.

808522

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS DE TINTINNABULIS

Liber Poſtumus.

FRANCISCUS SWEERTIUS F.
NOTIS *illuſtravit.*

Accedit ejuſdem MAGII
DE EQUULEO LIBER,
cum notis G. Jungermanni.

Ut & APPENDIX *Virorum illuſtrium idem argumentum pertractantium.*

ACAD. SCIENT. LITT. ET. ART. LUGD.

AMSTELÆDAMI,
Apud HENR. WETSTENIUM.
CIↃ IↃC XIC.

VIRO
ILLUSTRI
EZECHIELI
SPANHEMIO,
SERENISSIMO
BRANDEBURGENSIUM
ELECTORI
A CONSILIIS SECRETIORIBUS,
AC AB EODEM
AD LUDOVICUM M. GALLIARUM
REGEM
NUPER LEGATO
HENR. WETSTENIUS. S.

DUm prœlo noſtro ſolvit gemellus hic Magii fœtus, Tu nobis ades,

VIR perquam ILLUSTRIS, novus hoſpes, noſtraque ſubis tecta, qui Tui deſiderio flagramus ex quo Te primum videre nobis contigit. Nam Te aſpicere ac Te amare unum idemque eſſe mecum ſentiunt omnes qui Te norunt. Tanta enim tua eſt humanitas in ſummo illo honoris veſtigio quo Te virtus tua evexit, tantaque cum eruditione conjuncta, ut quod quis primum in Te miretur, certe haud facile ſit cuiquam decernere; præſertim ſi & addat ſummum illud tuum de omnibus bene merendi ſtudium. Quæ ſicut bonorum omnium amorem Tibi conciliant, ita & præclaræ illæ perſpicaciſſimi ingenii

genii Tui dotes, eruditos omnes in admirationem Tui rapiunt. Iliada contexeret qui ſingulas enumerare vellet. Tam eximiæ vero ſunt, ut & inter hoſtes fuerint qui illas venerarentur. Cum enim nuper Ludovicus Magnus Galliarum Monarcha omnium, quibuſcum armis congredi decreverat, Principum Ordinumque Legatos dimitteret, ne unus quidem regiæ indignationis notam evaſit, præter Te, quem ſolum virtus egregia à communi reliquorum ſorte liberavit. Liceat ergo & mihi, tenui quamvis hoc ſpecimine, pietatis in Te meæ teſtimonium prodere. Quod ſi ſolita illa tua humanitate exceperis, ad ſum-

mam votorum me perveniſſe exiſtimabo. Vale decus Orbis litterati, bonoque publico quam diutiſſime vive. Dabam Amſtelædami a. d. xv. Kalend. Maji. cIↄ Iↄ c xic.

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

Quum in recudendo hoc libello nihil novi molitu ſim, novam ei Præfationem prætexere ſupervacaneum duxi. Sufficiat hic illam ſubjicere, quam A. Friſius quondam noſter ſuæ editioni præfixit. Ea vero talis eſt:

P*Romiſſis ſtamus benignè lector, & Magl de* Tintinnabulis *libellum ſerius nonnihil, ſed cum aliquo tibi fœnore offerrimus. Etenim præter* habitum Aaronis Sacerdotalem, *ac quæ huic appenſa fuere* Tintinnabula, *acceſſit &* Schema campanarum harmonicarum, *quarum frequens in Belgio uſus eſt: necnon* idea turris Piſanæ *ſimul &* Bononienſis, *quarum utraque in tantum à perpendiculo declinat, ut præſentem ruinam minitari videatur. Hæc & talia ad majus operis ornamentum, & uberiorem elucidationem mentis authoris ſuo loco adjecta eſſe ſcias. Tu his utere, fruere, nos, quod facturum te confidimus, favore tuo proſequere. Vale.*

ELOGIUM HIERONYMI MAGII,

Potiſſimum è ſcriptis ejus.

HIERONYMUS MAGIUS patriam habuit apud Inſubres Anglariam ditionis Mediolanenſis; quæ urbs & alios parentum memoriâ doctrinâ claros viros protulit, in his PETRUM MARTYREM, non Etruſcum illum, ſed rerum Hiſpanicarum ac novi orbis per decades ſcriptorem: magnum quoque illud ſæculi decus tulit ANGELUM CANINIUM eruditis linguis ad miraculum eruditum: *Syriacam* enim *Grammaticam* dedit, ac *de Helleniſmis* aureum ſanè opus, vertitque *Simplicium in Epicteti enchiridion*. Igitur MAGIUS litteris non leviter ab adoleſcentiâ tinctus, atque adeò, ut erat excitato ingenio fidaque memoria, imbutus, ad legendum ſe da-

dabat, librorum ut helluo videretur. Quemcunque librum ſemel arripuiſſet, nulla nec obſcuritate terreri, nec novitatis illecebra adduci potuit, ut de manibus deponeret, priuſquam perveniſſet ad metam. Audivit attentè FRANCISCUM ROBORTELLUM Utinenſem Bononiæ Doctorem Eloquentiæ atque Hiſtoriæ, qui cum CAROLO SIGONIO de laude eruditionis ſic contendebat, ut hic ſcriptis longè anteiret, ille ſermone ſtupendus dicendique acrimoniâ omnium in ſe ora vultuſque converteret. Hinc ſitim affatim cùm litteris atque hiſtoria expleviſſet, ad Juriſprudentiam ſe, Græcis etiam litteris probè inſtructus, ſic contulit, ut decurſo demum ſpatio ſcriptis eandem in lucem evulgatis, illuſtrare non mediocriter (ni fata impediſſent) cogitaret. Multa enim id generis, ſolemni quorundam more, poſte-

ros exſpectare jubet ; ſed ſpem mors intempeſta eluſit. Edidit autem ſuperſtes hæc ferè : *Annotationes* uberes poſt Gisbertum Longolium Belgam *in Æmilium Probum, de Vitâ excellentium Græciæ Impp.* à quo multa Dionyſius Lambinus audacter mutuatus, taciturnitate (ut ne nominare quidem ſuſtineat) ingrati vix crimen effugit. Mox *de mundi exuſtione & die judicii*, ex Stoicorum veterumque ſententiâ copioſè diſſeruit, ac Baſileæ utrumque opus foras abire permiſit. Adhæc Venetiis, ubi & Typographis operam navaſſe fertur, *Variarum lectionum*, ſeu *Miſcellaneorum libros* IV. multæ ſanè lectionis argumenta. Judex hinc cauſarum militaris à Venetis in Cyprum miſſus, jus dixit. Obſeſſâ dein à Turcico exercitu Famaguſtâ, quæ Salamis quondam dicta, anno Virginei partus ſupra milleſimum & quingenteſimum pri-

primo & ſeptuageſimo, ac vertente anno, die v. Auguſti captâ, captivis contra fidem datam à perfidâ natione Chriſtianis, & M. Antonio Bragadino urbis Præfecto (quod vel meminiſſe refugit animus) juſſu Muſtaphæ Baſſæ, vivo excoriato, Magius calamitatem non effugit, ſed vivus in hoſtium poteſtatem veniens, in Aſiam abductus, ſervitutem Judex ſerviit. O caſum triſtem ac miſerandum! Conſcripſit è memoria ferreas geſtans catenas *de Tintinnabulis commentarium*, quibus Turciám carere animadverterat, quantus rerum theſaurus ſit memoria, oſtendens. Eum obtulit D. Carolo Rymio, nobili Gandavenſi, qui Cæſaris Maximiliani Legatum Byzantii agebat, donavitque Philibertus Rymius Gandavenſis Senator Soc. Jesu Patribus, qui, ne labor funditus interiret, Notis

noſtris illuſtratum exire permiſerunt, ut hæc qualiacunque qui leget, humanarum rerum viciſſitudinem calamitatemque formidare aſſueſcat. Commentatus quoque erat paulò antè, quàm à barbaro Mahomete Baſſâ crudeliter ſtrangularetur, *de Equuleo*, ejuſque quæſtionis formâ, à nemine hactenus rectè intellectâ, quem Thomæ Segheto Britanno v. cl. poſteritas feret acceptum. Atque hactenus quæ in lucem evulgata leguntur. Adjiciam quæ paſſim editurum ſe promiſerat, præſertim Notis ad Æmilium Probum, ſi fortè apud incurioſos heredes adhuc deliteſcerent.

In Bucolica P. Virgilii Maronis.

De antiquorum prandiis & cœnis.

Annotationes in A. Gellium.

Hortorum libros.

De machinis ex Heronis libro περὶ πολεμικῶν ὀργάνων.

De

De urbium expugnatione, Italicè.
De urbium propugnatione, Italicè.
De urbium architecturâ.
Necrotaphologia ſeu *de ſepulchris & ſepeliendi ritu lib.* x.
Miſcellaneorum lib. IV.
Μισοπυγιςίας *lib.* V.
Hæc ad Philologiam pertinent. ad Jus verò Civile:
Lexicon Juris.
Annotationes in Inſtitutiones Juris.
Ad L. Juliam de adult. L. Cùm vir nubit.
Apophyades ad Budæi annotationes in Pandectas.

Amicis uſus eſt familiariter ſummis eruditione viris, ut ferè è ſtudiorum morumque ſimilitudine conjunctio firmaque naſcitur amicitia, in his PETRO ANGELIO BARGEO, principe ævi ſui Poëtarum, qui doctos illos Κυνηγετικῶν poſt Oppianum libros luſit; FRANC. item, ut diximus, ROBORTELLO & OBERTO GI-

GIFANIO Burano Belga I. C. ac Philologo inſigni. Taceo ceteros.

P. LUDOVICUS MEDARDUS

In Libellum de

TINTINNABULIS.

Compedibus vinctus dum Tintinnabula *pulſat*
MAGIUS, *æra quidem, muta ſed æra ferit.*
SWEERTIUS *hæc eadem calamo dum poſtuma tractat,*
Quid facit? æra prius muta ſonora facit.

HIE-

HIERONYMI MAGII

PRÆFATIO

In librum de Tintinnabulis *ſive* Campanis,

Ad Illuſtriſſimum, & Magnanimum

D. D. CAROLUM RYM,

GANDAVENSEM,

Maximiliani *ſemper* Auguſti Imp. Oratorem.

PLAUTUM, *Latinæ linguæ auctorem nobiliſſimum, Chriſtianorum Imperatoris ſemper Auguſti Orator illuſtriſſime, in piſtrino è fabulis ſuis nonnullas ſcripſiſſe, mirum tibi fortaſſe aliquando viſum eſt. Mira prorſus res modò tibi abſque dubio videbitur, me captivum, & Turcæ hominis ſervum, in ergaſtulo, libris omnino, & memoriæ adminiculis carentem (vix enim tunicatus è cladę Cypricâ ſuperfui) hunc* de Tin-

STIT. LITT. ET ART. LUG

tinnabulis *libellum compoſuiſſe; ut Homerum omnigenæ alioqui virtutis parentem mendacii quis inſimulet, quod Jovem ſervis dimidium mentis abſtuliſſe, memoriæ prodiderit. Quanquam Philoſophos, atque auctores non contemnendos, ſervos fuiſſe, Aulus Gellius, & Macrobius, ut alios omittam, atteſtantur. Verùm enimverò, Heros, atque herè Illuſtriſſime; illud te ignorare nolim,* DEUM *Opt. Maximum, qui me ex innumeris terræ, & maris periculis ſervavit, huc perducto etiam præſto adfuiſſe, videri facilè poſſe: ſiquidem ea ferè omnia mihi ſuggeſſit, quæ per ocium olim litteris mandaveram, & Cyprum mecum detuleram, ut relegens aliquando ex animo graviores curas, & moleſtias depellerem. Quamobrem eſt quod eo etiam nomine ejus numini gratias agam immortales, præſertim cum te, D. Illuſtriſſime, ſalutandi occaſionem nactus ſim. Eſt enim in more poſitum, ut qui litteris operam non pænitendam navarunt, quos conſcripſerint libros, honoris*

ergò

ergò tui ſimilibus principibus viris offe-rant, & hujuſmodi numeribus eorum gratiam demereantur. Feci autem libens ut hunc tibi librum dicarem, cùm præter DEUM *Optimum Max. in te uno hujus calamitatis meæ ſalubre remedium poſitum eſſe, & abs te uno ſalutem meam petendam eſſe intelligerem. Quandoquidem tu Chriſtianorum Imperatoris, litteratorum hominum amatoris ſummi, Chriſtianâ pietate, & virtutum omnium choro inſignis Legatus, non ſine divino numine in hanc urbem melioribus auſpiciis quàm Roma fuerit (ut Juſtiniani Imp. verbis utar) fundatam miſſus videris, & præter maximi ponderis legationem, oppreſſorum ſervitute Chriſtianorum patrocinium ſuſciperes; uſque adeò, ut ad te tanquam ad flaminem Dialem, ſeu potius tanquam ad auguſtiſſimam Imperatoris ſtatuam, quod olim miſerorum hominum, præſertim ſervorum præſidium eſſe conſuevit, captivi Chriſtiani, qui huc frequentes è Chriſtiano orbe devehuntur, ac protrahuntur,*

tur, confugere, tuoſque ad pedes provoluti auxilium expoſcerent. Jure igitur, patrone optime, hoc ego quamvis exiguo munere ſalutandum, & colendum eſſe duxi, & ad te, tanquam ad MAXIMILIANI *Inclyti Imperatoris Imperatoriis omnibus virtutibus refertam imaginem, ac ſtatuam confugio, jure tuos ad pedes, Heros maxime, ſupplex procumbo, opemque imploro, & mihi omnino perſuadeo, nullo te pacto Chriſtiano homini deeſſe velle, præſertim cùm is ſim, qui ſcriptis meis pridem rem litterariam nonnihil promoverim, ac in futurum non parum promovere poſſim. Nam cùm in bonarum litterarum ſtudiis ætatem conſumpſerim, libros quinque* de Mundi exuſtione, & die Judicii *conſcripſi, quos typis Baſileæ Henricus Petri ſuperioribus annis excudit: item* commentaria in Æmilium Probum, *ejuſdem Henrici prælo repræſentata: præterea* Miſcellaneorum, *ſeu* Variarum lectionum *libros quatuor, & alios*

** Italicâ*

* *Italicâ linguâ non parvi momenti libros, quos Venetiis impreſſos, ac ubique venales te legiſſe, aut ſaltem apud Bibliopolas Viennæ Auſtriæ, aut Pragæ conſpexiſſe arbitror. Quibus libris tanquam ingenuis, hic veluti verna à ſervo homine (proh dolor) in ergaſtulo genitus, editusque quo pacto rectè ſociari poſſit, non ſatis perſpicio; niſi (quod fieri poſſe video, ac ſpero) tam proſperâ ille utatur fortunâ, ut me poſtliminii jure per te in priſtinum ſtatum facilè reducto, ingenuitatis beneficium adipiſcatur. Si verò me ſpes minimè fallat, & eam, quæ id præſtet, mihi citò diem illuceſcere videam; te mihi Deum fuiſſe, poſteritati prodere ac prædicare potero, ac dum vivam cum Virgilio de te ſemper loquar,*

Namque erit ille mihi ſemper deus, illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus

Tibi vitam, tibi libertatem, quâ nihil

* Ut de machinis Bellicis, de Urbium expugnatione.

hil mortalibus, ac etiam brutis, cariu[s] eſſe conſuevit, tibi fortunas omnes debebo. Variis periculorum fluctibus jactatus, jam proſperâ ac ſecundâ aurâ, Illuſtriſſime D. in ædes tuas tanquam in portum me propelli, videre videor, jam limen ſaluto, jam poſtes, jam atrii pavimentum exoſculor, & ab atrienſibus ſervis excipior: jam raſo capite, hoc eſt (ut rectè Eutropius ait) ſervitute deterſâ, pileum Pannonicum (pileum olim ſignum fuiſſe libertatis, optimè noſti) tuis è manibus accipio: te Dominum meum, te Deum ſaluto: jam longarum ærumnarum, jam duri laboris, minarum herilium obliviſcor. Sed jam tempus eſt ut ad propoſitam de Tintinnabulis *ſeu* Campanis *tractationem deveniamus.*

IN-

INDEX CAPITUM

Libri de Tintinnabulis ſive Campanis.

DE *Tintinnabuli* voce, & quam verè Joannes Tortellius, atque alii, *Tintinnabula* apud antiquos fuiſſe negaverint. Cap. I.

De primo *Tintinnabuli* inventore. C. II.

De majoribus, publiciſque antiquorum *Tintinnabulis*. Cap. III.

De *Tintinnabulis* ſepulcri Porſenæ Tuſcorum Regis. Cap. IV.

Quis olim uſus eſſet *Tintinnabuli* in privatis Romanorum ædibus, Cap. V.

An apud antiquos horæ, ut hodie, *Tintinnabuli* ſono diſtinguerentur, Luciani locus antea obſcurus declaratus. Cap. VI.

Deæ Syriæ ſacerdotem uti conſueviſſe *Tintinnabulo*. Cap. VII.

Bruta quoque *Tintinnabuli* ab uſu non excludi. Cap. VIII.

De *Tintinnabulis* Hebræi Sacerdotis. Cap. IX.

Quis minorum *Tintinnabulorum* publicè olim apud antiquos uſus. Cap. X

De

De *Tintinnabulo* eorum, qui ad ſup
cium ducerentur, & Triumpha
Imperatoris. Cap. X
De antiquorum Tympano quod *T
tinnabula* multa contineret. Cap. X
De ſuperiorum ſæculorum caſtre
Campanâ. Accurſii locus declarat
Cap. XI
De virtute tinnitus æris, & *Tintinnab
lorum.* Cap. XI
Tintinnabulis Turcarum & Græcoru
templa carere. De *Symandro*, & *A
gioſydiro.* Cap. XV
De turribus, quæ *Tintinnabulis* dicar
tur. Cap. XV
Tintinnabulorum, ſive *Campanarum* tin
nitu hodie è templorum turribu
quibuſdam in urbibus muſicos con
centus magnâ cum voluptate expri-
mi. Cap. XVII.
De minorum *Tintinnabulorum* uſu apud
principes viros, & magiſtratus civi-
tatum. Cap. XVIII.
De *Tintinnabulis*, quæ ædium foribus
alligantur. XIX.
De *Campanarum* conficiendarum, &
ſuſpendendarum arte, & quâ ratione
ſtatere non magno earum pondus de-
prehendi poſſit. Cap. XX.

D E

De TINTINNABULI

Voce, & quàm verè JOANNES TORTELLIUS, atque alii *Tintinnabula* apud antiquos fuiſſe negaverint.

CAP. I.

INter multa, Orator Illuſtriſſime, quæ homines jure ſociati excogitarunt, non poſtremum ſibi locum vendicant TINTINNABULA: ſiquidem his commodè diei noctiſque horæ diſtinguuntur, magiſtratus, comitia minora, majoraque convocantur, ſacerdotes divinum ad cultum; & multi mortales ex urbe quamvis magnâ excitan-

tantur, & ſonitu crepituq
non ingrato, ut in eccleſias fr
quentes conveniant, allici,
quaſi rogari conſueverunt:
quibus, cùm ad arma accerſi
cives oportuerit, hominu
corda, menteſque ad dim
candum accenduntur; ut mul
tos nunc TINTINNABULO-
RUM alios uſus, de quibu
infra ſcripturi ſumus, omit
tam. De his, cùm neminem
qui ad hanc uſque diem lat
pertractaverit, repererim, ſcri-
bere, & pro viribus poſteritat
prodere viſum eſt. Ac quia
omnis de TINTINNABULIS
ſermo futurus eſt, antea de
Tintinnabuli voce aliqua pro-
tuliſſe par eſt.

Eſt igitur ſciendum, ſono-
rum

rum hoc inſtrumentum non ſimplici nomenclaturâ ſignificari; ſiquidem *Tintinnabulum*, *Petaſus*, *Codo*, *Nola*, & *Campana*, & *Lebes*; à ſcriptoribus dicitur.

TINTINNABULUM à *tinnitu*, quem, dum pulſatur, edere ſolet, dici arbitror: tinnitus autem æris eſt; & ex ære primùm, mox ex ære, ſtanno, plumbo, argentoque nonnunquam admiſtis, fieri Tintinnabula conſueviſſe, nemini dubium eſt. *Æs* autem ab aëre, ſine quo vox, ſonuſque fieri non poſſunt, ut è vocis definitione apud Ariſtotelem, Avicennam, atque alios patet, Galeotus Martius Narnienſis, olim *Mathiæ Corvino* Pannoniæ

Regi in litteris præceptor, & in caſtris miles, teſtatur appellatum, in libro, quem *de doctrinâ promiſcuâ* conſcripſit; nullum namque ex metallis perinde ac æs ſonorum eſſe dicit; niſi in argento ille mentiri videatur. Sed hoc alterius loci eſt. Illud autem *Bulum*, in voce *Tintinnabulum*, nihil omnino ſignificat, ſed eſt quædam vocabuli productio, ut in *proſtibulo*, *mandibula*, *incitabulo*, *mendicabulo*, & aliis hujuſmodi non paucis. Tinnitus autem, qui pulſato hoc inſtrumento fieri ſolet, voce hac optimè exprimitur, ut in voce *bovis, boatus*; etenim tintinnire æra ſolent, id eſt, *Tin, Tin,* pulſata perſonare.

nare. A *tinnitu* igitur, ſive à voce *Tin, Tin,* quæ cùm æs increpuit, editur, *Tintinnabulum* dici, tam apertum eſt, ut hujus rei gratiâ nullam Grammaticorum ſcholam nobis ſit neceſſarium ingredi.

PETASUM dici majus tintinnabulum, à *petaſi,* id eſt, galeri formâ & ſimilitudine, nemini obſcurum eſſe videtur. *Petaſum* autem à Varrone in tholo hujuſmodi inſtrumentum appellari (ſi memoriâ fideli in depoſito utor) aliquando animadverti: quanquam & in Laconico clypeus æreus, per cujus deductionem, & reductionem calor augeri vel imminui conſueviſſet, ſic dicitur; ut apud Vitru-

vium, ubi de balneo agit, perſpicere licet. Quem clypeum in thermis ac balneis pulſari conſueviſſe, & à Martiale ſignificari, *libro* XIV. *Epigrammatum*, ubi ait, *ſonat æs thermarum*, ſunt qui non ſine errore affirment: ſiquidem verum tintinnabulum, ut infra ſuo loco demonſtrabitur, pulſari in thermis conſuevit, ut homines lavatum atque unctum convenirent.

CODONES à Græcis Tintinnabula nuncupari, nemo eſt qui neſciat. *Codones* autem dici, eo quòd dum moventur ſonum & quaſi cantum edere ſolent; Græcâ, ut par eſt, etymologiâ, teſtantur Johannes Grammaticus in Commentariis

riis in libros Ariſtotelis de Animâ, & Suidas in Lexico ſuo, ſive Collectaneis. tametſi à formâ & ſimilitudine capitum plantæ papaveris, quæ *Codonum* voce â Græcis ſignificantur, *codones* dici tintinnabula, aliquis non ſine ratione fortaſſe contendet.

Nolae etymologiam in obſcuro poſitam eſſe, affirmare auſim; etſi nonnulli, ut Polydorus Virgilius de Inventoribus rerum, *lib.* III. *cap.* XVIII. & alii tintinnabulum dici *Nolam* crediderint, à Nolâ Campaniæ urbe, cujus Epiſcopus Paulinus nolæ, ſive campanæ inventor fuerit: quâ in re halucinantur; nam ante Paulinum Epiſcopum Nolanum, de quo

Gennadius in additamentis ad D. Hieronymi librum de Viris illuſtribus ſcribens nihil tale profert, *Nolæ* mentionem fecit Quintilianus, qui Domitiani Imperatoris ætate floruit. Satis enim illud tritum eſt ſermone proverbium, *In cubiculo nola.*

CAMPANAM quoque à Campaniæ urbe prænotatâ dictam opinantur, ab ære ſcilicet Campano, vel quod in urbe Campaniæ primùm reperta ſit. Sanè à Temeſa, Campaniæ urbe, in quâ æris vis ingens extiterit, quidam ab Ovidio in Faſtis libro v. *Temeſæa æra* dici autumant. Ego quòd *Campanæ* vocabulum in antiquis ſcriptoribus minimè legatur

gatur (apud Divum Hieronymum duntaxat, qui nova, & parum Latina verba ſæpius uſurpat, *Campanæ* mentionem in Regula ſanctimonialium reperio) Gotthicam vocem, vel ab artifice Campanarum præcellente, cùm frequens nolarum, ſive tintinnabulorum majorum uſus in eccleſiis eſſe & cœnobiis cœpiſſet, *Campanam* dictam fuiſſe cenſuerim. Suum tamen hac in re cuique judicium liberum eſto.

Dodonæos *lebetes*, qui in proverbium migraverint, in Jovis Dodonæi templo, ubi ſacerdotibus reſponſa dabantur, ſonora ex ære tintinnabula à quibuſdam dici, & à ſimilitudine lebetum ſic vocitata,

haudquaquam ignoramus: quibus calculum noſtrum libenter adderemus, ſi veterum non ambiguis auctoritatibus niterentur. Verùm ſi non campanæ fuerint Lebetes illi, eos tamen campanis non omnino abſimiles extitiſſe, credendum eſt; ut maximè ſonori in proverbium aſciti ſint.

Illud poſtremò, quod ad Tintinnabuli varia nomina attinet, minimè eſt ſilentio involvendum, Franciſcum Petrarcham, hominem ſuæ ætatis non indoctum omninò, in vernaculis ſuis cantionibus, campanas, SQUILLAS appellaſſe, voce non quidem, ut ego arbitror, Italicâ Tuſcâve, ſed è Galliâ deſumptâ.

Inde

Inde apud noſtrates verbum, *Squillare.*

Sed de *Tintinnabuli* nominibus, hæc dixiſſe ſufficiat. nunc ad reliqua pergamus.

Joannes Tortellius Aretinus, Laurentii Vallæ amicus, cujus lexicon omnino non contemnendum legimus, quòd Tintinnabuli, ſive Campanæ frequentem in auctoribus mentionem non obſervaſſet, campanas apud antiquos in uſu fuiſſe negavit: in cujus ſententiam & alii diſceſſerunt. Verùm Galeotus Martius in eo, quem ſuprà citavimus, libro, Tortellium eo nomine reprehendit non injuriâ, tametſi *miſerum, & ſomniorum ſcriptorem,* exulcerato animo, & ini-

quo appellet. Quanquam fortaſſe Tortellius ſenſit de campanæ, quem ſuâ ætate conſpiciebat uſu, ſcilicet in templorum turribus. Quod ſi verum ſit, eum ego à Galeoti notâ defendendum puto: nam hujusmodi turres tintinnabulis ſonoras veterum Chriſtianorum vel etiam Ethnicorum templa habuiſſe antiquitus, minimè legimus.

Cap. II.

De primo Tintinnabuli inventore.

UT rerum multarum, ita & Tintinnabuli inventorem ignorari ſæculorum culpâ certò ſcimus. Plinius, qui in libris

libris naturalis hiſtoriæ *libro* VII. *capite* LV. Tintinnabulorum, quæ ſepulchro Porſenæ Regis Tuſcorum imminerent mentionem facit, & caput unum ſatis prolixum rerum inventoribus dicavit, nihil omnino de Tintinnabuli inventore protulit. Paulino Epiſcopo Nolano, viro admodum ſancto, Tintinnabuli inventum nonnulli adſcribunt, quâ de re apud Polydorum Virgilium in libris de inventoribus rerum. Franciſcus Petrarcha, & alii, ac noviſſimè Panuinius, Sabinianum Pontificem Romanum in eum, quem hodie cernimus, uſum, templorum turribus campanas primum impoſuiſſe teſtantur. Divus Hie-

Hieronymus in Regulâ ſanctimonialium, campanellæ ſonitu in unum convocari jubet ſanctimoniales, & à *campanâ*, *campanilem*, ſeu potius *campanalem ſonitum* appellat. Ego ut parvorum Tintinnabulorum uſum in cœnobiis antiquitus extitiſſe affirmaverim, cùm & in privatis nobiliorum ædibus, ut infra patebit, agnoſcatur, ita audacter negaverim, Chriſtianos homines campanis, altioribus templorum pinnis, aut turribus impoſitis, antiquioribus ſæculis accerſiri conſueviſſe; cùm ſub iſta Chriſtianæ fidei initia, ac ſuccedentibus etiam temporibus, Chriſtianum nomen eſſet invidioſum; adeò

ut *Judaica ſuperſtitio*, fides noſtra in Pandectis à Jureconſulto Ethnico (quod Andreas Alciatus *In Parergis* optimè aliquando adnotavit) appelletur; ac oporteret clam in eccleſias convenire, non pulſatis tintinnabulis; quòd ea res amplioris ſecuritatis & auctoritatis non parùm præ ſe ferret. Sanè Plinius Cæcilius in epiſtolâ ad Trajanum Imperatorem, ubi de Chriſtianis, & Chriſtianorum conventu, & communione agit, cùm omnia, quæ facerent Chriſtiani, exequatur diligentiſſimè, hujuſmodi Tintinnabulorum nullam facit mentionem; alioqui, ſi fuiſſent in uſu, cùm res eſſet momenti non parvi,

ſilentio non transmiſſurus. Quamobrem exiſtimaverim tunc Chriſtianos editis locis turribuſque Tintinnabula impoſuiſſe, atque ſuſpendiſſe, cùm Ethnicorum principum odia jam ſatis refrixiſſent, ac piorum Eccleſia caput Martyrum ſanctorum cruore non tam fœdatum quàm exornatum extollere cœpiſſet.

Cap. III.

De majoribus, publiciſque antiquorum Tintinnabulis.

NEMINI, qui in humanioribus litteris vel parum fuerit verſatus, obſcurum eſſe debet, antiquos non ſolùm minora,

minora, ſed etiam majora tintinnabula uſurpaſſe. Notum ſatis eſt illud* Martialis,

--- *Sonat æs thermarum, ponite pilam.*
Virgine vis ſola lotus abire domum?

Quanquam ſunt qui illud æs ad clypeum æreum referant, qui cathenâ pendebat ex orbiculari feneſtra fornicis Laconici, per cujus deductionem, ac reductionem, nunc augebatur, nunc imminuebatur calor; de quo clypeo mentionem facit Vitruvius. In Laconico tamen Piſano, qui integer adhuc è maximis thermis ad portam, qua itur Lucam,

* *Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?*

ſpe-

ſpectatur, & de quo Robortellus meus libellum edidit (ut hoc obiter adnotemus) non ut in ceteris, orbicularis feneſtra in fornicis medio ſpectatur, ſed multilatera, & aliæ multæ circum quadrilateræ alterâ parte longiores, quas, pendente è media clypeo, ſpeculari lapide, aut velo, aliâve materia, quæ lucem tranſmitteret, claudi conſueviſſe, ne vapor ſtatim efflueret, facilè crediderim. Nunc ad rem noſtram redeamus. Qui id de clypeo illo exiſtimant, magno, ut mihi videtur, in errore verſantur; quod unius duntaxat ſcriptoris auctoritate apertum facio. Siquidem Ælius Spartianus ait, neſcio quem

quem Romanum Imperatorem è thermis *tintinnabulum* amoviſſe. Si verò aliquis *tintinnabulum* pro clypeo illo accipi contendat, erroris facilè convinci poterit. Nam amoto è thermis, id eſt Laconico, æreo clypeo, haud ſatis intelligo, quo pacto ſudatorii ratio conſtaret. Adhæc ſi clypeum pulſari conſueviſſe dicamus, ut hoc pacto lavaturi convocarentur, non ſatis perſpicio, quàm commodè id fieri poſſet, illo ex alto ſatis loco propendente. Altum namque Laconici Piſani fornicem eſſe unuſquiſque videre poteſt: locus enim Robortelli curâ, dum humaniores litteras in Piſano gymnaſio profiteretur, optimè fuit

fuit repurgatus. Quod ſi è ſuperiore fornicis parte malleo, vel aliâ prædura materia clypeum tundi ſolitum, ſuſpicetur aliquis; & hic videat quam rectè id, & ſine cathenæ deductione, ut calor exhalaret, ac ſudatorium nonnihil refrigeſceret, fieri potuerit. Accedat eo, quod cùm thermarum conſtructio late pateret, uſque adeò ut Romæ thermæ Diocletianæ, quantum hodie è ruinis cognoſcere licet, municipii magnitudinem facilè æquarent, ſonus ex ictu clypei intra fornicem illum, clauſumque locum editus, ad omnes, qui in thermis agerent, & lavaturi conveniſſent, pervadere non poterat. Nec ad

rem

rem pertinet, ſi quis dicat, locum, in quo lavaturi pilâ prius exercebantur, fuiſſe Laconico proximum, ut vel à ſurdaſtris clypei ſonus audiretur: nam reſpondeo, tinnitum æris thermarum, hoc eſt tintinnabuli, quo de agimus, procul etiam audiri, & percipi conſueviſſe, ut non ſolùm qui pilâ exercerentur, & in thermas conveniſſent, ſed & qui à thermis longè abeſſent convocarentur lavatum: quod Ciceronis auctoritate probatur, ſiquidem in Tuſculanis (niſi me fallit in loci indicio memoria) ait, *ſimulatque increpuiſſet*, id eſt (ut ego interpretor) thermarum Tintinnabulum tinnitum edidiſſet, *Romanos re-*

relictis Philoſophis & præceptoribus, *unctum* (nam qui laviſſent, ungebantur) *ire ſolitos*. Sed in re apertâ teſtibus utor non neceſſariis.

Tintinnabulorum majorum non ſolùm in thermis, ſed etiam in aliis urbium partibus, ſi non apud Romanos, ſaltem apud alias nationes nonnullas, locum fuiſſe ad convocandos in mercatum homines, ex Strabone *libro* XIV. *Geographiæ* cognoſcere eſt: rem enim non fictam, ſed factam Jaſſi refert, ſcitu dignam, Citharœdum canentem eâ in urbe, homines non paucos circumſtetiſſe; eos è re natâ univerſos, præter ſurdaſtrum, ſtatim diſceſſiſſe; cithara-

tharœdum ad ſurdaſtrum converſum, illi gratias agere cœpiſſe eo nomine, quod cùm ad tintinnabuli ſonum reliqui omnes eum reliquiſſent, ſolus ille auditor perſtitiſſet; quâ re ſurdaſter cognitâ, vale homini dixerit, quòd ſonus ille jam vendi piſces indicaret. Credere autem par eſt, tintinnabulum illud Jaſſicum, & magnum fuiſſe, & edito loco ſuſpenſum, ut ab omnibus civibus illius poſſet ſonitus audiri. Alia de majoribus, publiciſque tintinnabulis à me hactenus non ſunt obſervata, quamobrem hic caput reprimo.

Cap. IV.

De Tintinnabulis Sepulchri Porſenæ Tuſcorum Regis.

Marcus ille Varro, qui quòd multa mandaverit litteris, Polygraphotatos dictus eſt, Porſenæ antiqui Tuſcorum Regis ſepulchrum graphicè appinxit, ut perſpicere licet apud Plinium in libris naturalis hiſtoriæ: nam Varronis opera, præter pauca, quæ ad ætatem noſtram pervenerunt, deſiderantur. Huic ſepulchro, quantum memoriâ aſſequi poſſum (nam libris omnino, ut patet, deſtitutus ſum) quatuor erant pyramides

des adſtructæ, ſupremæ pyramidum partes cathenis jungebantur, à quibus tintinnabula non pauca propendebant, quæ cùm flarent venti, concuſſa, ſonitum, qui longè pervagaretur, edebant. Hæc autem tintinnabula non admodum magna fuiſſe, haud ægrè crediderim, ſiquidem maxima, aut ſaltem mediocria ventis agitari, aut permoveri nequeunt, ut tam manifeſtum eſt, quàm quod manifeſtiſſimum.

CAP. V.

Quis olim uſus eſſet Tintinnabuli in privatis Romanorum ædibus.

LUCIANUS Samoſatenſis agens de his, quæ mercede conductis viris doctis Romæ ſolerent uſu venire , inter cetera, quæ doctè admodum atque eleganter conſcripſit , ait *in ditiorum ædibus familiam tintinnabuli ſono excitari conſueviſſe.* Ædes enim cùm ampliſſimas haberent Romani , cujus rei nos adhuc admonent ruinæ ; & ſervorum greges , quod hodie Turcæ faciunt , poſſiderent, domique, ut villicos

cos omittamus, alerent; tintinnabulis (quemadmodum in monachorum cœnobiis eſt in more poſitum) familiam mane excitandam curare aliâ re ullâ, quàm tintinnabuli concrepatione, & tinnitu, non potuiſſe commodè, eſt omnino manifeſtum. Hodiè etiam Romæ videmus ampliores quàm par ſit purpuratorum Flaminum ſive Cardinalium, & principum familias pranſum, cœnatumque tintinnabulis in ſuperioribus ædium partibus ſuſpenſis, convocari; adeò ut non ſolùm qui domi ſunt, ſed etiam qui domo abſunt ſonum audiant, & ſui quiſque domeſtici tintinnabuli tinnitum,

multis perſonantibus, agnoſcat.

Cap. VI.

An apud antiquos horæ, ut hodie, tintinnabuli ſono diſtinguerentur. Luciani locus antea obſcurus, declaratus.

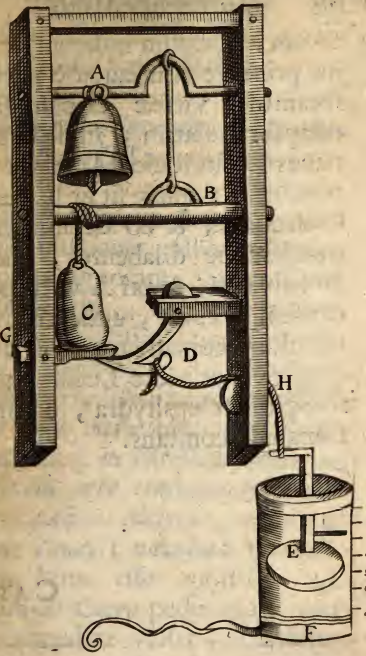
ADmonent me ſuperiora, ut Luciani locum antea obſcuriſſimum, apertum, perſpicuumque reddam. Exiſtimant nonnulli, apud antiquos, diei, noctiſque horas tintinnabuli majoris ſono diſtingui & ſignificari conſueviſſe, eâ ſolùm auctoritate innixi, quòd Lucianus litteris prodiderit, *horas per aquam & ſonitum ſuâ ætate demonſtratas.*

in

in quorum ego aliquando ſententiam pedibus diſceſſi. Verùm poſtea factum eſt ut aliud ſentitem, quod eſſet abſque dubio probabilius. Primùm enim cœpi mecum addubitare, quòd Plinius, qui res hujuſmodi multas exequitur, & Vitruvius, deſcriptis antiquorum ſolariis, id eſt horologiis, quæ in ſole, umbrâ horas (quod etiam hodie fieri videmus) diſtinguebant, ac tranſeuntibus demonſtrabant, nihil omnino de ſonoro horologio loquantur, nullâque ejuſmodi arte non vulgari inſtrumenti fabrefacti mentio apud antiquos ſcriptores reperiatur. Mox accidit ut Joannes Nicolaus Juſtus, affinis

meus, ac vir doctus, libri veteris mihi copiam faceret, in quo, præter alia multa inſtrumenta horologium, quod per aquam & ſonitum conſtaret, Luciani horologio non abſimile, graphicè delineatum: cujus formam utcunque hic apponendam eſſe duxi, ut quiſque Luciani locum nullo negocio cognoſcat.

A Tintinnabulum. B Axis, cui alligatur funis, à quo pondus aliquod pendeat. C Pondus. G Lignum in quo pondus quieſcit. D Uncus continens pondus ad tempus, ne dilabatur. F Aqua paulatim ſubſidens. E Orbis è ſubere, continens ferrum adfixum,

A
B
C
D
E
F
G
H

fixum, horarum indicem, cujus pondere cùm aqua è parvo foramine vitreæ clepshydræ dilapſa paulatim, ſubſederit, uncus D funiculo H deſignato retrahitur: quare fit ut lignum G declinet, & eo declinante, pondereque dilabente, axis B volvatur, & axi A volvendi cauſam præbeat, unde tintinnabulum concutiatur, & increpet. Jam vides Luciani horologium clepshydrâ, & tintinnabulo conſtans.

CAP.

Cap. VII.

Deæ Syriæ Sacerdotem uti conſueviſſe Tintinnabulo.

Ante quam Lucianum dimittimus, illud nolim lectorem ignorare, Syriæ Deæ ſacerdotem, ut idem auctor litteris prodidit, tintinnabulo uti conſueviſſe. Ait namque, *ante Syriæ Deæ templum phallos duos miræ altitudinis fuiſſe ſtatutos: in hos ſacerdotem eâ ſolitum arte conſcendere, quâ Syri palmas altiores, nimirum fune caudici advoluto* (duplicem hunc eſſe oportuit, ut dum in altero pedes ejus, qui conſcendere vellet, conſiſte-

rent; alter altius promoveretur) *ac paulatim ad ſuperiores partes protracto: cùm verò ad ſummas phalli partes perveniſſet, orare, ſacra facere, ac inclamare conſueviſſe, atque interim tintinnabulo ſonum edere, ut verbis tinnitus ſociaretur.* Æs namque in ſacris non modicam vim habere exiſtimabat antiquitas. Sunt præterea qui putent, Deæ ejuſdem ſacerdotes, qui ſtipem non modicam paſſim emendicantes, ſive potius corradentes, colligerent (hos Cicero in libris de legibus, *domos exhaurire & urbem ſuperſtitione implere* dicit) tintinnabula uſurpaſſe; viſiturque inter antiquorum ſtatuas, Romæ opinor,

nor, ſacerdos hujuſmodi cum pera, & tintinnabulo. More non abſimili apud Italos noſtros, qui Divi Antonii fratres nuncupantur, paſſim eleëmoſynas colligentes, ſtatim atque in pagos, & vicinias pervenerint, tintinnabula movent, quod tinnitus Religionem quandam præ ſe ferat (etenim Divum Antonium cum tintinnabulo appingi videmus) & eos, qui aliquid daturi ſint, acceſſat. Eodem, cum iis, qui benignè fecerunt, piè ſalutem æternam à DEO expoſtulant, identidem perſonant. Quod & Iſiacos feciſſe arbitror.

***

Quæ modo dicta ſunt à Magio noſtro de Syriæ Deæ ſacerdotibus, mirum in modum convenire mihi videntur cum iis, quæ de certis quibuſdam Religioſis apud Turcas narrat Nicolaus Nicolai, in libris *de moribus diverſarum gentium*; ſiquidem refert inter Saracenos inveniri genus quoddam Religioſorum, vel potius Hypocritarum, quibus volupe ſit, vitam aliquo modo ſolitariam agere inter feras, utpote Lupos, Cervos, Urſos, Aquilas, & iſtius generis alia animalia, quæ quidem ideo domi ſuæ alunt, ut viri ſanctitate præditi cenſeantur, re ipſâ tamen ut in ſolitudine quàm minimè ſoli ſint, hiſce enim animalibus domitis, tempus & ocium fallunt. Cùm autem vivant ex eo quod ex prætereuntium liberalitate iis ſubminiſtratur, quoties parcius ſibi eleemoſynas offerri vident, latebris relictis civitates petunt, Urſum vel Cervum manu ducentes, ex quorum collo pendeat Tintinnabulum, quo populum, aut eos qui aliquid daturi ſint convocent, in hanc formam.

CAP.

Cap. VIII.

Bruta quoque tintinnabuli ab uſu non excludi.

NOn ſolum autem homines, ſed etiam bruta, quæ ſub hominis imperio degerent (hæc *pecudum* nomine appellari, Laurentius Valla in Elegantiis teſtatum reliquit) hominis tamen arte, olim tintinnabulis perſonabant. Strabo auctor eſt, pecudibus fuiſſe adalligata tintinnabula, ut tinnitu noxiæ feræ ab ipſis arcerentur. Hodie quoque paſtores, more antiquo perdurante, ovium, caprarum, ſuum, boum, equorumque collo tintinnabu-

nabula aptare ſolent, non ad terrendas feras (nam & pecora, quæ tintinnabula geſtant, à feris impeti, & necari experimenta non ſemel docuerunt) ſed ad deprehendendum quibus in locis nemorum, montium, valliumque oberrent, atque hac ratione longæ inquiſitionis labor abſit. Præterea exiſtimant, tintinnabuli ſono pecora, perinde ac tibiæ, gaudere & pingueſcere: quamquàm ea quod non ſint harmonicè compoſita, harmoniâ oblectari negant Philoſophi; ſed quàm verè, ipſi viderint. Equidem in mari è navi ſæpius perſpexi ſibilo Delphinos à nautis allici, & quaſi præ gaudio exultare, atque detineri.

tineri. Paſtorum quoque fiſtulis cervos ſiſti, & quâdam quaſi dulcedine capi, cognitum eſt; poſſumque ego teſtari, me Anglaræ cicurem carduelem ſpectaſſe non ſemel, qui, fidibus canente citharœdo, mirum in modum exultaret, & per mille vocum diſcrimina (ut Ovidii verbis utar) cantum ederet; citharœdo quieſcente, & ille quoque quieſceret, ac ſileret: ut quiſque facilè intelligere poſſet, aviculam à vi muſicâ in hominis morem permoveri.

Olim oblectamenti, atque ornatûs gratiâ muliones, atque agaſones equis, muliſque tintinnabula alligabant, quod & hodie paſſim fieri videmus. Quamobrem Lucianum

,
e fiſtu
m quaſ
um eſt
me An
m ſpe
fidibus
rum i
r mille
Ovidii
ederet;
& ille
ſileret:
lligere
ſicâ in
ri.
atque
s, at-
mulif-
bant,
eri vi-
Lucia-
num

num primum, mox Apulejum aſinis illis ſuis egregiis tintinnabula ſuſpendiſſe videmus. Romæ quoque in antiquis marmoribus, & ſculpturis, viſuntur elephanti, è quorum collo propendent tintinnabula; quam rem & in vetuſto numiſmate me olim obſervaſſe memini hac formâ.

Hodie in multiplici tintinnabulorum uſu non ſolùm quadrupedibus ſed etiam avibus tintinnabula alligantur: ſiquidem hieracarii, quos *Accipitrarios* Latine vocamus, aquilis, majoribus, minoribusque accipitribus tintinnabula alii ærea, alii argentea coriaceis compedibus aſſuunt eâ de

de cauſâ, ut cùm evolaverint, atque inter arbores fruticeſque conſederint, nec veniant in conſpectum, facilè poſſint inveniri.

Cap. IX.

De Tintinnabulis Hebræi Sacerdotis.

NON ſine piaculo ſacerdotis Hebræi tintinnabu-a, cùm omnia, vel minima quæque antiquorum perſequamur, hic omitti poſſe videntur. Quamobrem & de is mentionem faciendam eſſe duximus, præſertim ùm & Plutarchus in Symoſiacis ſuis quæſtionibus, ta-

tametſi à fide noſtrâ multum alienus, de his ſcriptum aliquid reliquerit. Neminem, qui vel à limine * ſacras litteras ſalutaverit, latet, Hebræorum multæ, ut par erat, exiſtimationis ſacerdotem, in extremâ veſtimenti orâ, tintinnabula multa ſonora, meſpila, ac mala pnnica identidem ſonora, utpote quæ metallica eſſent, & vacua, pilulaſque ferreas, aut æreas ad edendum tinnitum continerent introrſum, cùm in ſancta ſanctorum ingrederetur, geſtare conſueviſſe, ut dum graderetur, ſonitus multiplex ab

* *Exod.* 39. *Ioſephus lib.* 3. *antiq. Origenes in Exod. cap.* 35. *Polyd. Virg. lib.* VI. *cap.* XII.

his, qui in templum conveniſſent, facilè poſſet audiri. Quorum ſymbolicam, atque arcanam ſignificationem Divus Hieronymus pluribus docet, referens ea ad elementa, & tonitrua. cujus verba, quòd libris in ergaſtulo omnino (quod aliàs diximus) caream, non adſcribo; quod in multis aliis auctorum, quæ à nobis advocantur, teſtimoniis facere cogimur, ut etiam eâ de de cauſâ veniam ab humano lectore impetraturi ſimus, ſi ſæpius, quàm in aliis quæ in vulgus edidimus ſcriptionibus, hîc memoriæ vitio erraverimus.

CAP.

CAP. X.

Quis minorum Tintinnabulorum publicè olim apud antiquos uſus eſſet.

TINTINNABULORUM majorum quis uſus eſſet publicè, apud antiquos, ſatis, opinor, ſupra fuit à nobis demonſtratum. Nunc eſt de minoribus agendum: quanquam & huc ſpectant Hebraica tintinnabula, quorum ſuperiore capite facta eſt mentio. Parva namque erant, utpote quæ veſtis oræ, ſive limbo aſſuerentur, ab eâ pendere poſſent, & à ſacerdote non magno labore geſtarentur: ac non ſolùm parva, ſed

ſed publicum in uſum, ut patet, aſcita.

Ariſtophanes in Avibus, ubi de ridiculâ illâ civitate agit, jubet Codonophorum, hoc eſt, *tintinnabuli geſtatorem*, circumcurrere: inquit enim κωδωνοφορῶν περίτρεχε· ad quæ verba Scholiaſtes Græcus, vir doctus, ſcriptum reliquit, eos, qui circumibant urbem, & phylacas, id eſt *excubias* ac *vigiles*, geſtare conſueviſſe tintinnabula, ut num vigiles verè vigiles eſſent, deprehendere poſſent, quod ipſum & ab Heſychio V. κωδωνοφορῶν ſcriptum me Fammochuſtæ Cypri ſuperiore anno legiſſe memini. Deprehendendi verò modus tintinnabulo quis eſſet, non pro-

dunt.

dunt. Quamquam conjecturæ locus eſt, Codonophorum circumcurrentem (eos hodie, qui id muneris obeunt, *Rondam* vocari vulgò, ſatis eſt notum) tintinnabulo perſonare ſolitum; cui ſi non ſtatim vigiles occurriſſent, vel aſſurrexiſſent, eos minimè vigilaſſe, ſed tinnitu è ſomno excitatos fuiſſe, apertum erat. Morem hunc tintinnabulo circumeundi vigilias in urbibus, apud antiquos Græcos duntaxat extitiſſe cenſuerim; ſiquidem maximè antiquum, & antiquæ comœdiæ ſcriptorem Ariſtophanem fuiſſe ſcimus; & nihil tale hiſtorici, ſive Græcos ſive Latinos quæras, in urbibus factum eſſe dicunt. Romanos,

dum vigiles mutarent, buccinâ canere, non tintinnabulo uti conſueviſſe, conſtat; quod * Lucanus ſignificat, dum ait:

Et jam quarta canit venturam buccina lucem.

Germani verò noſtrâ ætate, cùm vigiles mutant, tympanum ſpulſant, & tibiâ canunt.

Præter Codonophoros, qui phylacas circumirent, erant & alii Codonophori, qui atrati funus præcedebant, de quibus Suidas, & poſt Suidam Gulielmus Budæus. Funeri autem adhiberi conſueviſſe arbitror, tum ut ad ſpectandam funebrem pompam homines ac-

* *Propertius.*

cer-

cerſerentur, tum ut Flaminem Dialem admonerent funeris, ne ille ex improviſo funeri occurreret, & funebribus tibiis auditis pollueretur. Funebres namque tibias Flamini Diali audire non licuit, quamvis funus exequi poterat; ut eſt ab Aulo Gellio, *libro* x. *Noct. Attic. capite* xv. obſervatum.

Cap. XI.

De Tintinnabulo eorum, qui ad ſupplicium ducerentur, & triumphantis Imperatoris.

ZONARAS *libro* II. Græcus hiſtoricus non omnino contemnendus, (cujus ſcripta

ſuperioribus annis carie obſita, in Græciâ reperta ſunt) auctor eſt, conſueviſſe, è ſontium collo tintinnabulum ſuſpendi dum ad ſupplicium ducerentur, ne ex eorum improviſo contactu aliquis pollueretur: ſiquidem tintinnabuli ſono audito eos vitare unicuique integrum fuit. Ex hac conſuetudine factum eſt, ſi eidem Zonaræ credimus, ut triumphantis Imperatoris currui tintinnabulum cum ſcutica, ſive flagro adalligaretur, quibus inſtrumentis, quorum uſus plectendis hominibus eſſet, in magnæ felicitatis cumulo Imperator admoneretur, ne plus quàm par eſſet efferri ac ſuperbire vellet, ſed humanæ

manæ miſeriæ recordaretur: quam rem à nullo alio proditam ſcriptore Græco, aut Latino, mirari ſubit. Sanè Plutarchus in Scipione Æmiliano omnem triumphi pompam optimè explicans, nihil tale ſcriptum reliquit, ut ſuſpicer quod eſt à Zonarâ litteris mandatum, non antiquitus, ſed ſub recentioribus Imperatoribus fieri conſueviſſe, nimirum temporibus ſeculiſve Zonaræ proximis. Etſi Obertus Giſanius vir eruditiſſimus, & amicus mihi longè cariſſimus, eâ de cauſâ hac in re fidem adhiberi poſſe Zonaræ mihi Venetiis aliquando affirmaverit, quòd Cornelius Tacitus Zonaræ fidem adjuvet in eo,

quod de verbis Imperatori triumphanti à neſcio quo inclamari ſolitis, ſcribit, ſcilicet ne gaudio nimio efferretur: viderique Zonaram, recentem præ Cornelio Hiſtoricum, ex antiquo aliquo ſcriptore, quæ ſupra retulimus, deſumpſiſſe. Quod ad ſontes, qui ad ſupplicium cum tintinnabulo ducerentur, attinet, haudquaquam eſt ignorandum, Plautum * parte aliquâ Zonaræ adſtipulari, dum quodam loco egreſſuri extra portam Metiam ſervi cum patibulo, de laniis duobus, & Tintinnabulis meminit. ſiquidem apud Plautum legendum videtur, *cum tintinnabulis*,

* *In Pſeudolo.*

bulis, non autem, *cum tintinnaculis*, ut habent exemplaria vulgata: qui locus malè à quibuſdam explicatur, dum *tintinnacula* pro virgis accipiunt. Quamquam *tintinnacula* pro Tintinnabulis antiquâ voce à Plauto dici ſuſpicari poſſimus.

Figuram ejus, qui ad ſupplicium duceretur cum tintinnabulo, apponere libuit, ut humanus lector rem melius percipiat, & veluti præſens, antiquitatem aliquâ cum voluptate intueri, & quaſi contrectare poſſit.

CAP. XII.

De Antiquorum Tympano, quod tintinnabula multa contineret.

UT nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, antiquitus cognitum eſſe TYMPANOTUM uſum, ut apud Strabonem atque alios me adnotaſſe memini. Suidas quoque ſi non admodum antiquus

auctor, antiquitatum tamen collector non aſpernandus, tympana uſurpaſſe antiquos demonſtrat, deſcribitque tympanum quoddam, cui introrſum multa appenſa eſſent tintinnabula, ut dum pulſaretur, mirum ederet ſonum. crepitu namque tympani, & quaſi boatu graviore, acuto tintinnabulorum tinnitui, ac concentui permiſto, mirus ſonus edebatur. Huic non abſimile tympanum ratione muſica fabrefactum, ſe aliquando Venetiis conſpexiſſe, mihi narravit Joſephus Zarlinus Clodianus, noſtræ ætatis muſicorum facilè princeps, & amicus mihi optimus, atque gratiſſimus.

Vi-

Viſuntur quoque antiquorum CROTALA marmore expreſſa, quæ tíntinnabula affixa continent. Turcarum Crotala ſuperioribus diebus Galatæ Conſtantinopoleos vidimus, quæ è bractea ærea orbes continerent tintinnabulorum vicem exhibentes; ſonum non ingratum edentia. Similia etiam cum tintinnabulis ſunt noſtris cognita. Vidi non ſemel in patriâ Nicolaum Leccium tonſorem, ac ſcurram crotali hujuſmodi ſonum ita citharæ ſociantem, ut muſicus concentus non ingratus ederetur. Turcæ autem tibiarum ſonum crotalis jungunt, & humanis vocibus, meherculè optimè.

Cap. XIII.

De ſuperiorum ſeculorum caſtrenſi Campanâ. Accurſii locus declaratus.

Tintinnabuli caſtrenſis me ſonus à Tympanis, & Crotalis avocat. Eſt igitur ſciendum, ſuperioribus ſeculis, nec admodum vetuſtis temporibus exercituum Imperatores, jam tintinnabulorum majorum in Chriſtiana templa uſu recepto, in caſtris, quaſi in quâdam civitate ambulatoria, & turricula campanaria è ligno identidem ambulatoria uti conſueviſſe, è quâ tintinnabulum admodum magnum penderet, *Carrocium*

voce Italâ, quaſi *currum magnum* dicas, appellabant, currus enim altioris formam parte aliquâ exprimebat. Poſitis caſtris, prope Imperatoris tentorium Carrocium locabant, & princeps ſignum militare mutum in ſupremâ parte figebant. Sole occidente, & mane ante lucem, ut fit in Chriſtianorum templis, tintinnabulum miles aliquis pulſabat, DEUM Opt. Maximum oratione Dominicâ, & Deiparam Virginem ſalutatione Angelicâ venerandi ſignum perſpicuum præbens. Cùm bellicum canere oporteret, eodem tintinnabulo milites ad arma vocabantur. Cùm in hoſtem progrediendum, acieque confligendum

dum eſſet, Carrocium in mediâ acie cum ſigno prænotato, & tintinnabulo ſiſtebant, & tanquam Imperatorem illud circumvallatum cuſtodibus, ab hoſte, ne caperetur, tuebantur; tantumque erat tuendi ac defendendi ſtudium, tantus militum ardor, ut quem locum quiſque vivens occupaſſet, eum amiſſâ animâ, corpore tegeret. Maximi enim dedecoris loco Carrocium amiſiſſe, habebatur. Quam obrem Accurſius, qui multos annos Bononiæ verſatus eſt, in quodam ſuo gloſſemate ait, *regulæ* cuidam *inhærendum*, *tanquam ſolent Bononienſes Carrocio*; quæ verba mox apud noſtros Jureconſultos in pro-

proverbium venerunt, cujus meminit Alciatus in libris de Verborum ſignificatione. De hoc Carrocio ſcriptum reperies in Chronicis Villanii Florentini, qui Florentinorum Carrocium à Senenſibus captum fuiſſe, memoriæ prodidit, et, ſi rectè memini, *Martinozum* vocat. An aliæ nationes, præter Italos, hujuſmodi curru in caſtris uterentur, mihi adhuc eſt incognitum. Nunc Carrocii figuram cum tintinnabulo & vexillo delineemus.

Cap. XIV.

De virtute tinnitus, æris & Tintinnabulorum, juxta quorundam quamvis non ab omnibus approbatam opinionem.

ÆRis vim eſſe non modicam, putavit antiquitas. Ideo ſacerdotes æreis cultris utebantur, ut eſt à me apud Nonium Marcellum atque apud alios obſervatum. Eâ etiam de cauſâ Ovidius in Metamorphoſi Medeæ falcem æneam tribuit. Idem in Faſtis, æris tinnitu inferorum umbras in ſacris Lemuralibus ab anu expelli dixit. Alexander quoque Aphrodiſæus in ſuis Proble-

ma-

matibus, ait æris ſono malos ſpiritus depelli; eamque ob rem in lunæ defectu æra moveri, fuiſſe in more poſitum. Livius etiam, Ovidius, [a] Lucanus, atque alii deficiente, & quaſi laborante lunâ æra concuti, ſcriptum reliquere, quod & à [b] Cœlio Rhodigino in libris Antiquarum lectionum fuit adnotatum. Eſt etiam à Polydoro Virgilio in libris de inventoribus rerum [c] litteris mandatum, Tintinnabulorum, ſive Campanarum ſono dæmones fugari: ideo cum ventorum, aut grandinis injuriam timent Chriſtiani (ab his enim dæmonum operâ vineis, arboribus, frugibuſque calamitas

a *Faſtor. l.* v. b *lib.* xix. *c.* x. c *lib.* vi. *c.* 12.

mitas invehitur) campanas pulſari jubent. Sanè Divus Auguſtinus à malis ſpiritibus dæmonibuſque tempeſtates cieri affirmat. Cur autem campanarum tinnitu dæmones terreantur, longiuſque fugentur, haudquaquam eſt in obſcuro poſitum: ſunt enim campanæ divino cultui ſacratæ, & ſacerdotis benedictione auguſtæ religioſæque. Quinetiam cum benedictione ac religione, recentes quaſi luſtrica die, nomina accipere ſolent. Cùm eſſem Fammochuſtæ, vidi in Divi Nicolai templo cāpanas duas non vulgaris magnitudinis, quas quidā Epiſcopus, nomine Gulielmus, faciundas curavit, & à nomine ſuo *Gulielminas* appel-

pellari voluit; ſic enim litteris in ambabus teſtatum reliquit. Campanæ ſono Deo Opt. Max. honorem exhiberi, & orationes quaſi in altum preceſque ſuſtolli, efferrique Chriſtiani opinantur. memini quoque me aliquando legere in Gloſſâ, quam ordinariam theologi vocant, ad Hymnos Davidis, in parentalibus pulſari campanam, ut preces, quæ pro mortuis funduntur ad Deum, campanæ ſono, tanquam flatu quodam devehantur, & quaſi manu ducantur.

Illud non eſt omittendum, quod ad ea, quæ de tempeſtatibus ſuprà dicebamus, pertinet, Philoſophos, qui ſæpè

à

à Chriſtianâ fide ad naturæ rationes divertunt, exiſtimare, campanarum ſono tempeſtatum, ventorum, grandinumque depelli injuriam, quòd tinnitus ille æris aërem maximè diverberet, ſcindat, & confringat; quod apertum ſit eo, quod uſuvenit apibus, cùm facto examine, avolare cœperint; quandoquidem non magno æris tinnitu ſubſidere coguntur, aëre nimirum diſciſſo, diſtractoque, & volatum ægre recipiente. Quanquam exiſtimabit fortaſſe aliquis, id apibus, moto aëre, uſuvenire, quòd tinnitu alliciantur. quod an verum ſit, aliis dijudicandum relinquo.

Pau-

Paulus Grillandus non infimæ claſſis Jureconſultus, in libro de Strigibus ſive Lamiis hiſtoriam refert planè admiratione dignam. Ait enim mulierem quandam, quæ, dæmone devehente, in ludos illos nocturnos Dianæ, ſive Herodiadis, profecta, appetente jam luce, domum revertebatur, in agro repentè fuiſſe à dæmone nudam derelictam, quòd antelucanus campanæ tinnitus eſſet ab illo exauditus: eam verò mulierem ab homine quodam fuiſſe repertam, domumque in ſuam perductam, id ſibi verè contigiſſe, affirmare auſam. Quanquam credere par eſt itum illum & reditum ad Dianæ vel Herodiadis

diadis ludos, dæmonis eſſe illuſiones, qui ſomno ſopitis mulierculis, in earum mentes illabatur, & ea omnia ſecundum quietem ipſis appingat, quæ mox à ſomno, in quo demerſæ jacebant, excitatis fuiſſe vera videantur. Sed de Strigibus ſive Lamiis an verè in ludos proficiſcantur, & in varias feras mutentur, conſulas Joannis Wieri Graviani libros de Præſtigiis Dæmonum.

Cap. XV.

Tintinnabulis Turcarum & Græcorum templa carere. De Symandro & Agioſydiro.

CUM æris vim non modicam exiſtere antiqui opinarentur, æreorumque Tintinnabulorum uſus ſit longè utiliſſimus, cùm ad cives ſtatim, quamvis procul per urbem diſſitos, in unum congregandos, tum ad ſingulas diei, noctiſque horas indicandas: mirum fortaſſe alicui videbitur Turcarum, & Græcorum templa his careant. Sanè Turcæ juxta templa, quemadmodum & nos conſuevimus, altas turres multilateras conſtruunt;

ſtruunt ; quarum faſtigia in pyramides exeunt ligneas, ut in pluribus, plumbeis laminis conteçtas, ad imbrium vim arcendam : ut ſi procul ſpeçtes ; turres campanarias Chriſtianorum eſſe credas ; & his urbes exornari affirmes. Non longè à pyramidis initio ita conſtruçtæ ſunt, ut circumire quis facilè poſſit. huc ſcalâ cochlide, quemadmodum Romæ in Trajani columnam (habent hæ turres & cum hac non parvam ſimilitudinem ; cùm non latæ ſed ſuccinçtæ ſint, & tenues, ut mirum ſit cur non à ventis aliquando dejiciantur) aſcenditur. Pyramide nonnullas carere vidimus, ut Rhodo, & Coo in-

ſula. Oſtiolâ in ſcalæ ſummitate, quibus egreſſus eſt, in circulare podium omnia in orientem ſolem ſpectare obſervavimus. Ex his turribus podiiſque ſacerdotes ſtatis diei, & noctis horis, omnipotentis Dei nomen voce quaſi Stentoriâ inclamant, hómineſque ad templa, ut nos campanis ſolemus, convocant.

Græci verò campanarum loco SYMANDRUM habent, & AGIOSYDIRUM. *Symandrum* Græcâ etymologiâ à convocandis hominibus, ſeu potius coadunandis, appellant: [a] *Agioſydirum*, quòd ſacrum ſit ferrum illud, de quo infra dicturi ſumus. *Symandri*

a *Scrib. ergo potius Hagioſiderum.*

mandri uſum inde mihi ſacerdotes nonnulli Fammochuſtani invectum in eccleſias dixerunt, quòd Noha in arcâ inſtrumentum non abſimile ad convocanda bruta uſurpaverit. Verum id ſit nec ne, prorſus ignoro. Si conjecturas ſequi detur, exiſtimaverim factum eſſe, ut Græci *Symandro* & *Agioſydiro* uterentur, quia ab initio conſtructis monachorum ſacerdotumque cœnobiis, Ethniciſque Principibus Græciæ imperium obtinentibus, æreis tintinnabulis, quòd eorum ſonus & nimiæ ſecuritatis, & auctoritatis indicium eſſet, abſtinuiſſe, & *Symandri* uſum excogitaſſe, quem ſuccedentia Chriſtia-

norum Principum tempora non excuſſerunt. quandoquidem ex conſuetudine voluptatem conciliari ſcimus, & Græci non facilè à majorum traditionibus, majoribuſque recedunt. Quamobrem campanis noviſſimè in multa Græcorum templa invectis (de templis, quæ in orbe Chriſtiano ſunt, loquor, nam reliqua campanis Turcæ carere jubent) & *Symandris*, locus eſt.

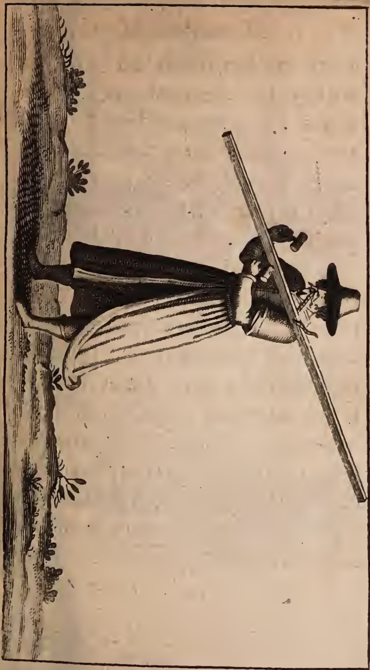
Symandrum autem eſſe ſcias ligneam tabulam latitudine digitorum plus minus quinque, craſſitudine ſeſquidigiti, longitudine ferè pedum quatuordecim. non è quolibet ligno fit, ſed è præduro, & quan-

tum lignea materia patitur, ſonoro. Capita foramina habent nonnulla non magna admodum, ſed pennæ anſerinæ, calamove ſcriptorio pervia. In medio tenuem funiculum continet. Qui populum ad templum eſt convocaturus, & Campanarii (ut ita cum vulgo dicam) nocturnis & antelucanis horis munus obiturus, ante fores templi, vel edito loco tabulam prænotatam malleis duobus ligneis pulſat, non ſine aliquâ ratione muſicâ, atque interim in gyrum ſenſim volvitur, quâ re fit ut gravior cum non ingratâ raucedine ſonus emittatur. Tabula non quà latior, ſed quà arctior eſt, quaſi libræ ſcapus, in ſiniſtro

Campanarii, & pulſantis humero quieſcit; ac ne pulſando dilabatur, funiculo prædicto mordicus apprehenſo retinetur; manibus enim non licet, tum quod, ea apprehenſa, ſono non parum decedit; tum quia utraque manus malleo impeditur. Ambabus enim manibus pulſatur hinc inde, ut nunc quædam frequentamenta, nnnc quaſdam quaſi pauſas audias.

Agioſydirum hac formâ vidimus: Ferrea erat lamina quatuor digitorum latitudine, ſexdecim verò longitudine, funiculo in medio librata. hæc ferreo malleolo ternis interpolatis vicibus ab homine pulſari ſolet, qui ſacerdo-

tem

tem euchariſtiam ad ægrotos lectoque decumbentes deferentem ſolet præcedere, ut inter tranſeundum quiſque rei admoneatur. Sed jam Campanarium cum Symandro appingamus utcunque.

Eſt & *Agioſydiro* locus hîc tribuendus; ut hi quibus Græcorum regiones videre non contigit (utinam & mihi id contigiſſet, non enim tantam rei domeſticæ, ſcriptorum, & libertatis jacturam paſſus eſſem) quod à me dictum eſt de hoc inſtrumento, faciliùs percipiant, & Græcorum mores cognoſcant.

Cap. XVI.

De Turribus quæ Tintinnabulis dicantur.

MAGNI refert quo Campanæ loco ſuſpendantur, tinnitumque edant. Si in planitie, cognitum eſt longius earum ſonum pervadere, quàm ſi in montibus pendeant. Si verò in valle, longius quàm in apertâ planitie, quòd ſonus non in orbem, ſed in longum progrediatur. ſiquidem apertum ſatis eſt, id aëri voce vel ſono diverberato, uſu-

uſuvenire, quod aquis ſtagnantibus, ſi in eas lapis, vel quid aliud ſimile projiciatur. orbes enim initio parvos, mox magnos, demum maximos, & qui quam longiſſimè progrediantur, explicari animadvertimus, longius verò produci ſi in longum, quàm ſi in orbem aquæ ſtagnaverint, ac conſtiterint. De voce autem & ſono, ſint corpus nec ne, hic non habeo dicere, quòd in Annotationibus in Aulum Gellium a eâ de re ſatis pertractaverim. Eſt etiam in ſoni progreſſu diſcriminis non nihil, ſi hic in nemora, & loca fruticibus condenſa, & aliubi in

a *Libro* v. *cap.* xv.

nuda ſcopulisque aut alia re duriora, vel denſa frangatur, ac quaſi redundet; ſi in objecta ædificia, obſtructaque loca urbis incidat. Vitruvius auctor eſt, olim in Theatrorum gradibus vaſa quædam ampliora conſueviſſe locari, ut voces in ea incidentes, refractu, & quaſi repercuſſu augerentur. Quæ res facit ut credam contectis turribus campanariis campanas longius perſonare quàm in apertis, ſiquidem ſonus non in altum atque in immenſum ſpargitur (faciliùs autem in altiores partes quàm in humiliores proſilit, quia ibi tenuior exiſtit aër, à vaporibusque & terræ aquarumque ſuffitu defæca-

fæcatior, quamobrem faciliùs permovetur, ac ſcinditur) non in immenſum inquam ſpargitur, ſed in inferiores partes propellitur. Teguntur verò turres hujuſmodi non ut fit in privatis ædibus, ſed vacuis quibuſdam pyramidibus, & metis latericiis, aut marmoreis conſtructis & quaſi ſuperimpoſitis; in quas propulſus ſonus augetur & tanquam è latiſſimo tintinnabulo non parum adauctus proſilit deorſum. Quod de aëris tenuitate diximus, nos admonet, ut exiſtimemus, tempeſtates aëriſque varias conſtitutiones in ſoni magnitudine, vel parvitate aliqua habere momenta, ſcilicet, ut Virgilii verbis non

ſine

ſine philoſophicâ ratione prolatis utamur,

> —— *cum Iupiter humidus auſtris*
> *Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat.*

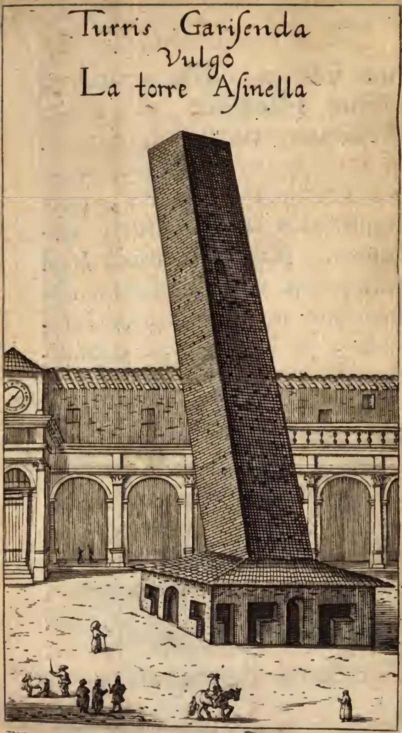
Ventorum quoque vis non modicum ad avertendum alióque rapiendum ſonum, aut ad longiùs provehendum conducit, ut omnino eſt nnicuique apertum.

Illud hic minimè ſilentio involvendum eſt, non parum ſtudii atque induſtriæ Architectos in hujuſmodi turribus conſtruendis, atque exornandis ponere conſueviſſe. Hinc ut alias non paucas nobiliorum

ACAD. SCIENT. LITT ET AR. LUG.

Piſana.
pag. 87.

rum urbium turres omittam, viſitur Florentiæ ad Divæ Reparatæ turris campanaria numeris omnibus abſoluta, & pulcherrimis ſculpturis, quæ tranſeuntes remorentur, exornata. Nonnulli anxiâ & à diſcrimine non modicum abhorrente curâ in tantum luſerunt, & laſcivire ad captandam vulgi auram voluerunt, ut turres non ad perpendiculum, ut ſit, ſed maximè proclinatas, ruinam minitantes, & jam jam caſuras conſtruxerint. E quibus unam conſpexi Piſis marmoream, teretem, columniſque clavicularum in morem circumplexam, in quam cùm aſcenderis, mirum in modum timore afficiaris, ne

Turris Gariſenda
Vulgo
La torre Aſinella

ne illa prolabatur, teque opprimat ruinâ: ut nunc Aſinellorum turrim Bononiæ non ſolùm hoc nomine, ſed etiam proceritatis ratione viſendam omittamus, quamquam hæc non in eum uſum, in quem Piſana illa conſtructa eſt. Sed ſunt nonnulli, qui exiſtiment, turres hujuſmodi non eo, quo nunc cernuntur, habitu fuiſſe ædificatas, ſed terræmotuum injuriâ aliquando nutaſſe, & à perpendiculi ſtatu eſſe non parum dimotas, & inclinatas. Quos tamen mendacii arguunt feneſtrarum, oſtiorumque limina, & ea foramina, quibus tigilla tabulatorum, dum conſtruerentur, quieſcebant, & ſuſtinebantur: plana enim

ſunt, non devexa, ſed ad libellam conſiſtunt.

Cap. XVII.

Tintinnabulorum, ſive Campanarum tinnitu hodie è templorum turribus quibuſdam in urbibus muſicos concentus magnâ cum voluptate exprimi.

ARtes ſingulas in dies magis magiſque excoli, & quâdam quaſi alluvione adaugeri ſatis eſt notum; quamobrem haud quaquam admirari convenit, ſi id in campanis conficiendis pulſandiſque uſuvenerit. Vidimus olim Bononiæ in Æde Epiſcopali, antiqua tria tintinnabula argen-

tea, eâ arte facta, ut cùm à ſacerdotibus muſices non ignaris ad ſonum edendum moverentur, muſicos concentus emitterent. Hodie quoque apud Menapios, Sicambros, & * alias Chriſtianas nationes tintinnabula majora in templorum turribus viſuntur (quod primùm ab Oberto Giſanio Burenſi audivi, & mox in libris Hieronymi Cardani, de varietate rerum, adnotatum legi) à muſices non ignaris efformata, delecta, ſuſpenſaque, & à muſicis pulſata, è quibus tanquam è nauliis, quæ *organa* vulgo dicimus, muſici concen-

* *Potiſſimum Antverpiæ atque Inſulis Flandrorum ac Tongris tinnitus muſicus cum audientium ſtupore auditur.*

centus, & harmonici eduntur, ut maximè hujuſmodi rei inventori nationes illæ debeant, ſiquidem non modo in eccleſiis, ſed domi, in ſtratis, paſſimque ea quæ à muſicis organis proficiſci ſolet, voluptate fruuntur. Ideo cùm campanæ pulſantur, non ſolùm in domibus, ſed etiam in triviis egregiè, & magnâ cum hilaritate ſaltantes homines, & tripudiantes conſpicias: quis nomos, & cujus muſici cantio pulſetur, facilè agnoſcas; ut mirum ſit, cur ea ars & ad noſtrates, ut in multis aliis factum eſt, non pervenerit.

***

Quandoquidem in hoc capite actum eſt de illo concentus genere, quod mediantibus diverſæ magnitudinis campanis efficitur, haud incongruè facturi videmur, ſi ideam iſtiuſmodi ſyſtematis campanarii hic ſubjecerimus, quale viſum à ſe Antverpiæ in turri DIVÆ MARIÆ *Merſennus* refert. Ac totum quidem illud opus campanis triginta tribus conſtat, quæ ut magnitudine & ſono inter ſeſe differunt, ita ſuos ſingulæ funes, ſuum ſingulæ malleolum habent. Quo, per funes diverſimodè commoto, concentus etiam alius atque alius redditur: nec eſt ferè quidquam, in quo, ſi reliqua ſpectes, hæc machina ab *Organis* vel *Clavicymbalis* vulgaribus differat, niſi quod hîc palmulæ pugnis, illic digitis pulſentur: quod tamen abſolutè neceſſarium non eſt, ſed eâdem utrobique facilitate & modo, ſi ingenium accedat perfici poſſet. Atque hæc quidem rudi Minervâ ad exemplar illius operis quod Antverpiæ extat dicta ſunto. Cui verò ſpecimen artis, & certantis cum naturâ ingenii vim videre & audire placuerit, is adeat

adeat quas inſignis in arte fuſoriâ magiſter FRANCISCUS HEMONIUS juſſu Illuſtriſſimi, & Ampliſſimi AMSTELODAMENSIUM ſenatus, paſſim in urbe omnium celeberrimâ adornavit machinas, audiatque pulſantem hæc organa Ingenioſiſſimum SALOMONEM VERBEECQUIUM, & mecum lubens fatebitur, nec majus in illo operis genere artificium, nec majorem in illo genere Muſices artificem extitiſſe unquam.

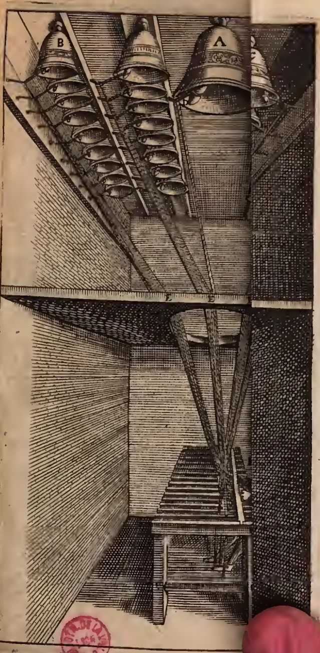
A. B C. Diverſæ magnitudinis campanæ, quarum quæ major ſonum reddit graviorem.

D. Malleus, qui monſtrat quâ ratione ceteri funibus alligentur.

E E. Foramen, per quod tranſeuntes funes ſuis quique palmulis alligantur, & ad abaci palmulas deſcendunt.

F. Abacus cum palmulis, & pulſante palmulas artifice, reliqua in proclivi ſunt.

CAP.

B
A

ACAD. SCIEN · LITT ET ART. LUGD

Cap. XVIII.

De minorum tintinnabulorum uſu apud Principes viros, & magiſtratus civitatum.

UT non ſolùm ætatis noſtræ, ſed poſteritatis quoque ratio habeatur (utinam & antiquis ſcriptoribus labor hujuſmodi non fuiſſet ingratus, nam rerum multarum præſertim veſtium inſtrumentorumque cognitione minimè careremus, & in magnâ aliquarum rerum ignoratione non verſaremur) ſciendum eſt, principes viros, præſertim Cardinales, atque Epiſcopos, cùm domi, atque in cubilibus degunt, ut

ut linguæ & lateribus parcant, tintinnabulis minoribus famulos accerſire conſueviſſe; quamobrem & cum hujuſmodi tintinnabulis aliquos in picturâ ad vivum expreſſos nonnunquam vidimus. Magiſtratus præterea, & publicam perſonam gerentes, & in cauſarum cognitione ſedentes, tintinnabulis litigantes accerſunt in auditorium, & iis ſilentium imponunt. Movet hoc manu tenens qui *Præpoſitus* vocatur, quod uni eidemque homini non ſemper contigit, Spectavimus hoc ſæpe Florentiæ, cùm in juniori ætate legati munere fungeremur.

Cap. XIX.

De Tintinnabulis quæ ædium foribus alligantur.

ILlud quoque ratione prædictâ dignum adnotatione exiſtimavi, quod in multis Italiæ locis, præſertim Venetiis ſpectavimus, ædium foribus introrſum Tintinnabula appendi conſueviſſe, ut cùm aliquis ingreditur, egrediturq; ſonitum edant, & eos qui domi ſunt & ab oſtio abſunt, egreſſus ingreſſusque hujus illiuſve admoneant, ut non ſolùm furium, ſed & domeſticorum præſertim ſervorum fraudes eludantur. Vidimus quoque in eâdem urbe quendam

hanc movendorum tintinnabulorum rationem inſtituiſſe. Axi plura tintinnabula affixerat, illumque ita foribus introrſum aptaverat, ut circumagi facilè poſſet: mox funem addiderat, funique ſacculum arenâ expletum adalligaverat, eâ ratione, ut cùm fores aperirentur, funis axem illum tintinnabulis perſtrepentem circumvolveret. Eſt & alius tintinnabulorum uſus in privatorum ædibus quæ plura tabulata continent, vel quæ ampliores ſunt. Nam è ſuperioribus tabulatis ſuſpenduntur tintinnabula, quæ fune per ſcalas procedente, ac per fores tranſmiſſo ab his, qui ingredi voluerint, ſi fo-

ſi fores occluſæ ſint, moveri ſolent. Monachorum etiam ſanctimonialiumque in cœnobiis, cavædia, & andronitides non procul ab oſtio ſuſpenſa tintinnabula habent, quæ fune ab his, qui exterius fuerint, moveri poſſint, ut atrienſes facilè advocari poſſint.

Antiqui annulo ferreo, vel æneo, aut re non abſimili exterius affixâ, ut hodie etiam fit, & pendulâ (*Corvum*, ſive *Cornicem*, ut Julius Pollux teſtatur, ne alios commemorem, appellabant) uti conſueverunt, quam rem me apud Plautum obſervaſſe memini. Credere etiam par eſt, hujuſmodi annulos conſueviſſe appendi introrſus eorum

 civium

VILLE DE LYON

civium foribus, quibus privatâ lege conceſſum erat, ut fores, oſtiis aperiendis, exterius atque in viam explicarentur, quâ de re apud Plutarchum in Publicolâ, & apud Ariſtotelem in magnis Oeconomicis. Priſcorum ædes non abſimiles fores habuerunt, unde apud Terentium non ſemel legas, egrediente aliquâ perſonâ ex ædibus, *fores obſtrepuiſſe*, antequam enim aperirentur pulſabantur interius, ut qui ante fores in viâ conſtitiſſent, aut illac pertranſirent, ſibi caverent: quod à * doctis viris obſervatum eſt, quanquam cardinibus æneis, qui aperiendis foribus ſtridebant, juxta illud poëtæ,

* *M. Ant. Mureto in var.* lib. I. c. XVII.

poëtæ, *Cardo ſtridebat ahenus*, ſtrepitus ille fortaſſe adſcribi poteſt, in quâ re non magnopere laboro.

Cap. XX.

De Campanarum Conficiendarum & ſuſpendendarum arre, & quâ ratione ſtatere non magno earum pondus deprehendi poſſit.

PROPOSITAE tractationis ratio exigere videtur, ut aliquid de conflandorum Tintinnabulorum arte loquamur; quanquam ea vulgo cognita eſt, ac videre quiſque in officinis poteſt, Venetiis præſertim, quo pacto conficiantur. At ſi cui in officinas ingredi

non ſit integrum , Vannocii Beringucii Senenſis , campanarum artificis egregii *Pyrotechniam* conſulat : in illâ enim & perſcriptum Italico ſermone & delineatum reperiet, quicquid ad eam artem ediſcendam conducit ; uſque adeò , ut & quo pacto campanæ in turribus conſtituantur , ac moveantur, edoceat, optimèque figuris delineatis commonſtret. Nos tamen eam rem hîc ſilentio parte aliquâ minimè transmittamus.

Campanæ non ſolùm materiam, ſed & formam plurimùm ad ſoni magnitudinem, & ſuavitatem conducere certò ſcimus. Si humiliores latioreſque petaſi , ſeu galeri , aut

aut lebetis figurâ efformentur, ſonum non admodum magnum & ingratum auribus edunt. Si verò longiores craſſioreſque quàm artis ratio patitur, obtuſum nec latè dimanantem emittunt. Artis præſcripto campanæ altitudo duplici oris diametro conſtat, aut paulò breviore menſurâ, formâ pyri longioris effigiem æmulatur, atque exprimit. Antiquorum tintinnabula magis ad galeri, quàm ad hujuſmodi pomi formam accedebant, erantque tenuiora, quamobrem & rauca, & minus quàm noſtra ſint ſonora. Materia conſtat æris, ſtanni, plumbique miſtione ſecundum varia opificum conſilia,

nam ſi gravem ſonum quæſiverint, ſtanni plumbique non parum æri admiſcent: ſi acutum, ſtanno, plumboque plus parcunt. Quanquam & amplitudo maior ad eam rem vim non parvam obtinet. Seculis ſuperioribus, cùm minus principum avaritia ſæviret, & argentum multum admiſcebant opifices, unde in quibuſdam argenti ſonus nonnihil exprimitur, ut in unâ atque alterâ templi Divi Bartholomæi apud Anglarenſes meos: in quo utinam mihi citò è ſervitute redempto, Deo Opt. Maximo gratias agere detur. Sed jam tempus eſt ut receptui canam. Antequam tamen id facio, non eſt ignorandum ſtatere

non magno maximarum campanarum pondus examinari, ac facilè deprehendi. Quâ arte hoc præſtari poſſit, apud Joannem Buteonem Delphinatem perſpicies in eâ pertractatione, quam *de ſtatere & librâ* ſuperioribus annis edidit. Locùm enim indicaſſe, mihi arctius ſervitute oppreſſo, ocioque litterario, & libris carenti, ſatis eſſe videtur.

PE-

PERORATIO.

HABES, Generoſiſſime, atque Illuſtriſſime Domine, munus à Hieronymo Magio aſperrimâ duriſſimâque ſervitute dejecto oppreſſoque, non quidem quale amplitudini tuæ conveniat, ſed quod tenuitas mea in ergaſtulo inter Domini ſemper minitantia verba, inter multiplices ac libero homine aliquando & bajulo indignos labores, inter conſervorum ſtrepitus probraque præſtare potuit. Quamobrem tibi & eruditiſſimo viro JOANNI SAMBUCO, Bibliothecæ

thecæ Imperatoriæ Præfe-ctο, ſi in ejus aliquando manus, te ſoſpite, quod Deus faxit, in Chriſtianum orbem reverſo, deſcendat, tibi inquam, illique haudquaquam mirum videbitur, ſi hîc jejunus, ibi incultus ac claudicans, alibi ruſticus fortaſſe fuero. Eam ob rem abs te lectoribuſque humanis, veniam me ſpero nullo negotio impetraturum, ſatis autem fuerit hoc meo opuſculo utcunque ſtudium in te meum præ me ferre, & poſteritati teſtamentum relinquere. Si autem tuæ benignitatis munere, ut amiſſam libertatem propediem adipiſcar, efficiatur, mihique apud Chri-

ſtianos verſari aliquando concedarur, ſed & alia in tuo nomine & MAXIMILIANI Imperatoris ſemper Auguſti apparebunt.

FINIS.

FRANCISCI SWEERTI F.

NOTÆ

In Librum

HIERONYMI MAGII,

DE

TINTINNABULIS.

FRANSCISCI SWEERTI, F.

Antverp.

NOTÆ,

In Librum

HIERONYMI MAGII,

DE

TINTINNABULIS.

CAP. I. Pag. 2.

L*Atè pertractaverit*] Ingentis certè memoriæ & lectionis MAGIUM, nullis adjutum libris, fuiſſe, hic liber, quem damus, oſtendit. Neceſſarium maximè eſt vitæ hominum *Memoria*, unicus (teſte Fabio) Eloquentiæ theſaurus. Miranda & vix credenda quæ de Cyro Perſarum Rege tradunt Plinius & Solinus. Cæſarem verò ſcribere & legere

gere ſimul, dictare & audire, (idem etiam, teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſuevit) ſolitum accepimus. Magnis his viris MAGIUS noſter cur non annumerandus? qui ferreas geſtans catenas ſub jugo Turcico, animum ad ſcribendum appulit, omni librorum ope deſtitutus.

Pag. 3. *Matthia Corvino*] Fuit hic Hungariæ Rex, de quo multa apud Hiſtoriographos. Joachimus Camerarius ita in peculiari libello: *Patrum noſtrorum memoriâ Regem fuiſſe optimum atque fortiſſimum accepimus* MATTHIAM HUNIADEM, *qui quum Pannoniam ſolam teneret, formidabilis tamen &* ASIÆ & EUROPÆ *Imperatoribus fuit. Idem mirifico ardore flagravit bonarum litterarum atque artium, quarum Profeſſores magnis præmiis affecit, & libros undique grandi pecuniâ conquiri juſſit, quorum ſpectabilis copia ad Turcicam irruptionem*

nem uſque duravit. Eum igitur hoc nequaquam fugit, vix eſſe aditum atque acceſſionem Veritati & Libertati in Regum atque Principum domos. Itaque quum haberet circum ſe non tam belli, quàm pacis artium peritos, ſolitum tamen traditur ſæpe illum datâ operâ à comitatu in venationibus ſuo ſeſe abducere, atque in ſolitariis ruſticorum, vel aliquo pago pernoctare, colligentem famam & rumores de Rege & adminiſtratione Reipublicæ. Ita illum nihil ferè vitiorum, vel quibus ipſe, vel quibus ſui laborarent, neque ulla peccata adminiſtrationis, fugiſſe. Hæc ille. Conſule Jovium, Franciſcum Roſinum, & Joannem Alexandrum Braſſicanum I. C. eruditum, Præfatione in D. Salvianum Maſſilienſem Epiſcopum. Quantus fuerit, teſtatur vel Epitaphium, quod hîc in gratiam lectoris damus:

CORVINI *brevis hæc urna eſt: quem magna fatentur*

Facta

Facta fuiſſe Deum, fata fuiſſe hominem.

Pag. 5. *Petaſum*] *Petaſus* capitis tegmen, à πετάννυμι, id eſt, *extendo*, galero perſimile, ſive ipſe galerus, ſeu pileus viatorius ſolem arcens. Plautus Prologo Amphitr:

Ego has habebo hic uſque in petaſo pinnulas,
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaſo. ——

Per tralationem dicitur *Petaſus*, quod in galeri formam ædificiis ſuperpoſitum, extenſum & explicatum eſt, in metæ formam ſe trahens. Vide Plinium libro xxxvi. cap. xiii. Naturalis hiſtoriæ.

Pag. 6. *Codones*] Sunt tintinnabula, & quos propriè *ſonalios* vocabimus phaleris equorum appenſos. Suidas, κώδων, παρὰ τὸ ἐν τῷ κινεῖν ᾄδειν. Hinc κωδωνισὼν ἐν ᾧ οἱ κώδωνες, auctor idem Sui-

Suidas. Vide interpretem Sophoclis in Ajace. *Tintinnabula* verò Latini à verbo *tintinnire* derivant. Nonius Marcellus : Tintinnire *dicitur ſonare*, *unde* & tintinnabula *ſunt appellata.*

P. 7. *Nolæ etymologiam*] Paulinus Epiſcopus Nolanus (olim *Sidicinum*, auctor Plinius libro III. cap.v.) D. Hieronymi æqualis, vir vitæ ſanctimoniâ ſpectabilis, primus in ſuam Eccleſiam Campanæ uſum invexit: correxit vir ſanctiſſimus abuſum gentilium ſacrorum. & ad pia munia tranſtulit, ut nimirum ejus ſtrepitu exciri poſſent ſemotiùs habitantes ad conciones precationeſque. Atque hinc fortaſſe tenuit conſuetudo, ut Nolæ vocabulo cenſerentur tintinnabula ab hac Campaniæ Nolâ, cujus apud Polybium Liviumque fit mentio.

P. 8. *Campanam quoque à Campaniæ ur-*

be] Ubi primum vaſa illa fabricata fuêre, vide Walfred. Strabonem libro v. de rebus Eccleſiaſticis. *Campanarum* meminit Beda libro IV. Hiſtoriæ Anglicanæ. Ad tubas quas Deus Numeri capite 10. fieri juſſerat multi *Campanarum* originem referunt, ibi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*, quarum uſus erat ad vocandum cœtum, ac dum caſtra movebantur. Formam tubæ exprimit Iudaicus ſcriptor libro III. Antiquitatum cap. XI. εὗρε δὲ καὶ βυκάνης τρόπον ἐξ ἀργυρίου ποιησάμενος. ἔστι δὲ τοιαύτη. μῆκος μὲν ἔχει πηχυαῖον ὀλίγῳ λεῖπον. στενὴ δ' ἐστὶ σύριγξ αὐλοῦ βραχὺ παχυτέρα. παρέχουσα δὲ εὖρος ἀρκοῦν ἐπὶ τῷ στόματι, πρὸς ὑποδοχὴν πνεύματος, εἰς κώδωνα ταῖς σάλπιγξι παραπλησίως τελοῦν. Ἀσώσρα καλεῖται κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶσσαν. γίνονται δὲ δύο. καὶ τῇ μὲν ἑτέρᾳ, πρὸς παρακέλευσιν καὶ συλλογὴν ἐχρῶντο τοῦ πλήθους πρὸς τὰς ἐκκλησίας. εἰ μίαν μὲν ἀποσημαίνοιτο ἔδει τοὺς ἀρχοὺς συνελθεῖν, σκεψομένους περὶ τῶν οἰκείων.

κείων. ἀμφοτέραις δὲ συνῆγε τὸ πλῆθος. Id eſt, *Invenit autem & buccinæ ſpeciem ex argento factæ talem : Canna erat tibiâ paulò craſſior, longitudine paulò minùs cubitali, cujus os tantum patebat, quantum ad inflandum ſufficeret, deſinebatque in extremitatem campanulæ ſimilem, quemadmodum tuba.* Aſoſra *vocatur hoc genus apud Hebræos. Duas tales fecit, quarum unâ plebs ad concionem vocabatur, alterâ Principes ad conſultandum de Republicâ exciebantur : utriſque verò clangentibus univerſus populus convocabatur*, &c. Quo autem tempore cœptum fuerit *Campanis* uti in Eccleſiâ Catholicâ, incertum. Illud conſtat Anaſtaſii Monachi Perſæ Martyris ſæculo nondum fuiſſe *Campanarum* & *Nolarum* uſum. Invenio in VII Synodo Act. IV. ex lib. miraculorum S. Anaſtaſii Martyris, quòd cùm Ceſareæ civitati reliquiæ S. AnaſtasI appropinquarent, cives omnes lætitiâ magnâ perfuſi ſur-

ſurgentes ſubitò, lignaque ſacra pulſantes obviam facti ſunt, in venerandæ Deiparæ virginis æde. Ecce ligna ſacra pulſabantur in ſupplicationibus.

Ibid. *Temeſa Campaniæ urbe*] *Temeſam* antiquum Cypri oppidum tradunt ſcriptores, ubi æris fodinarum locus oſtenditur. Lege Strabonem lib. v. & Eraſmum in proverb. *Temeſæus genius.* Eſt & *Temeſa* agri Brutii oppidum, æris fodinis olim nobilitatum, quod Auſonii condiderunt, & poſtea litteræ unius mutatione *Tempſum* appellarunt Plinius libro III. cap. v. Ovidius xv. Metamorph. hinc *Temeſæa æra.* Ovidius libro v. Faſtorum:

Rurſus aquam tangit, Temeſæaque
concrepat æra.
Et rogat, ut tectis exeat umbra
ſuis.

Sanè crepitus fit ad finem ſacrificii, ut volens umbra diſcedat: unde ſunt

abacta

abacta ſilentia. Nobilia ſunt & *Temeſaa æra* in ſuccurrendo laboranti Lunæ. Hadrianus Junius Animadverſ. libro III. capite XI.

Pag 9. *Dodonæos lebetes*] *Dodona* urbs in Chaonia, Epiri regione, juxta quam inſigne nemus, ubi *Iovis Dodonæi* templum fuiſſe narratur, in quo oraculum omnium, quæ apud Græcos ſunt, vetuſtiſſimum. Lege Herodotum libro II. Philoxenum & Stephanum de urbibus, cum Euſtathio. Hinc *Iuppiter Dodonæus.* Item *Dodonæum æs*, cymbalum aut tintinnabulum diu noctuque continuò crepitans. In hominem dici conſuevit improbæ atque importunæ loquacitatis. Zenobius ἐν παροιμιῶν ἐπιτομῇ tradit in Dodona duas fuiſſe ſublimes columnas, in alterâ poſitam pelvim æream, in alterâ pueri ſimulacrum flagellum æreum manu tollentis. Quoties autem ventus flaverit, fieri, ut ſcutica impul-

pulſa crebrius lebetem feriat, iſque percuſſus tinnitum reddat, ad multum etiam temporis reſonantem. Juvenalis ad adagium alluſiſſe videtur, cùm ait:

Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas
Pulſari.——

Muliebrem taxans garrulitatem. Item apud Auſonium:

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni.

Aliam hujus adagii interpretationem adfert Suidas, quem conſulat lector.

P. 10. FRANCISCUL PETRARCHAM] Fuit Hetruſcus natione, vir doctiſſimus, Philoſophus, Rhetor & Poëta celeberrimus: litteras velut intermortuas quaſi ab inferis revocavit. Multa opera tam Latinâ, quàm vernaculâ conſcripſit linguâ. Anno Chriſtianæ ſalutis cIↄ.CCCXLI. Id. April. ſolenniter Romæ in Capitolio, maximâ tam Romanorum quàm

quàm advenarum procerum, aliorumque adſtantium frequentiâ, laureâ coronâ inſignitus eſt, quod illi primò contingit

Romani poſt imperii linguæque ruinam.

Moritur eodē ſæculo CIƆ. CCCLXXIV XIX. Iulii, ætatis ſuæ LXXIV. Viſitur adhuc hodie ejus Epitaphium in collibus Euganeis ſub dio in ſepulcro rubri marmoris, cui inciſum:

Frigida Franciſci *lapis hic tegit oſſa* Petrarchæ.
Suſcipe virgo parens animam, ſate virgine parce,
Feſſaque jam terris cœli requieſcat in arce.

Ad ejus etiam tumulum CL. Vir IANUS LERNUTIUS, noſtri ſæculi Poëtarum princeps, mihique amiciſſimus, ita luſit:

Dii tenuem tibi terram, & in urna perpetuum ver:
Ardoris noſtri, magne Poëta, jaces.

Hujus vitam ſatis eleganter deſcri-

pſit Hieronymus Squarzaficus Alexandrinus, ad Petrum Contarenum.

CAP. II. & IV.

Pag. 13. & 24. *Sepulcro Porſenæ*] Plinius libro XXXVI. capite XIII. Naturalis hiſtoriæ: *Namque & Italicum* (de Labyrinthis loquitur) *dici convenit, quem fecit ſibi Porſena Rex Hetruriæ ſepulcri cauſſa, ſimul ut externorum Regum vanitas quoque ab Italis ſuperaretur, Sed cùm excedat omnia fabuloſitas, utemur ipſius M. Varronis in expoſitione ejus verbis: Sepultus eſt, inquit, ſub urbe Cluſio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: ſingula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem, quò ſi quis improperet ſine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides ſtant quinque, IV. in angulis, in medio una; in imo latæ pedum ſeptuagenûm quinûm,*

nûm, altæ centum quinquagenûm: ita faſtigiatæ, ut in ſummo orbis æneus & petaſus unus omnibus impoſitus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè ſonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem IV. *pyramides inſuper ſingulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas uno ſolo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere, &c.*

P. 13. *Polydorum Virgilium*] libro de Inventoribus rerum VI. capite XIII. hæc de Tintinnabulis: *Quod Tintinnabulorum ſono populus invitatur vocaturque ad ſacra audienda ſtatis diei horis, Sabiniani qui Gregorio ſucceſſit, hoc decretum eſt. Aliud inde Ioannis* XXII. *Romani Pontificis præſcriptum manavit ad poſteros: is enim inſtituit, ut ter in ſingulos dies, tintinnabula ad veſperum pulſarentur, ac tum unuſquiſque ter ſalutationem angelicam D. Virgini ſacram recitaret.*

Inſtitutum ita manſit, ut hodie ubique gentium ſit in uſu, atque audito tintinnabuli ſono, cuncti confeſtim genua flectant atque orent. Hactenus ille. Lege & Martinum Polonum in Sabiniano Pontifice.

CAP. III.

P. 20. *Thermæ Diocletianæ*] Harum reliquias adhuc hodie non abſque admiratione conſpicimus. Incredibile quantâ mole & ſumptu conſtructæ. Præter *Agrippinas, Neronianas, Veſpaſiani & Titi*, celebrantur *Domitianæ, Alexandrinæ, Severianæ* & *Conſtantinianæ.* M. Agrippa ut populo placeret, CLXX. balnea ſeu lacus in provinciarum formam, Romæ gratuita præbuit. Vide Ammianum Marcellinum, Alexandrum ab Alexandro lib. IIII. cap. XX. Georgium Fabricium in Româ ſuâ, Ioannem Roſinum libro I. Romanarum Antiquitatum.

Ni-

Nicolaum Sipontinum. Omnium diligentiſſimè noſtrâ ætate de Thermis ſcripſit Andreas Baccius Elxidianus Med. libr. VII. eorum quos de Thermis edidit. Huic adjunge Belgl ocellum IUSTUM LIPSIUM lib. III. De magnitudine Romanâ.

Pag. 22. *Ex Strabone*] libro XIV. uſos veteres nolà ad venditionem piſcium ſignificandam patet. κιθαρῳδοῦ γὰρ ἐπιδεικνυμένου, τέως μὲν ἀκροᾶσθαι πάντας, ὡς δὲ ὁ κώδων ὁ κατὰ τὴν ὀψοπωλίαν ἐψόφησε, καταλιπόντας ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ ὄψον. Id eſt, *Cùm Citharœdus quidam artem ſuam publicè oſtentaret, tantisper ab omnibus fuiſſe auditum, dum tintinnabulum ſignum venditionis piſcium daret: eo audito univerſos ad piſcium negotiationem diſceſſiſſe.* Item è Plutarcho libro IIII. Sympoſiacon capite IV. ἀλλὰ τοὺς περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναδιδόντας, καὶ τοῦ κώδωνος ὀξέως ἀκούοντας. Id eſt, *Sed qui ſubinde in foro piſcario verſantur, & tintinnabulum celeriter*

ter exaudiunt. Simile illud apud eundem Strabonem lib. xv. Geographiæ, apud Indos fuiſſe ædiles, qui fructus maturos ſigno dato vendi curarent. Notavit hoc poſt Cœlium Rhodiginum libro xix. capite x. Antiquarum Lectionum Ioannes Langius in Medicinalibus epiſtolis, Iſaacus Caſaubonus Galliæ lumen, ad librum xiiii. Strabonis, & Medicorum princeps Hieronymus Mercurialis libro i. Variarum lectionum capite xxv. Adhuc hodie Antverpiæ eſt in uſu venditiones *tintinnabuli* ſigno indicare plateatim.

CAP. V.

Pag. 26. *Familiam tintinnbuali ſono excitari.*] Ita Lucianus Tractatu de iis qui mercede conducti in divitum familiis vivunt: ἕωθέν τε ὑπὸ κώδωνι ἐξαναστὰς ἀποσεισάμενος τοῦ ὕπνου τὸ ἥδιστον συμπεριθεὶς ἄνω καὶ κάτω, ἔτι τὸν χθιζὸν πηλὸν ἔχων ἐπὶ τοῖν σκελοῖν.

Id

Id eſt, *Deinde manè ad tintinnabulum expergefactus, diſcuſſâ ab oculis dulciſſimâ ſomni parte, una ſurſum ac deorſum circumcurſas, heſterno luto etiamdum tibiis adhærente, &c.*

CAP. VII.

Pag. 33. *Syriæ Deæ ſacerdotem*] Plutarchus in vitâ M. Craſſi de prodigiis agens, quæ ipſi acciderunt in Syriâ, hanc deſcribit. Mentio item hujus apud Tertullianum in Apolog. M. T. Ciceronem, III. de Nat. deorum, Euſebium de præparatione Evangelicâ cap. II. alioſque, præcipuè autem apud Lucianum, quem lector audi: πολλοὶ δὲ ἀπικνεόμενοι χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, οἱ δὲ χαλκὸν κομίζουσι, εἶτ' ἀφέντες ἐκείνου πρόσθε κείμενα, ἀπιᾶσι, λέγοντες τὰ οὐνόματα. παρεστεὼς δὲ ἄλλος, ἄνω, ἀγγέλλει. ὁ δὲ δεξάμενος τοὔνομα, εὐχωλὴν ἐς ἕκαστον ποιέεται. ἅμα δὲ εὐχόμενος κροτέει ποίημα χάλκεον, τὸ ἀείδει μέγα καὶ τρηχύ. &c.

Id eſt, *Multi autem venientes, aurumque & argentum, quidam etiam æs afferunt, deinde ante illum appoſitis atque ibi relictis illis abeunt, unuſquiſque nomen ſuum edentes. Aſtans autem alius quidam, ſurſum renunciat. Ille igitur accepto nomine, preces pro unoquoque facit, precando autem pariter & æreum quoddam tintinnabulum pulſat, quod motum, graviter atque aſperè ſonat, &c.*

Pag. 35. *D. Antonii fratres*] Majores noſtri memorias Sanctorum inviſentes, libenter pro ſe conferebant parvam Sancti imaginem, ſic etiam pro pecoribus ſuis, collo alligandam nolam ex memoria S. Antonii conferebant, proteſtantes hac ratione, quod meritis S. Confeſſoris petebant, & confidebant animalia ſua præſervatum iri à peſte. Quod indicat Ambroſius Novidius à Romanis obſervari. Agens enim de porco grunniente, qui S. Antonio appingitur,

tur, ſubdit:

—— collo mea concutit æra.
Noſcere quo poſſis ne noceatur, ait:
Æſque meum geſtat, baculo quod cernis in iſto,
Quodque rogans æger, collaque multa gerunt.

CAP. VIII.

Pag. 38. *Ovium, caprarum, ſuum*] Juſtinianus Imperator in legibus ruſticis Titulo ſecundo, §. 2. interprete doctiſſimo Franciſco Balduino, ita ſanxit: *Si quis crepitaculum ſive tintinnabulum bovis aut ovis aut alterius cujuſvis animalis ſuſtulerit, convictus flagellator ut fur. Et ſi animal deperditum fuerit, & id damnum ſarcito, quod ejus crepitaculum ſuſtulit.* Sidonius Apollinaris lib. 11. epiſt. 11. ad Domitium *greges tintinnabulatos* vocat, vel *tinnibulatos*, ut eſt in veteribus libris. Fortunatus libro 11. de S. Medardo:

Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille,
Qui jumentorum colla tenere ſolet.

Meminit & lex Burgundiorum titulo 4. §. 5. Item Gothorum lib. 7. tit. 2. 11. Antiq. denique Bojariorum cap. 8. tit. 11. §. 1.

Pag. 38. *Delphinos*] Plinius Naturalis hiſtoriæ libro XI. cap. XXXVII. in hunc modum: *Delphinum audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcetur & capitur attonitus ſono. Quonam modo audiat, &c.* Balenas & monſtra marina tintinnabulis à navibus arceri mihi auctor Cornelius Kilianus Dufflæus noſter in poëmatibus ſuis:

Navita Erythræum pavidus qui navigat æquor,
In proræ & puppis ſummo reſonantia pendet
Tintinnabula: eo ſonitu prægrandia Cete,
Balenas & monſtra marina à navibus arcet.

Pag.

Pag 40. *Muliones*] Aſſiduo compertum eſt mulos valde delectari tintinnabulorum ſonitu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla ſuſpendere ſolent, quo facilius ſarcinarum labores perferant, ut Ovidius alibi canit. De equis ſimile tradit Suidas in κωδωνίσαι quos tintinnabulis pulſandis veteres explorabant; & num tumultu pugnæ percellerentur, quod hodie tympano factitamus vel bombardis. Vide eundem in dict. διακωδωνίσω.

P. 42. *Elephanti*] lege 1. Centuriam Epiſtolarum IUSTI LIPSI Epiſtolâ L. ad Ianum Hautenum, illic certè mira recenſet: mirioria quæ Augerius Busbequius Belgicæ noſtræ ſidus ſe vidiſſe ſcribit Epiſtolâ 1. legationis Turcicæ. Hæc ejus verba: *Vidi etiam elephantem plane juvenem mirè lepidum, ut qui ſaltaret & pilâ luderet, hic credo vix temperabis riſu, elephantem, inquies, ludentem pilâ & ſaltantem? cùm ſaltare juberetur,*

tur, movebat ita alternis pedes toto corpore coruſcans, ut non obſcurè tripudiare velle videretur, pilâ vero palmariâ ita ludebat, ut pilam in ſe conjectam proboſcide ſcitè exciperet, longèque repercuteret, quod nos palmâ facimus, &c.

CAP. IX.

Pag. 43. *Hebræi tintinnabula*] Ita Origenes ſuper Exod. *Habeat etiam Pontifex per indumenti circuitum tintinnabula, ut egrediens Sancta det ſonitum, & non intret cum ſilentio. Et hæc tintinnabula, quæ ſemper ſonare debent, in extremo veſtimento ſunt poſita, idcirco credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde diſputes & loquaris, ſecundum eum qui dixit: Memor eſto noviſſimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, ut introire poſſit, non ſolùm in ſancta, ſed in ſancta ſanctorum, &c.* Flavius Jo-

Ioſephus diligentiſſimus rerum Iudaicarum ſcriptor libro III. capite VIII. Antiquitatum, ex verſione Sigiſmundi Gelenii, hæc de Tintinnabulis: *Pontifex verò utitur quidem etiam hoc, nihil eorum quæ enumeravimus omittens, ſed ſuperinduitur hyacinthinam tunicam talarem, quam noſtrates Meher nominant, aſtringitque eam zona coloribus ſupradictæ ſimili, niſi quod auro intertexta: ceterum ima veſtis ornabatur limbo effigie malorum punicorum diſtincto, à quo tintinnabula aurea ſic dependebant, ut medium eſſet quodque malum punicum inter duo tintinnabula ſitum, & tintinnabulum inter duo mala punica*, &c. Adſcribo & Græca verba, ſi quis ea potius deſiderabit: ὁ δὲ ἀρχιερεὺς κοσμεῖται μὲν καὶ ταύτῃ παραλιπὼν οὐδὲν τῶν, προειρημένων. ἐπενδυσάμενος δὲ ἐξ ὑακίνθου πεποιημένον χιτῶνα, ποδήρης δ᾽ ἐστὶ καὶ οὗτος, Μιθεὶρ καλεῖται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. ζώνῃ περισφίγγεται βάμμασιν οἷς ἡ πρότερον ἤνθει διαπεποικιλμένῃ χρυσοῦ συνυ-

σωυφασμένα. καὶ πέζαν δ' αὐτῷ περιεῤῥαμμένοι θύσανοι ῥοῶν τρόπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήρτηντο, καὶ κώδωνες χρύσεοι, καὶ πολλὴν ἐπιτήδευσιν τῆς εὐπρεπείας, ὥστε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν τε κωδώνοιν ῥοΐσκον καὶ ῥοῶν κωδώνιον.

CAP. X.

Pag. 49. *Morem hunc tintinnabulo*] Excubitores nocturnis Vigiliis Nolam antiquitus pulſabant, ad cujus pulſum reſpondendum erat illico, ut Suidas refert dict. κωδωνοφορῶν, ex Ariſtoph. interprete ἐν ὄρνισι. ἐρχόμενοι, inquit, ἐπὶ τὰς φύλακας κώδωνας εἶχον, καὶ τούτους ἐψόφουν περιάζοντες τοὺς καθεύδοντας, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοντες ἀντιφθέγξωνται. Qui mos etiamnum apud Iccium portum (*Caletum* hodie vocant) aliiſque locis præſidiariis obſervatur. Similiter ſi qua vis ingrueret, Campani æris tinnitu indicium ejus rei dabatur olim, quemadmodum & hodie per univerſam ferè Belgicam noſtram hoc

hoc civili bello; unde Thebaidos VI Papinius Statius eleganter cecinit:

---- procul auxiliantia gentes
Æra crepant. ----

P. 50. *Funeri autem adhiberi*] Olim ſiquis è vita exceſſiſſet, æra campanæve pulſabantur, ut pervetus Theocriti ſcholiaſtes annotat (qui mos in hunc uſque diem apud nos perdurat) quòd is ſonus credebatur eſſe καθαρὸς, καὶ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc eſt, *avertere ſpectra & dæmonum ludibria.* Atque hinc receptum arbitror, cur tonante cœlo campanarum boatu perſtrepatur. Non ſum tamen neſcius ſubeſſe & aliam cauſſam, nimirum ut illarum comploſu aërem longè latèque diverberante, vis tonitrui infringatur. Appollodorus in libro, quem de Diis inſcripſit, Hierophantam, hoc eſt, Proſerpinæ ſacerdotem, tintinnabulum ſive nolam, ἠχεῖον nominat, pulſare Athenis conſueviſſe ſcribit. Pulſantur

tur etiam Campanæ, teſte Alberto Pighio ad finem libri VII. in exequiis & juſtis defunctorum, ut excitentur & præmoneantur nedum neceſſarii ſed & ceteri cives ad præſtanda officia defunctis, eorum opem implorantibus, ac ſi dicerent: *Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.*

P. 51. *Flamini Diali*] Vide Agellium libro x. capite xv. qui ceremonias Flamini Diali impoſitas, ſatis copiosè recenſet.

CAP. XI.

Pag. 54. *Apud Plautum legendum*] In Pſeudolo:

—— *verum extra portam Metiam currendum eſt prius.*
A. *Quid eo?* PS. *lanios inde accerſam duos cum tintinnabulis.*

Turnebus libro XXIII. capite XI. Romanos, cùm ſupplicium de ſervis ſumebant, tintinnabula ad plebem con-

convocandam, vel arcendam, ne contaminaretur, adhibuiſſe conjicit ex dicto Plauti loco. Etſi incomparabilis ille Scaliger *tintinnabulum* ibi vehiculorum genus eſſe putet.

CAP. XIII.

Pag. 60. *Carrocium voce Italâ*] Hujus deſcriptionem accuratam nobis dedit Antonius Campus pictor & Eques Cremonenſis in deſcriptione urbis Cremonæ vernaculâ linguâ, quam Latinè ita vertit Philippus Rubenius amicus mihi ſingularis, in quo quid laudes potiſſimum neſcias, ingeniumne omni honeſta & liberali doctrina cultum & perpolitum, cum acri & limato judicio conjunctum, an mores ſuaviſſimos prorſuſque ad humanitatem factos, quibus ſe ſummis pariter & imis commendare ſolet: *Anno Chriſti* M.LXXXI. *Cremonenſes* CARROCIUM *inſtituerunt, quódque ejus uſum unà cum libertate gratiâ Ber-*

tæ Auguſtæ ab Henrico Imperatore impetraſſent, BERTAM aut BERTACCIOLAM *dixerunt.* CARROCIUM *erat currus amplior his atque ſublimior qui communi in uſu. Invenêre Longobardi, primique omnium, ſecundum aliquos, Mediolanenſes uſurparunt. Ornabatur id à quibuſdam panno rubro, ab aliis albo, à Cremonenſibus verò mixtim rubro & albo, denique pro colore, quo cujuſque civitatis inſigne. Sed & ſeni boves, à quibus trahebatur, ſimili panno tecti. In medio autem erat antenna cum vexillo ſive labaro, præter crucem rubram cetera albo, cujuſmodi in ſupplicationibus hodieque nonnullis in locis geſtantur: & ab eâdem antennâ dependuli funes, quos validi robuſtique juvenes manibus attinebant, inque ejus ſummo campana appellata Nola. Nefas autem educere, niſi publico decreto, nec minus mille quingentis ad cuſtodiam ejus militibus ſtrenuis & panoplia ac bipennibus egregiè munitis. Propè etiam Duces omnes ac* *mi-*

militiæ præfecti; at ponè tibicines VIII. *multique ad rem divinam ſacerdotes. Præcipua tamen currus hujus cura dabatur viro virtute & peritiâ rei militaris inſigni, quóque loci ille ſtatueretur, eo tum jus dici, tum conſilium haberi de ſumma belli ſolebat. Eodem & ſauciis receptus atque confugium, eisque qui vel pugnando defeſſi, vel à multitudine hoſtium premerentur.*

CAP. XIV.

Pag. 67. *Campanarum tinnitu dæmones*] Petrus Meſſias Hiſpalenſis libro II. diverſarum lectionum, capite IX. hæc copiosè tractat, ad quem Lectorem remitto.

Pag. 71. *Ioannis Wieri Graviani*] Potius P. Martini Delrii Antverpiani amici optimi, qui hunc ſatis egregiè refutat in libro Magicarum diſquiſitionum.

CAP. XV.

Pag. 74. *Voce quaſi Stentoria*] Proverbialis hyperbole, *Stentore clamoſior*. Sumptum à fabulâ Stentoris, cujus meminit Poëtarum Princeps Iliad. Σ. eique *ferream*, hoc eſt invictam vocem attribuit: æquabat enim quinquaginta alios clamore. Ita Homerus:

> Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ.
> Ὃς τόσον αὐδήσασχ' ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα.

Augerius Busbequius epiſtolâ I. legationis Turcicæ, idem confirmat his verbis: *Taliſmannos habent hominum genus templorum miniſterio dicatum. Hi menſuris utuntur ex aquâ, quibus poſtquam adventare auroram cognoverint, clamorem tollunt è celſâ turri, in eum uſum conſtructâ, quo homines ad venerandum Deum hortantur*

tur & arceſſunt. Idem faciunt medio tempore inter exortum ſolis & meridiem, & item inter meridiem & occaſum: poſtremò, ſole occidente, voce utuntur acutiſſima, eam non injucundâ modulatione vibrantes; quæ longius, quàm credi poſſit, exauditur, &c.

CAP. XVII.

Pag. 90. *Muſicos concentus*] Stupendæ altitudinis ex candido marmore turrim templo D. MARIÆ cœleſtis curiæ Reginæ impoſitam, nemo eſt qui ignorat; hinc patria noſtra,

---- *tantum caput extulit urbes,*
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

In hac ferè quotidie *Campanarum* inſignis muſicus concentus, tantâ arte & harmoniâ, ut non *Campanas* ſed organum aliquod audire videaris, exteris omnibus ſtupentibus.

Pag. 91. *Hieronymi Cardani*] Ita enim

enim ille libro XII. De rerum Varietate. *Revocavit hæc narratio memoriam ejus, quod Bruxellæ in Belgiâ vidi. Nolæ plurimæ in circuitu poſitæ ſuper turri, ut fieri ſolet, vocum muſicarum ſonis proportionem obtinent: adeunt gnari artis, & tangentes ſingulas pro notis deſcriptis, cantilenam pulſant, admiratione potius dignam, quàm jucundam auditu: nam nolæ non retinent vocem, ſed cum ictu ſtatim deſinit. Idem Lovanii, Antverpiæque fit. Transferri etiam poteſt ad urceos aliaque vaſa. Si dicas, quis uſus harum nolarum? Ut tota civitas audiat Muſicam*, &c. Utinam Cardanus hodie *Campanarum* muſicam Antverpiæ audiret, ſecus judicaret; nempe & admiratione dignam, & auditu jucundam.

CAP. XX.

Pag. 102. *Campanæ non ſolum materiam.*] Fiunt ex metallo æris. Æs metal-

metallum eſt durabile & ſonorum, habetque *Campana* interius plectrum ferreum quo tunditur, ut audiatur. Significat novi Teſtamenti prædicatorum ora, quæ plus durant quam tubæ veteris Teſtamenti, altiuſque reſonant. Notus erat tantum in Judæâ Deus, tempore Judæorum, at nunc in omni terrâ. Ænigma de *Campanâ* circumfertur ſatis elegans, quod hic adjiciam in gratiam curioſi lectoris, adjuncto altero magis brevi, cujus auctor Nicolaus Reuſnerus.

Eſt intra cælos, eſt intra manſio terras,
Non cælum tango, non quoque tango ſolum.
Conſtringor vinclis, concludor robore duro,
Vt nulla mutem conditione locum.
Os mihi ſemper hiat, petulanter & exero linguam,
Nec, niſi cùm cogunt verbera multa, loquor.

Cùm

Cùm loquor aſſiduis repleo clamoribus aures,
Verbera cùm ceſſant, tunc quoque ceſſo loqui.
Non ulli noceo clamoribus, hortor iniquos,
Contritò quærant corde ſalutis iter.

Nicolaus Reuſnerus.

Os mihi ſemper hians, & pendens ferrea lingua eſt,
Vox eſt nulla, niſi prodita verberibus.

Baptizantur ſeu benedicuntur quoque *Campanæ* ex ſententiâ patrum Concilii Colon. capite XIV. ut ſint tubæ Eccleſiæ militantis, quibus vocetur populus ad audiendum verbum Dei. Item ut Dæmones Campanarum tinnitu, Chriſtianos ad preces concitantium, terreantur, ut ſupra dictum. Formula benedicendi antiqua eſt. Alcuinus mentionem facit,

facit, dicens: *Neque novum videri debet, campanas benedicere & ungere, eiſque nomen imponere. nam & Gen.* XXVIII. *Iacob memor viſus ſcalæ ad cœlum uſque pertingentis, tulit lapidem, quem capiti ſuo ſuppoſuit, & erexit in titulum, fundendo oleum deſuper, appellavitque nomen urbis* BETHEL, *quæ prius Luza dicebatur.*

Pag. 105. *Campanarum pondus.*] Rothomagi (vulgo *Rouen*) templum eſt D. MARIÆ Chriſti matri dicatum, altiſſimâque turri ſpectabile, in quâ *Campanam* totius Galliæ maximam ferunt, XL millium nempe librarum, quod indicant hi vernaculi verſus quibus ipſa eſt inſcripta:

Ie ſuis nommée George d'Amboiſe,
Qui plus que trente ſix mil poiſe:
Et ſi qui bien me poyſera,
Quarante mil y trouvera.

Fuit hic *Georgius* hujus urbis Archiepiſcopus, circa annum milleſimum

quingenteſimum, qui dum conſideraret hanc ſuam diœceſim adeò olei penuriâ laborare, ut vix ſufficeret tempori Quadrageſimali, hujus loco eis butyri uſum conceſſit, eâ tamen conditione, ut ſinguli penderent obolos vi Turonenſes, ex quâ collatâ pecuniâ exſtrui curavit dictam turrim, quæ inde *Butyri turris* (ſive *la tour de beure*) hactenus vulgo nuncupatur.

Hoc demum coronidis vice addam. Locus eſt elegans de Tintinnabulis apud Suetonium in Auguſto capite xci. quem miror Magium non obſervaſſe. *Cùm dedicatam* (inquit) *in Capitolio ædem Tonanti Iovi aſſiduè frequentaret, ſomniavit queri Capitolinum Iovem cultores ſibi abduci; ſeque reſpondiſſe, Tonantem pro janitore ei appoſitum. Ideoque mox tintinnabulis faſtigium ædis redimivit, quòd ea ferè januis dependebant*, &c. Dio ſimpliciter κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, nempe *Jovi Capitolino*, ait doctiſſimus Caſau-

Caſaubonus in Animadverſionibus ad Suetonium, imò *Iovi Tonanti*, ut clarè Suetonius, & res ipſa exigit. Nam ſi *Iuppiter Tonans* eſt janitor Capitolini, & tintinnabula januis ferè dependebant, æſtimata eſt ædes *Tonantis* januæ loco, reſpectu *Capitolini.* In ædibus magnatum amplis & ſpatioſis tintinnabulorum quoque uſus fuit. Dio ait illis uſos τοὺς τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάττοντας, hoc eſt *cuſtodes inſularum & vaſtarum ædium*, quas habuerunt Romani proceres. Suprà diximus ex Luciano de mercede conductis, familiæ ſignum dari ſolitum ad evigilandum, hujus quoque mentio apud Senecam epiſtola xcv. *Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cenam diſcurritur.* Idem de brevitate vitæ: *Quantâ celeritate ſigno dato glabri ad miniſteria decurrunt?* Quanquam hic locus capi poteſt de digitorum crepatione. Sed modus eſto & finis. Tu, candide Le-

ctor, laborem hunc noſtrum boni conſule & VALE.

Addenda Notis

FRANC. SWEERTII.

Surius in Vita S. Lupi Epiſcopi, Tomo S. & Card. Baronius Tom. VIII. Annal. Eccleſ.

Mortuo Theodorico Principe Rex Clotharius in Burgundiam veniens, hoſtili manu armatum Blidebodem ducem miſit in Senones. Illo ergo tela atrociter in oppidum vibrante, S. Epiſcopus Lupus *in Domino fidens, ad protomartyris Stephani ædem ſe contulit. Cumque ad convocandum populum ſignum eccleſiæ tangeret, viribus hoſtes deſtituti, tantoque ſunt*

ſunt terrore correpti, ut nullam ſibi ſalutis opem ſupereſſe putarent, niſi fugâ ſibi conſulerent. Ita vir ſanctiſſimus, dum inſtar Moyſi ad cœlum tollit manus, hoſtes profligat, &c. Poſt multa hæc ibidem: *Clotharius Rex ubi comperit ſignum vel campanam S. Stephani ſonum edere gratiſſimum, juſſit eam Pariſios transferri, ut ejus tinnitu ſæpius delectaretur. Diſplicuit ea res B. Epiſcopo. Itaque mox ut ablata eſt à Senonibus, omnem ſoni gratiam amiſit. Id Rex intelligens, ocyus jubet ſuo illam loco reſtitui. Ubi autem ad pontem Senonicum ventum eſt, rediit illi priſtinus ſonus, & ob Sancti viri merita* VII. *milliario auditum eſt.* Hæc de cam-

panâ Senonenſi : quibus declaratur, jam hoc tempore in uſu frequenti eas eſſe receptas. In Oriente autem adhuc conſuetudo illa perſeverabat pulſandi ligna ad populum convocandum.

Baronius Tomo x. Annalium Eccleſiaſticorum anno Chriſtiano DCCC LXV.

Ad hunc quoque annum referunt ſcriptores proſequuti Venetas, ærea inſtrumenta, quæ Campanas dicimus, uſui eſſe cœpiſſe Græcis, miſſis ipſis à Duce Venetiarum URSO PATRICIACO *ad Michaëlem Imperatorem.*

ACAD. SCIENT. LITT. ET ART. LUND.

Nomina Scriptorum

QUI AB

HIERONYMO MAGIO

ET

FRANCISCO SWEERTIO

Citantur.

A.

ACcurſius.
Ælius Spartianus.
Albertus Pighius.
Alciatus.
Alcuinus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Aphrodiſæus.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Baccius.
Antonius Campus.
Apollodorus.
Ariſtoteles.
Ariſtophanes.
Ariſtophanis Scholiaſtes.
S. Auguſtinus.
Aulus Gellius. *ſive* Agellius.
Auſonius.
Avicenna.

B.

BEda.
Busbequius (Augerius.)

C.

CArolus Sigonius.
Cicero.
Cœlius Rhodiginus.
Corn. Kilianus Dufflæus.

D.

Delrio (Martinus.)
Dio.

E.

Eraſmus.
Euſebius.
Euſtathius.
Eutropius.

F.

Franciſcus Balduinus.
Fran. Petrarcha.
Fran. Robortellus.
Fortunatianus.

G.

Galeotus Martius Narnienſis.
Gennadius.
Georgius Fabricius.
Guljelmus Budæus.
Gybertus Longolius.

H.

Hadrianus Iunius.
Herodotus.
Heſychius.
D. Hieronymus.
Hieronymus Cardanus.
Hier. Mercurialis.
Hier. Squarzaficus.
Homerus.

I.

Ianus Lernutius.
Interpres Sophoclis.
Ioachimus Camerarius.
Ioannes Alexander Braſſicanus.
Ioannes Buteo.
Ioannes Grammaticus.
Ioannes Langius.
Ioannes Tortellius Aretinus.
Ioſephus.
Ioſephus Scaliger.
Iſaacus Caſaubonus.
Iulius Pollux.
Iuſtinianus Imperator.
Iuvenalis.

Lau-

L.

Aurentius Valla.
Lipſius.
Livius.
Lucanus.
Lucianus.

M.

Macrobius.
Martialis.
Martinus Polonus.

N.

Nicolaus Reuſnerus.
Nicolaus Sipontinus.
Nonius Marcellus.

O.

Obertus Gifanius.
Onufrius Panuinus.
Origenes.
Ovidius.

P.

Paulus Grillandus.
Paulus Iovius.
Petrus Meſſias Hiſpalenſis.
Philippus Rubenius.
Philoxenus.
Plautus.
Plinius Secundus.
Plinius Iunior.
Plutarchus.
Polybius.
Polydorus Virgilius.

Q.

Quintilianus

R.

Roſinus (Joannes.)
Roſinus (Franciſcus.)

S.

Scholiaſtes Theocriti.
Seneca.
Sidonius Apollinaris.
Solinus.
Spartianus.
Statius.

Stephanus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.

T.

TAcitus.
Terentius.
Tertullianus.
Thomas Seghetus.
Turnebus.

V.

VAnnocius Beringucius.
Varro.
Villanius Florentinus.
Virgilius.
Vitruvius.

W.

WAlfredus Strabo
Wierus. (Ioannes

Z.

ZEnobius.
Zonaras.

I N-

INDEX

Tam Rerum memorabilium, quàm auctorum qui in libro de TINTINNABULIS & NOTIS *laudantur vel explicantur, ad paginas accommodatus.*

s Notas Fr. Sweertii ſignificat.

ACcipitrum tintinnabula 42
Accipitrarii 42
Accurſii locus explicatus 62
Ædes Romanorum veterum ampliſſimæ 26. s 147
Ædium foribus appenſa tintinnabula 97, 98
Ænea falx Medeæ 65
Ænigma de campana duplex s 143. 144
Aër ad vocem ſonumque neceſſarius 3. *ſcinditur campanarum ſono* 69. *ejus conſtitutiones in ſoni magnitudine vel parvitate momentum habere* 85. 86 *aëris voce vel ſono diverberati natura* 82, 83
Æs *ab* aëre *appellatum*, 3. *metallum durabile & ſonorum* s 143. Æs Dodonæum s 119.
Æs thermarum *apud Martialem quid* 6. 17. *æris vis credita olim maxima* 34. 55, 56. *æris tinnitu cur apes ſubſidunt* 69. *æris uſus varius in ſacris, umbris depellendis,*

lendis, luna defectu, &c. 34. 65. s 119
Æris fodinæ Temeſæ 8. s 119
Æra tintinnire ſolent 3. 4
Æra auxiliantia s 135
Ærei cultri ſacerdotum 65
Agellius s 136
Agioſydirum v. *Hagioſyderum.* 81
Agrippinæ thermæ s 124
Albertus Pighius s 136
Alcuinus s 144
Alexander ab Alexandro s 123
Alexander Aphrodiſæus 65
Alexandrinæ thermæ s 124
Alluvio quaſi in artibus 90
Ambroſius Novidius s 128
Ammianus Marcellinus s 124
Anaſtaſius monachus martyr. s 117
Andreas Alciatus laudatus 15.63
Andreæ Baccii de Thermis libri laudati s 125.
Andronitides 99
Angelus Caninius Anglarenſis laudatus s *in elogio, ejus ſcripta* ibid.
Anglara Magii patria 40. *&* *aliorum virorum doctorum parens* s *in Elogio.*
Anglarenſes campanæ 104
Annulus æreus vel ferreus in foribus antiquorum 99
Antiquis ſcriptoribus ſuæ ætatis ratio non curioſè habita 95
D. *Antonii porcus* s 128
D. *Antonii fratres, &* *eorum tintinnabula* 35. s 128

Antonii Campi deſcriptio urbis Veronæ s 137
Antverpiæ qui mos in venditionibus indicandis s 126
Antverpiæ laus s 141
Apes cur æris tinnitu ſubſidunt 69
Apollodorus s 135
Apuleius 42
Aquilarum tintinnabula 42
Argentum, ſonorum metallum 4. *ejus ſonus in quibuſdam campanis* s 14
Ariſtophanes 48. *antiquæ comœdiæ ſcriptor* 49
Ariſtophanis ſcholiaſtes laudatus 48. 134
Ariſtoteles 3.100
Artes ſingulæ quotidie excoluntur magis 90
Aſinellorum turris Boboniæ expreſſa 89
Aſinus Luciani & Apulei non ſine tintinnabulo 42
Aſoſra *Hebræorum* s 117
Augerius Busbequius laudatus s 131. 140
D. *Auguſtinus* 67
Avibus etiam alligantur tintinnabula 42
Avicenna 3
Auſonius s 120

B.

B*alænas arceri tintinnabulis à navibus* s 130
Berta *aut* Bertacciola, *carrocium* Cremonenſium s 138
Beda s 116
Blidebodes dux s 149
Bojariorum antiqu. 130
Bononiæ tintinnabula muſica 90. *turris ibi Aſinellorum* 88
tanquam ſolent Bo-

Bononienſes carrocio, *proverbium* 62. 63.
Bos *vox* boatum *animalis exprimit* 4
Bruta à tintinnabuli uſu non excludi 38. *harmoniâ oblectari, contra philoſophos* 40.
Buccinæ uſus, in vigilibus mutandis apud Rom. 49. 50
Bulum *in voce* tintinnabulum, *&* ſ. *quid agat.* 4
Butyri turris *Rhotomagi unde dicta* s 146

C.

Cœlius Rhodiginus s 126
Cæſaris memoria admiranda s 111
Caletum *hodie, qui olim* Iccius portus s 134
Campana, *unde dicta* 8. s. 115. 116
Campanarum origo s 115. *materia* s 142. *quæ varia*, 103. *&* *ſonum variat* 102. 103
Campanarum forma plurimum ad ſonum conducit 102. *conficiendarum & ſuſpendendarum ars* 101. *eas apud veteres in uſu fuiſſe, quam rectè quidam negaverint* 11. *in turribus templorum veterum nullas fuiſſe* 11. 12. *illis quum primum cœptum fuerit uti in Eccleſiâ, quæſitum* s 115
Campana cur ad hymnos Davidis in parentalibus pulſata 68. *earum baptiſmus & benedictio* s 67. 144. *cur pulſentur, tonante cœlo* 66. 67. s 135

Campanæ olim etiam in funere pulſatæ s ibid. *iis ſignum datum etiam olim vi aliqua ingruente* s 134.
Campanæ hodie nullæ Græcis, ut nec Turcis 72, &c.
Campanarum concentus muſici in quibuſdam locis 90. s 141, 142
Campanarum maximarum pondus ſtatere non magno examinatur 104. 105. de *Campana ænigmata duo*, s 143, 144
Campana caſtrenſis deſcripta & ejus uſus 60, 61, &c.
Campanæ Anglarenſes 104
Campanæ Rhotomagenſis pondus s 145 *Senonenſis* s 150
Campanæ Guljelminæ 67
Campanariæ turres 87, 88, &c.
Campanarum Harmonicarum ſchema expreſſum 94
Campanarius 77. *ejus cum ſymandro apud Græcos effigies* 79
Campanellæ ſonitu convocatæ ſanctimoniales 14
Campanilis, *vel* campanalis ſonitus ibid.
Cantu delectantur Delphini s 130
Capite raſo pileum ſumebant ſervi ſi liberi fierent, *in præfat.*
Cardines ænei in foribus 100
Cardinalium tintinnabula privata 27, 95. *eorum familiæ amplæ* 27
Carduelis cicur, muſica gaudens 40
Car. Rymius legatus Cæſareus Byzantii, in Præfat. s *in Elogio.*

Carolus

Carolus Sigonius, & æmulatio inter ipſum & Robortellum s in Elogio.
Carrocium *& ejus uſus* 61, 62, *&c.* s 137. *figura* 64
Caſtrorum campana & ejus uſus 60, 61, *&c.*
Cavædia 99
Cervi paſtorum fiſtulis ſiſtuntur 40
Chriſtianorum veterum invidia & clandeſtini conventus ob metum Ethnicorum 14. *eos caruiſſe campanis templorum* 12, 13, 14
Cicero 34. s 127. *illuſtratus* 21
Citharœdi hiſtoria, qui Iaſſum venerat 22
Civitas ridicula avium ἐν ὄρνισι *Ariſtophanis* 48
Clotharius rex 1s 49
Clypeus æreus in Laconico & ejus uſus 5, 17, 18, 19, 20
Cochlis ſcala. 73
Codones *in papavere* 7. κώδων, *&* κωδωνιῶν s 114
Codones, *Tintinnabula unde dicta* 6. s 114.
Codonophorus κωδωνοφορῶν 48. *ejus officium apud vigiles* 49, 50.
Codonophori funebres ibid. & 51
Cœnobiorum tintinnabula 99
Columna Trajani 73
Conſtantinianæ thermæ s 85
Conſuetudinis voluptas 76
Cornelius Kilianus Dufflæus laudatus s 130
Cornix *in foribus* 99
Corvus *in foribus* ib.
Cos inſula 73
Cremonenſium carrocium s 92, 93

Crotala veterum 59.
Turcarum ibid.
Crotalum citharæ conſonans ibid.
Cultri ærei ſacerdotum 65
Cuſtodes inſularum & vaſtarum ædium uſi tintinnabulis s 97
Cyprica clades in Præfat.
Cyri memoria miranda s 111

D.

D*Æmones putabant ſonitu æris fugari* 66. *eorum operâ grandinis vel ventorum vi damnum dari* ibid.
Dea Syria v. S.
Delphini à nautis ſibilo alliciuntur 39. *cantu mulcentur & capiuntur* s 130
Diaboli præſtigiæ 71
Dianæ ludi nocturni diabolici 70
Dio s 97
Diocletianæ thermæ 20. 124
Dionyſius Lambinus notatus s in Elog.
Dodona urbs, & oraculum ibi vetuſtiſſimum s 119
Dodonæum æs. ib.
Dodonæum ahenum 120
Dodonæi lebetes campanæ ne fuerint 10
Domitianæ thermæ s 124

E.

ἠχεῖον, tintinnabulum s 135
Elephas ſaltans & pilâ ludens s 131. 132
Elephanti cum tintinnabulis : & unius pictura 41. 42
Epiſcoporum tintinnabula privata 95
Equi ut olim explorabantur, ut hodie, num facile tumultu percellantur s 131
Equorum tintinnabula 38

En-

Euſebius s 127
Eutropius vid. Præf.
Excubiæ tintinnabulis circumibantur apud Græcos 48. 49

F.

FAbius 111
Falx ænea Medeæ 61
Famagusta 48, 67. *olim* Salamis s in Elogio. *à Turcis capta* s ibid.
Famaguſtani ſacerdotes 75
Familia olim apud ditiores ſono tintinnabuli excitata 26. s 97. 126
Familiæ amplæ cardinalium 27
Famuli Tintinnabulo accerſiri ſolent apud principes viros 95 96.
Ferrea vox s 94
Flamen Dialis vid. Præf. *ei non licebat audire tibias funebrse* 51
Flamines purpurati 27
Florentia 96. *turris illic campanaria abſolutiſſima* 87
Florentinorum carrocium captum 63
Fores priſcorum qua ratione aperiebantur 100
Forium ſtrepitus ibid. *foribus appenſa tintinnabula & eorum uſus* 98. 99
Fortunatianus s 129
Franciſcus Balduinus J. C. *laudatus* s ib.
Franciſcus Petrarcha 13. *laudatus* 10. *ejus elogium* s 120. *& epitaphium* 121
Franciſcus Robortellus 18. s in elog. *ejus cum Sigonio contentio* s ib. *ejus libellus de Laconico Piſano laudatus* 16
Franciſc. Roſinus s 113
Fructuum maturorum venditio apud Indos s 126

Fu-

Funeri adhibiti codonophori, & cur 50. 51
Funeri adhibitæ campanæ etiam olim s 135

G.

Galata Conſtantinopoleos 59
Galeotus Martius regius præceptor & miles 3. *ejus ſententia de æris etymo* 3. 4. *ejus de doctrina promiſcua liber* ibid. *idem notatus* 11, 12
Aulus Gellius 51. *annotationibus à Magio illuſtratus* 83
Gennadius 8
Georgius archiepiſcopus Rhotomagenſis s 145, 146
Georgius Fabricius s 124
Germanorum mos in mutandis vigiliis 50
Greges tintinnabulati. *ſive* tinnibubulati s 129
Gloſſa ordinaria 68
Græcorum vett. mos in vigiliis circumeundis 49
Græci hodie ſervantiſſimi traditionum, quas à Majoribus accepere 67
Græcorum templa ſub Turcis carere tintinnabulis 72. *eorum ſymandrum & Hagioſiderum* 74, 76, 78, *&c. quando campanis uti cœpere in locis Chriſtianis* s 151
Guljelmus Epiſcopus 67
Guljelminæ campanæ ibid.
Guljelmus Budæus 50
Gyberti Longolii Annotationes in Æmilium Probum s in Elogio.

H.

Hadriani imperatoris memoria admiranda s 112
Hadrianus Junius s 119
Hagioſiderum *Græcorum* 78. *ejus uſus* ibid. *forma* ibid. *pictura* 79
Harmoniâ oblectari bruta, contra philoſophos 39
Hebræorum ſummi ſacerdotis tintinnabula in veſte 43, 44, 45. *eorum ſymbolica explicatio* 46
Hebræorum tubæ argenteæ s 116
Herodiadis ludi nocturni 70
Herodotus s 119
Heſychius 48
Hieracarii 42
D. *Hieronymus* 14. 46. *novè & parum Latinè ſæpè loquitur* 9
Hieronymus Cardanus 91. *notatus* s 141, 142
Hieronymi Magii elogium. vide Elog. *memoria admirabilis* s 111
Hieronymus Magius legatus Florentiæ 96. *vix tunicatus è clade Cyprica in captivitatem Turcicam incidit.* vide Præf. *optat ſe Græcorum regiones nunquam vidiſſe* 80. *ejus merita in rempublicam litterariam.* v. Præf. *ejus libri* v. *de Mundi exuſtione & die judicii* ibid. *commentarius in Æmilium Probum* ibid. *Miſcellaneorum ſeu variarum lectionum libri* IV. ibid. *opera edita* s. in Elogio. *& non edita plura*

plura s ibid. *ejus Annotationes in Gellium* 63. *liber de Equuleo* s in Elogio. *Hieronymi Magii ſervitus & miſeria* 24, 46, 106 *à Mahomete Baſſa crudeliter ſtrangulatus* S. in Elog.
Hieronymus Mercurialis laudatus s 126
Hieronymus Squarzaficus laudatus s 122
Hierophantæ tintinnabulum s 135
Hiſtoria cujuſdam citharœdi 22.23
Hiſtoria cujuſdam mulieris veneficæ 70.
Homerus omnigenæ virtutis parens vid. Præf. *notatus* ib.
Horæ ne olim, ut hodie, tintinnabuli ſono diſtinctæ 28. 29.
Horologium clepſydra & tintinnabulo conſtans depictum 31
Horologia ſonora an antiquis 28.-29
Horologii ſonantis per aquam delineatio 38

I.

Janus Lernutius laudatus 121. *ejus carmen ad tumulum Petrarchæ* ibid.
Jaſſus 22
Iccius portus, *hodie* Caletum s 134
Imperatoris triumphantis currui tintinnabulum cum ſcutica cur alligatum 52
Imperatorum ſtatuæ v. S.
In cubiculo nola, *proverbium* 8
Incitabulum 4
Indorum ædiles, fructus maturos ſigno dato vendunt s 126
Inſtrumentorum veterum multorum cognitione caremus 95
Joachimus Camerarius

rius s 112

Joannis XXII *decretum de tintinnabulis* s 123

Joannes Alexander Braſſicanus I. C. *eruditus* s 113

Joannis Buteonis libri de ſtatere & lib. 105

Joan. Grammaticus 6

Joan. Langius s 126

Joannes Nicolaus Iuſtus Magii affinis 29

Joannes Roſinus s 124

Joannes Sambucus, bibliothecarius Cæſarius, laudatus 106

Joannis Tortellii lexicon laudatum 11. *idem acerbe à Galeoto Martio reprehenſus, & forte contra eum defenſus* ib.

Ioannis Wieri libri de præſtigiis dæmonum 71 s 139

Ioſephus s 116. *laudatus* s 133

Ioſephus Scaliger laudatus s 137

Ioſephus Zarlinus, muſicus princeps laudatus 58

Iſaacus Caſaubonus laudatus s 126. 146

Iſiacorum tintinnabula 35

Italica lingua conſcripti libri à Magio. vid. Præfat.

Iudaica ſuperſtitio, *de fide Chriſtiana* 15

Iulius Pollux 99

Iuppiter Capitolinus s 146

Iovis Dodonæi templum s 119. *lebetes* 9

Iuppiter Tonans s 147

Iuſtinianus imperator vide Præf. 129

Iuſtus Lipſius laudatus s 125. 131

Iuvenalis s 120

L.

Laconici clypeus æreus, caloris augendi, minuendive 5. 17, 18, 19

Laconicum Piſanum ib.

Laurent. Valla 11. 38

Lebetis figura in campanis non optima 103
Lebetes Dodonæi an campanæ fuerint 9
Lemuralia 65
LL. Burgundiorum s 130. *Gothorum* ibid.
Libertatis amor vid. Præf.
Libertatem qui accipiebant, pileum ſumebant ibid.
Libri, honoris ergò, viris principibus offerri ſolent à ſuis auctoribus ibid.
Ligna ſacra in ſupplicationibus s 118
Livius 66. s 115
Ludi nocturni Dianæ vel Herodiadis 70, 71
Lucanus 66
Lud. Cœl. Rhodiginus ibid. s 126
Lucianus 28, & 30, s 126. 147. *laudatus, & ejus libellus* περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων 26. *ejus locus obſcurus explicatus* 28, 29
Lunæ defectu cur æra pulſabant 66 s 119.
Lupus Epiſcopus Senonum s 149

M.

Macrobius vide Præf.
Magiſtratuum tintinnabula, ad litigantes accerſendos 96
Mahometes Baſſa v. Elog.
Mandibula 4
Marcus Antonius Bragadinus à Muſtapha Baſſa vivus excoriatus s in Elog.
Magii
Martialis locus ab aliis non intellectus explicatus 6. 17, &c.
Martini Delrio Magicæ diſquiſitiones s 139
Mar-

Martinus Polonus s 124
Martionozum 63
Matthias Corvinus rex Pannoniæ 3. *ejus elogium* s 112. 113 *epitaphium* s ibid.
Medeæ falx ænea 65
Memoria eloquentiæ theſaurus s 111
Menapii 91
Mendicabulum 4
è metallis nullumne perinde ſonorum ac æs ibid.
Monachi tintinnabulo excitantur 27
Mulieris cujusdam in ludos diabolicos profectæ hiſtoria 70, 71
Mulierum garrulitas s 120
Mulorum tintinnabula 40 s 131
M. Agrippa ut populo placeret, CLXX *balnea Romæ gratuita dedit.* s. 124
Muſica gaudere bruta 40
Muſicus concentus campanarum in quibuſdam locis 93, 94
Muſtapha Baſſa. vid. Elog.

N.

N*Aulia vulgo organa* 91
Neronianæ thermæ s 124
Nicolaus Leccius tonſor, & ſcurra 59
Nicolai Reuſneri ænigma de campana s 144
Nicolaus Sipontinus s 125
Nohæ in arca inſtrumentum ad convocanda bruta 75
Nola urbs 7. *olim Sidicinum* s 115
Nolæ *etymon obſcurum* 7. *de quo &* s 115
Nolam diu ante Paulinum

linum epiſcopum inventam eſſe 7. 8. *ejus uſus in venditione piſcium* s 126. *in nocturnis vigiliis* s 134
Nonius Marcellus 65. s 115

O.

OBertus Giſanius *laudatus* 53 91. s in Elogio.
Onufrius Panuinius 13
Oraculum Dodonæum vetuſtiſſimum s 119
Organa *muſica* 91
Origenes s 132
Ovidius 8. 40, 65, 66, s 118, 131

P.

PApaveris codones 7
Pauli Grillandi libri de Strigibus ſeu Lamiis 71
Paullus Iovius s 113.
Paulinus epiſcopus Nolanus 7. s 115. *eum inventorem nolæ non eſſe* ibid. *quamvis id ei adſcribant* 13
Pecudes 38
Pecudum tintinnabula, & cur ipſis adpendi ſolent ibid. s 129
Petaſus, *galerus unde dictus* s 114
Petaſus *in ædificiis* s 114
Petaſus, *de majori tintinnabulo* 5
Petaſi forma in campanis non optima 102. 103
Petrus Angelius Bargæus laudatus s in Elogio.
Petrus Martyr Anglarenſis laudatus s in Elogio
Petrus Meſſias s 139
Philibertus Rymius Senator Gandavenſis s in Elogio.
Philippi Rubenii laus s 137
Philoſophi quidam inſignes, ſervi v. Præf.
Philoſophorum mos 68
Philoxenus s 119
φυλακαί, excubiæ 48

Pileus ſignum libertatis vide Præf.
Piſana turris admirabili modo conſtructa 87
Piſcium venditio tintinnabulo indicata 23 s 126
Plautus 99. s 114. *emendatus* 54. *nonnullas fabulas in piſtrino ſcripſit* vide Præf.
Plinius 12, 24, 29. s 111. 114, 115, 122, 130
Plinius junior 15
Plutarchus 43, 53, 100, 125
Plutarchum facere mentionem tintinnabulorum Hebræi ſacerdotis 43
Polydorus Virgilius 13, 66 s 123. *notatus* 7
Polybius s 115
Porcus grunniens, qui S. Antonio appingitur s 128
Porſenæ regis ſepulcri cum tintinnabulis deſcriptio 24. 25 s 122. 123
Poſteritatis ratio habenda ſcriptoribus 95
Præpoſiti in judicio tintinnabulum 96
Præſtigia dæmonum 71
Propertius illuſtratus 50
Proſerpinæ ſacerdotis tintinnabulum s 135
Proſtibulum 4
Pyrotechnia *Vannocii Beringucii* 102

Q.

Q*Uintilianus* 8

R.

R*Eligioſi Turcarum cum tintinnabulo.* 36, 37
Rhodus 73
Rhotomagi campana maxima totius Galliæ s 145
Romanorum Veterum ædes ampliſſimæ 26 *eorum mos in mutandis vigiliis* 49,

49, 50. *greges ſervorum poſſidebant* 26
Ronda *quid hodie* 49

S.

Sabinianus pontifex primus campanas turribus templorum impoſuit 13 s 123
Sacerdotes cur cultris æreis uſi 65
Sacerdotis ſummi Hebræorum tintinnabula in veſte 44, 45 s 132, 133
Sacerdotes deæ Syriæ & eorum tintinnabula 33
Sacerdotes Turcarum clamoſi 74
Salamis, hodie Famaguſta s in Elog.
Sanctimoniales campanella ſonitu convocatæ 14
Scala cochlis 73
Schema campanarum harmonicarum expreſſum. 94
Senecæ loci s 147
Senenſes capiunt carrocium Florentinorum 63
Senonenſis campana s 149
Sepulcrum Porſenæ cum tintinnabulis 24, 25. s 122, 123
Servi etiam quidem è philoſophis & auctoribus claris vide Præfationem.
Servi confugiebant ad ſtatuas imperatorum ibid.
Servi quum ſupplicio afficiendi, plebs convocata tintinnabulis s 136
Servorum greges olim apud Romanos, hodie apud Turcas 26
Servis dimidium mentis à Jove ablatum non verè Homerum ſcripſiſſe

 vide

vide Præfat.
Severianæ therma s 124
Sicambri 91
Sidicinum *olim, quæ Nola hodie* s 115
Sidonii Apollinaris locus s 129
Silentia abacta æris tinnitu s 119
Solaria antiquorum 29
Solinus s 111
Sonalii s 114
Soni natura & progreſſus 82, *&c.*
Sonus ſine aëre non ſit 3
Sontes cum tintinnabulo ad ſupplicium ducebantur 52, 56
Sophoclis interpres s 115
Spartianus 18 s 112
Squillæ *de campanis, apud Petrarcham* 10
Squillare 11
Statere non magno maximarum campanarum pondus poſſe deprehendi 104, 105
Statuæ imperatorum præſidium ſervorum & miſerorum olim. vide Mag. in Præfat.
Stentore clamoſior *proverbium* s 140
Stephanus s 119
Statius 135
S. Stephani campana s 149
Strabo 31, 39, 50. s 82, 125
Suetonius illuſtratus s 146
Suidas antiquitatum collector non aſpernandus 57. *ejus lexicon ſeu collectanea* 7. *alibi laudatus* 50, 57. s 114. 131. 134
Symandrum (*neſcio tamen an non rectius ſit* ſemantrum, σήμαντρον *Græcorum* 74. *ejus uſus* ibid. *deſcriptio* 76. *pictu-*

pictura 79
Synodorum acta s 117
Syria dea s 127. *ejus ſacerdotes errones* 34. *eorum tintinnabula* 33 s 127

T.

TAcitus 53
Taliſmanni Turcarum s 140
Temeſa urbs 8 s 118
Temeſæa æra 8 s 118
Tempeſtatum auctores dæmones 66
Templa s 118
Terentius illuſtratus 100
Tertullianus s 127
Theatrorum in gradibus vaſa quædam ampliora locata, vocibus augendis 84
Theocriti Scholiaſtes 135
Thermæ Diocletianæ, Alexandrinæ, Agrippinæ &c, quique de thermis ſcripſere s 124, 125
Thermarum conſtructio 20
in Thermis tintinnabula fuiſſe 6. 17
Thomas Seghetus laudatus s in Elog.
Tibiam crotalo jungunt Turcæ 59
Tibia & tympanum Germanorum in vigiliis 50
Tibiæ funebres 5
Tin, tin 5
Tinnitus ab ære 3
Tintinnire 4 s 115
Tintinnabuli *etymon* 3 s 115. *variæ aliæ voces idem deſignantes* 2. 3
Tintinnabulum *vehiculi etiam genus* s 137
Tintinnabula apud antiquos fuiſſe verene quidam negaverint 11
Tintinnabuli inventorem ignorari 12. *materia* 3
Tintinnabula in horologiis

logiis 30. 31. *in familiâ excitandâ* 26. s 126. *uſus hodiernus in excubiis* s 134. *cur triumphantis imperatoris currui unum alligatum* 52
Tintinnabulum D. Antonii 35
Tintinnabulum caſtrenſe 60, *&c.*
Iaſſicum 23
Tintinnabulorum uſus varius & commoda 2. 72. *ſonus ſecuritatis & auctoritatis indicium* 15
Tintinnabulorum vis 66. *&c. majora veterum & publica* 16. 17. *&c.*
Tintinnabula cœnobiorum 27. 99. *ad ædium fores uſus* 97. 98
Tintinnabulorum concentus in quarundam urbium turribus 90 s 141
Tintinnabulorum uſus in ædibus magnatum s 147. *in circumeundis vigiliis* 48. 49. *in thermis* 6. 17. *minorum uſus hodie apud principes & magiſtratus* 95
Tintinnabulis Turcarum & Græcorum templa carere 72. 73. *&c.*
Tintinnabula in veſte Hebræi ſacerdotis 43, 44, 45. s 132. 133
Tintinnabula ſacerdotis Deæ Syriæ 34
Tintinnabula in ſepulcro regis Porſenæ 24, 122, 123
Tintinnabula è ſontium collo appenſa dum ad ſupplicium ducerentur 56 s 136
Tintinnabula in exploratione equorum s 131. *pecoribus appenſa* 38 s 131
Tintinnabulis arcentur

tur balænæ s 130
Tintinnabulati *vel* tinnibulati greges s 129
Tintinnacula *forte pro tintinnabulis* 55
Trajani columna 73
Triumphantis imperatoris currui cur tintinnabulum cum ſcutica adalligatum 52
Tonitru infringi campanarum ſonitu 69. s 135
Tubarum argentearum apud Hebræos deſcriptio s 116, 117
Turcæ greges ſervorum poſſident 26
Turcarum crotala 59. *ſacerdotum apud eos clamores ſolemnes vice campanarum* 74 s 140
Turcarum templa carere tintinnabulis 72, 73, &c.
Turris butyri *Rhotomagi* s 146
Turres campanariæ 73 *earum conſtructio* 82, 83, &c. *quædam nobiliores* 87, 88, 89 s 141
Turres Tintinnabulis ſonoras apud veteres non fuiſſe 12, 13
Turres quaſdam arte ita conſtructas, ut perclinatæ caſuræ videantur 88, 89
Turris Piſana *à perpendiculo declinans expreſſa* 87
Turres Turcarum juxta templa 72. & *earum deſcriptio* 73
Tympani uſus vetus 57
Tympanum muſicum multa tintinnabula continens 58
Tympanum & tibia Germanorum in vigilibus mutandis 50

V.

V*annocii Beringucii Senenſis py-*

[library stamp]

rotechnia 102
Varro 5 πολυγραφώτατος *dictus* 24, *ejus opera ferè interierunt* ibid.
Vaſa in theatrorum gradibus ampliora cui fini 84
Venditiones tintinnabulo indicantur plateatim Antverpiæ s 126
Venetiæ 97
Ventorum vis in ſono rapiendo vel provehendo 86
Veſpaſiani & Titi thermæ s 124
Veſtium veterum multarum cognitione caremus 95
Villanii Florentini chronica 63
Vigiles ut mutabant Romani, ut hodie Germani 50
Vigilum nolæ s 134
Vigilias tintinnabulis circumibant Græci 49
Virgilius vid. Præfat. 85
Vitruvius 5. 6. 17. 29. 84.
Umbras tinnitu æris veteres expellebant 65 s 118
Unctum ibant, qui lavissent 22
Vox ſine aëre non fit 3
Urſus Patriciacus dux Venet. s 151

W.

Walf. Strabo s 116

Z.

Zenobius s 119
Zonaras hiſtoricus non omnino contemnendus 51. *ejus locus* 52, 53

FINIS.

ACAD. SCIENT. LITT. ET ART. LUGD.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS
DE EQUULEO,
Liber Poſthumus.

Cum NOTIS
GOTH. JUNGERMANNI.

Accedit
APPENDIX
Virorum illuſtrium, idem argumentum pertractantium.

Editio noviſſima, aucta, emendata, figuris æneis exornata.

HIERONYMI MAGII, ELOGIUM,

Ex opere,

RAPHAELIS TRICHETI du FRESNE

De rerum Italicarum Scriptoribus.

ANGLARA, vulgò *Anghiari* dictum oppidum in Etruſco ſolo poſitum eſt, inter Aretinam urbem & Tiberim, à quo tribus tantùm paſſuum millibus diſtat. Sed Angleria, vulgò *Angera*, ad Lepontios pertinet, eſtque ceteris ad Verbanum lacum urbibus antiquior & celebrior. Fecit autem nominum ſimilitudo, ut Auguſtus Thuanus *libro* 49. Franciſcus Sweertius, *in libello Magii de Tintinnabulis ab eo edito.* Aubertus Miræus, *In opere de Scriptoribus Eccleſiaſticis pag.* 87. & alii, Hieronymi Magii elogium contexentes, pro Anglarenſi, Anglerienſem finxerint, &

pro Etruſco Gallum in Mediolanenſi ditione natum. Antonius Maria Gratianus ex propinqua Sepulcro-Burgenſi civitate ortus illum certè Etruſcum novit, dum elegantes ſuas de Cyprio bello hiſtorias conderet: *Hieronymus Magius*, inquit ille, *lib.* 3. *pag.* 181. *ab Anglario Etruriæ oppido erat, bellicis operibus machiniſque inveniendis ſolerti ingenio vir.* Sed quid alieno teſte opus eſt, ſi ipſemet Magius in libro quem de muniendis civitatibus reliquit, *lib.* 1. *cap.* 2. ità ſcribit: *Pietro de Medici fù tanto ritenuto dalle eſpugnationi del Borgo Sanſepolcro, & d'Anghiari mia patria, qual preſe à patti, che i Fiorentini hebber tempo di provederſi.* Et miſcellaneorum ſuorum libro 4. capite 9. *Peſte, quæ Thuſciam Anglarenſeſque noſtros invaſit, ego infans correptus ſum.* Inter cives affinéſque ſuos præter a Angelum

a *Lib.* 1. *miſcellaneorum cap.* 2. *In præfatione ad librum de equuleo.*

lum Caninium, Grammaticæ Syriacæ auctorem, & Joannem Nicolaum Juſtum Juriſconſultum, virum elegantem, quem commentariis Arioſti ſatyras illuſtraſſe ait, numerat etiam *l.* 3. *miſcell. cap.* 3. Ioannem Andream Angelerium, quem aliquando in exercitu Ioannis Medicæi jus dixiſſe refert. Fratrem habuit Bartholomæum Magium, *Miſcell. lib.* 4. *c.* 1. cui ipſe à bonarum artium ſtudiis laudem tribuit. Præceptore uſus eſt Petro Antonio Ghetio, qui eum non ſolùm humanioribus literis, ſed & primis Iuriſprudentiæ elementis informavit. In publicis deinde gymnaſiis commiſſa ingenio eruditionis ſemina feliciter excoluit, ac præſertim Bononiæ, ubi docentem audivit * Franciſcum Robortellum, quem inclytum ſuum præceptorem vocat. Si quid porro ea ætas doctum protulit & literatum, hoc ſibi amicum fecit, Obertum Gifanium, Melchio-

* *Miſcell. lib.* 3. *cap.* 5.

chiorem Guilandinum, Benedictum Varchium, Natalem Comitem, Joannem Michaëlem Brutum, Ioannem Zarium Zamoſchium, Joſephum Zarlinum, Ioannem Gallum, Giraldum, ſed magis ceteris Petrum Angelium Bargæum poëtam ſuo ſeculo celeberrimum. Nec vitam ſemper duxit umbratilem & privatam, publicis etiam rebus adhibitus eſt, juveniſque apud Florentinos * legati munus cum laude ſuſtinuit. Et cùm muniendarum arcium ac civitatum artem calleret, Turcis Cyprum invadentibus egregiam Reipublicæ Venetæ operam navavit, ac in Famaguſtana obſidione novis quotidie inventis multa hoſtibus detrimenta attulit, & magnos ſæpe eorum conatus, ac multorum dierum labores parvo ipſe momento deluſit. [a] Sed capta tandem urbe anno ſupra milleſimum & quingenteſi-

mum

* *Magius de Tintinnabulis, cap.* 18.

a *Antonius Maria Gratianus belli Cyprii libr.* 3.

mum ſeptuageſimo primo, Chriſtianiſque contra fidem datam in ſervitutem addictis, infelix Magius, taliquefato indignus, ſervus cuidam Turcicæ navis præfecto traditus eſt Conſtantinopoli, à quo immaniter habitus, miſeram, cum reliqua mancipiorum turba, vitam ducebat. Tolerandæ ſortis ſuæ conditioni muſas ſæpius in ſubſidium vocavit, nec ſolùm meditando, ſed & lucubrando laborioſæ ſervitutis acerbitatem demulſit. Erat autem tenacis adeò memoriæ, ut omni prorſus librorum àuxilio deſtitutus, nocturnis horis, cùm ceteri quieti indulgerent, duos[a] libros variis auctorum opinionibus & citationibus refertos compoſuerit, unum de Tintinnabulis ad Carolum Rymium, de Equuleo alterum ad Franciſcum de Noailles Epiſcopum Aquenſem, hunc Gallorum

rum

[a] *Editos anno 1609. Hanoviæ, de Equuleo cum notis Gothofredi Iungermanni, Ioachimi Camerarii ex filia nepotis, De tintinnabulis cum notis Franciſci Sweertii.*

rum Regis, illum Maximiliani Imperatoris oratorem Byzantii; quorum ope & liberalitate malis quibus urgebatur eripi poſſe ſperaverat: Turcæ etenim Famaguſtanæ obſidionis memores, homini, per quem tot clades acceperant, extrema quæque minabantur: ſed fuit ea fati inclementia & atrocitas, ut legati (dictu pudendum) ejus precibus ſurdi fuerint, barbarique immiſſo in collum laqueo eum in carcere ſtrangulaverint. Exitum viri de literis optimè meriti ex ephemeridibus Arnoldi Manlii Gandenſis Cæſarei oratoris medici, cui vivens Magius ſuum de Equuleo commentarium reliquerat, ita accipe: 1572. 27. *Martii nocte diei Jovis necatur in carcere Hieronymus Magius eques doctiſſimus, tormentarius magiſter* (ingegnero) *Famaguſtæ captus, ac imprudenti ambitione in noſtram Carvaſſaram ductus. Poſtridie oſtenditur cadaver ejus Dominico Dragomanno, (ſed non ſine colli notis)*

tis) ac ſepelitur in ſepulcreto Schiavorum Mahometis Baſſæ. Et alibi: *Hieronymus Magius ..... Eques, Venetorum Architectus bellicus Famaguſtæ in Cypro, Conſtantinopoli intempeſtivè liberatus, ſtrangulari a Mahomete Baſſa in carcere juſſus.* Illius autem memoriam inter hoſce ſcriptores recoluimus ob editum ab eo libellum de veteri Etruriæ ſitu, dignum certè ejus ingenio argumentum, ſed in quo meliùs ſe geſſiſſet, ſi nunquam in Pſeudo-Beroſum alioſque Annianos auctores impegiſſet. Opuſculum ſuum dicavit amiciſſimo ſibi viro Petro Angelio Bargæo an. 1556. cujus exemplar propria, ut videbatur, auctoris manu deſcriptum legimus Stocholmiæ, cùm ibi anno 1652. regiæ bibliothecæ poſt Naudæum præfecti eſſemus. Reliqua quæ ſcripſit, hîc ſubjicimus.

De mundi exitio per exuſtionem libri quinque, Baſileæ 1562. apud Henricum Petri. fol.

Com-

Commentaria in quatuor inſtitutionum civilium libros, Lugduni, 8.

Vitæ illuſtrium virorum auctore Æmilio Probo cum commentariis Hieronymi Magii, Baſileæ apud Henricum Petri, fol. ex quibus multa Dionyſius Lambinus audacter mutuatus eſt, ut notat Sweertius.

Della fortificatione delle citta di M. Girolamo Magi, e del Capitan Jacomo Caſtriotto ingegnero del Chriſtianiſſ. Rè di Francia libri III. dicati Franciſco Turriano cùm eſſet Cæſareus Legatus Venetiis ab anno 1557. ad 1559. ſed Magii opus non prodiit in lucem ante annum 1584. *Venetiis. fol.*

Miſcellanea, ſive variæ lectiones. Venetiis apud Jordanum Zilettum 1564. 8. ſcripta poſt annum 1560. meminit enim *Miſc. lib.* 2. *c. ult.* Caroli Caraffæ Cardinalis, qui eo * anno carnificis manu in Ælia arce ſtrangulatus fuit, & tamen

* *Nocte quæ præceſſit nonas Martii.*

tamen *miſcell. lib.* 4. *cap.* 2. jam inde ab anno 1552. literis conſignata,& editioni parata fuiſſe refert.

De tintinnabulis liber poſthumus cum Franciſci Sweertii filii Antverpienſis notis. Hanoviæ 1608. 8.

De equuleo liber poſthumus cum notis Gothofredi Jungermanni. Hanoviæ 1609. 8.

Reliqua, quæ enumerat Sweertius in Magii elogio, præfixo libello de tintinnabulis, *edita non fuere.*

JUN-

JUNGERMANNO ſuo SEGHETUS

S.

IAm putabis, mi Jungermanne, te litteras a me è mediâ Britanniâ vel ſaltem è Belgio accipere. Ego vero è viciniâ ſcribo, ex Ubiis. Miraberis, ſed deſines mirari, cùm ſcies Rheno hactenus per aſperrimam hyemem clauſo, intutum undique terreſtre iter à graſſatoribus, quos ego tamen non fuiſſem moratus, niſi amici diſſuaſiſſent. Moræ tamen quamquam (ſi conſilia mea ſpectes) damnoſæ, non pœnitet. Nam & cum viris doctis, qui hic multi ſunt, ſed parum noti, amicitiam contraxi, & memorabilia quædam vidi, & in manuſcriptos quosdam Græcos incidi. Quorum aliquando ad te indicem mittam, niſi forte ab Ampliſſimo *Lingelshemio*

no-

noſtro mavis petere, qui cum ſuperiore hebdomade communicavi. Inter cetera venit in manus meas *Hieronymi Magii* meliore fortunâ digni viri De Equuleo liber. Eum ad te mitto à me deſcriptum, ut, ſi tantum ſupererit temporis ad nundinas, excudatur cum altero qui eſt De Tintinnabulis, quem doctiſſimus *Schottus* ſubminiſtravit. Spero ab optimo Marnio (ad quem hac eadem de re ſcripſi) impetratum iri. & ſanè libellus eſt exiguâ mole, hujuſmodi tamen qui ad alterius molem aliquid conferat. Avebas ſcire quo fato deinceps *Magius* uſus fuerit. Gemens dicam; imò alium patiar dicere. Is eſt *Arnoldus Manlius Gandenſis* vir doctus & diligens, qui eodem tempore Byzantii in Oratoris Cæſarei contubernio medicinam faciebat. In limine Magii libelli hæc Manlii manu adſcripta ſunt: *Hunc librum mihi reliquit D. Hieronymus Magius, paucis poſt diebus ab impio*

impio Mahomete Baſſa ſtrangulatus. Conſt. 1573. In ejuſdem ephemeridibus hæc ſunt: 1572. 27. *Martii nocte diei Iovis necatur in carcere* Hieronymus Magius, *Eques doctiſſimus, tormentarius Magiſter* (ingegnero) *Famaguſtæ captus, ac imprudenti ambitione in noſtram* [a] *Caravaſſaram ductus. Poſtridie oſtenditur cadaver ejus Dominico* [b] *Dragomanno (ſed non ſine colli notis) ac ſepelitur in ſepulchreto* [c] *Schiavorum Mahometis Baſſæ.*

Hic fuit exitus memorabilis Viri, Utinam viveret *Manlius!* plura & certiora eruerem. Illum verò ſeptuagenario majorem ante quadrimeſtre plus minus peſtis ſuſtulit. Sed mittamus funeſta hæc, & vindicemus à morte *Magium*, quem aliis à ſervitute vindicare grave fortaſſe viſum. Quærant alii & habeant famam ſuis laboribus, mihi ſatis eſt alienis

[a] *Diverſorium.* [b] *Interpreti.* [c] *Servorum.*

alienis de hoc & poſtero ævo benè mereri. Vale mi Jungermanne, & quicquid iſthic eſt communium amicorum à me ſaluta. Ex Agrippinenſi Coloniâ VIII Id. Martii cIↄ Iↄ CVIII Gregor.

HIE-

HIERONYMI MAGII

DE EQUULEO,

Hactenus incognito
Liber

Ad Illuſtriſſ. & Magnanimum D. Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

PRÆFATIO.

QUI *carcere detinentur, aut duriſſimo ſervitutis jugo premuntur*, Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Orator ampliſſime, atque heros illuſtriſſime, *nihil mente frequentiùs agitare ſolent; nihil ſecundùm quietem ſæpius intueri, quàm vincula, compedes, flagra, tormenta, ſecures, mor-*

tiſque

tiſque genera ſæviſſima. Cùm enim hæc ipſis ſemper immineant, facile fit ut ea mente continuò volvant; & quando eos ſomnus amplexus fuerit, videre ſibi perſuadeant. Hoc & mihi è clade Cyprica ſuperſtiti, atque aſperrima ſervitute oppreſſo uſuvenire nullo negotio exiſtimare poteris: ut mirum ſit, cùm antea in bonarum litterarum ſtudiis enutritus, aliquid tale nedum perpeti, ſed ne quidem intueri ſolitus fuerim, me jam dolore & mentis vexatione confectum apud mortales eſſe non deſiiſſe. Non ſolùm autem quæ hodie ſunt in uſu tormenta, & mortis genera menti obverſantur, méque anxium noctè ac die perterrent, ſed & quæ antiquis olim cognita jam aut omnino aut

 par-

partim in deſuetudinem abierunt. Ex his mentem ſæpius ſubit & oculis quaſi ſeſe offert inſtrumentum illud tortorium, cui nomen eſt Equuleo, *de quo crebrò eſt in auctoribus mentio, præſertim in his qui noſtrorum Martyrum vitas litterarum monimentis mandarunt. Quamobrem mirari ſubit, cur ad hanc uſque diem nedum vulgo, ſed & eruditiſſimis viris incognitum delituerit. Idne ætati noſtræ ac poſteritati accidat, magnopere mihi elaborandum eſſe duxi. Nocturnis igitur horis, quas dominus Turca quieti indulgere ſolet, (diurnis quominus quidquam libero homine dignum præſtare poſſim, variis graviſſimiſque laboribus impedior) in ergaſtulo utcunque hac de re com-*

commentari ac ſcribere cœpi, ac tandem favente Deo factum eſt, ut librum abſolverim, non eum quidem qui in conſpectum tuum inque tuas manus, Vir Generoſiſſime, *jure deſcendat (maxima ſiquidem maximis tuique ſimilibus viris, non ut hæc noſtra exilia minimaque, offerri ſolent) ſed eum tamen quem legiſſe haudquaquam pœniteat; nos enim, etſi libris omnino deſtitutos, & in calamitate non vulgari vix mentis compotes, inſtrumento ut ſæviſſimo, ita obſcuriſſimis tenebris antea demerſo, lucem attuliſſe facile animadvertes. Interim verò dum leges, vernam hunc noſtrum venientem, omni prorſus ornatu deſtitutum, à parente, ut à matre Judæum (Mar-*

tialis verbis utar) rogare doctum, amplitudinemtuam obſecrare & obteſtari ſcias, ut mihi aliquo pacto opem feras, meumque hoc infortunium depellas. Hominem alicujus exiſtimationis, ut qui in litteris ætatem conſumpſit rémque litterariam multis jam editis libris, nonnihil promovit, ne deſtituas rogat, ne in uno multos (quod ſine arrogantia dictum ſit) & multa perire ſinas. Illud quoque tibi in mentem revoca Gallos (quod à Gulielmo Budæo eruditiſſimo viro adnotatum fuit) vel antiquiſſimis temporibus Philoſophiæ, ac litterarum bonarum fuiſſe amatores: bonas litteras in Gallia maximè florere; Gallorum Principes, ac tui ſimillimos viros, litteratos homi-

homines ſovere conſueviſſe : è quibus unum minimè ſilentio involvam. Hic eſt Epiſcopus Claromontanus , cujus liberalitate Angelus Caninius civis affiniſque meus (ut eſt ab eo in præfatione in librum Introductionis in linguam Syriacam & Punicam teſtatum) aliquando in Gallia auctus eſt atque exornatus : cui tantum ille tribuebat , quantum nemini. Atque utinam Italorum principes Galliæ Principum ac Dynaſtarum hac in re multiſque aliis ſimiles eſſent ! non enim linguæ latinæ candor , non bonarum litterarum notitia aliò commigraſſent. Verùm, Heros ampliſſime, ac Patrone optime , *hæc non eo ſpectare ſcias , ut Græcos Philoſophos imitari velim : hos Cic. ait, ſtipem emendicare ſolitos,*

Latinos non item. Longè à patria atque amicis diſſitus, mutuis quibus redimar è ſervitute pecuniis non multis indigeo. Non ſum erro, non decoctor, nullius crumenam exhaurire velim. Sed jam tempus eſt ut tibi Equuleum ſpectandum proponam.

DE

DE EQUULEO

Hactenus incognito

Liber

HIERONYMI MAGII,

Ad Illuſtriſſimum Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

CAPUT I.

Inſtrumentum de quo agitur, cur Equuleus *nuncupetur.*

SÆPENUMERO naturam ad cenſuram vocari,&eo nomine accuſari animadverti, ORATOR AMPLISSIME, quòd homini non ſolùm brevem vitæ curſum præſcripſerit, ſed ejuſmodi corpus adſtruxerit quod innumeris morbo-

ACAD SCIENT. LITT ET ART. LUGD

rum cruciatibus & tormentis vexari conſueverit; ut non in vitam, ſed potiùs in quandam carnificinam produxiſſe videatur. His ego haud facilè aſſentior, quin rerum omnium parentem clementiſſimam naturam & admiror & laudibus proſequor, quia cùm moriendi ſit nobis non injuriâ conciliata neceſſitas, ex immenſa ærumnarum congerie citam vitæ brevitatem fugam præſtiterit, angoréſque & dolores accedere paſſa ſit, ut his quibuſdam quaſi condimentis quod ultimum omnium terribilium dixit Philoſophus, libentius exciperemus. Hinc in dies uſuvenit, ut qui doloribus non vulgaribus morbo affecti

ACAD. SCIENT. LIT. ET ART.

affecti excruciantur, mortem quaſi præſentaneum remedium ac pharmacum ultro accerſant, & cum Plinio affirment, homini nihil vitæ brevitate melius eſſe à natura tributum. Qui naturam, quæ nobis morbos corporis tortores ſæviſſimos adjunxerit, accuſant, videant ne homines nonnullos potiùs accuſare & maledictis proſcindere oporteat, qui in magno humani corporis dolorum & veluti carnificum proventu, varia excogitarunt organa, multipliceſque adinvenerunt artes, quibus homines torquerent, excarnificarent, & per ſummos cruciatus enecarent. Horum omnium longè ſæviſſimum illud eſſe

inſtrumentum conjecturâ ducti exiſtimamus, quod *Equulei* nomine ſcriptores appellarunt, & de quo præſentem inſtituimus tractationem. Eam ob rem equuleo ſæpe Martyres ſanctos conſtat eſſe vexatos, & ſæviſſimos Tyrannos equuleos uſurpaſſe. Cur autem dicatur *Equuleus*, nemini (opinor) eſt notum. Ego ea de cauſa hoc nomine ſignificatum exiſtimaverim, quòd parvi equî, ſeu pulli equini effigiem repræſentaret. *Equuleos* autem equinos pullos nuncupari, nemini eſt obſcurum, & qui infrà à nobis hujus inſtrumenti * delineatam formam intuebitur, nobis haud ægrè aſſentietur. Ratione non abſimili Ita-

* *Non exſtat.*

lorum

lorum vulgus lectorum fulcra, quæ quaternis pedibus innituntur, *cavallettos* dicit, quaſi Latinè voces *equuleos*: eodemque nomine appellat ſcamna illa quibus inſident, & in quibus verſantur minora tormenta ignivoma. Poterat & condignè *ſcamnum* appellari, exemplo Hippocratis medici, qui non diverſum admodum ab equuleo noſtro organum à ſe excogitatum *ſcamnum* vocavit, cujus etiam * formam inferiùs ſuo loco appingemus. *Equuleum* autem cum litera Q & duplici U, ex recepta conſuetudine, cui aſſentiri par eſt, non autem cum littera C, & ſimplici U, ſcribimus. Quamquam non me latet antiquos

* *Non exſtat.*

Eculeum dixiſſe, quemadmodum & *Ecum* pro *Equo*; *Cocum* pro *Coquo*; & reliqua ſimilia: ut apud Lucretium, & in antiquorum, quæ hodie ſuperſunt, monumentis fuit à nobis aliquando obſervatum. Quo fit ut non facilè aſſentiar Jodoco Badio non infimæ claſſis Grammatico, qui in Commentariis ſuis in Horatium; *Equuleum* rectè, *Eculeum* barbarè ſcribi affirmat. Si enim *Eculeum* dixerimus, quod nonnulli fecerunt, non barbarè ſed antiquorum more loquemur. Sed hæc ſatis aperta ſunt. Nunc quid homines docti, & ſuperiorum ſæculorum ſcriptores, de hoc inſtrumento ſenſerint, & in quanta er-

roris

roris caligine verſati ſint, deſpiciamus

C A P. II.

Laurentii Vallæ de Equuleo ſententia.

LAURENTIUS Valla, homo doctus, qui primus Latinam linguam barbarie Gotica demerſam fœdatamque repurgare, & primævo candori reſtituere aggreſſus eſt, ut eſt elegantium verborum conſectator egregius, ita nonnunquam antiquitatum explicatione hariolus mendax. Quàm turpiter de Regionibus urbis Romæ mentiatur, antiqui lapidis Capitolini monumentis aliàs demonſtravi; ut qui cenſor prædurus in omnes auctores extitit, & mortuus humum

humum quoque mordere (ſi Alciato credimus) dictus ſit, ea de cauſa acerrimæ reprehenſionis notam ſubeat. Hic igitur libro primo Elegantiarum in eo capite, in quo de fide & fidibus loquitur, ait fidiculas fuiſſe inſtrumentum tortorium, quod olim fieret duobus lignis transverſis: hæc enim ipſius ſunt verba. Fidiculæ autem, ut infrà ſumus oſtenſuri, idem ſunt cum equuleo. Sed quæ ſimilitudo duobus lignis transverſis cum fidibus, aut cum equulei organo? Mirari ſatis nequeo unde hic auctor transverſorum lignorum commentum deſumpſerit. Equuleum autem cum fidibus ſimilitudinem quandam ha-

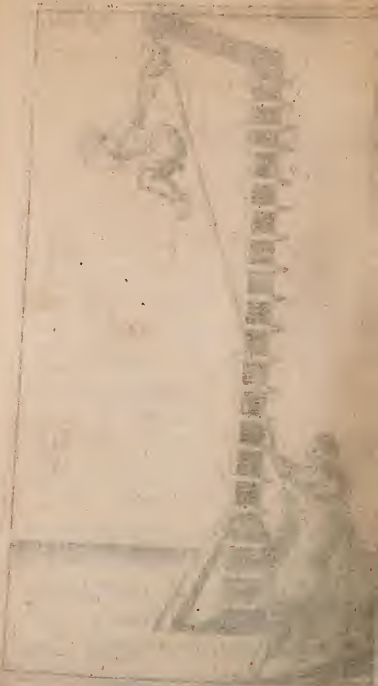
habuiſſe, inferiùs quiſque videre poterit. Sed & cur ſua ætate equulei uſum non agnoſcit Valla? ſiquidem apud Gallos atque Hiſpanos, ut multarum antiquitatum, ita & equulei, quod infrà apertum reddemus, inventum atque uſus ſemper manſit, atque hodie viget, quamquam non *equuleum* vocant, ſed Galli *Gennam*, Hiſpani, voce inſtrumento admodum congruente, *Pulliedro:* quo nomine & pullum equinum vulgò appellant.

Cap. III.

Quid Raphaël Volaterranus de Equuleo ſcriptum reliquerit.

RAPHAELIS Regii Volaterrani,viri de re litteraria bene meriti, Commentaria Urbana omnium manibus, quòd bona fruge referta ſint, hodie teruntur. In his ille è re nata de equuleo loquitur, atque ait, fuiſſe illud tormenti genus, quod noſtra ætate maximè uſurpant latrunculatores & magiſtratus, quibus inquirendi facultas conceditur, quod *funis* nomen habet. In hoc enim homines brachiis poſt terga revinctis, funique per

per trochleam tranſducto alligatis ſuſtolluntur, & mox pendentes ſtatim demittuntur, ut his brachia ponderis vi, quâ humeris junguntur, facilè luxentur, cruciatu mehercle magno. Sed ſcopum non attigit vir alioqui ingenii perſpicacis: Siquidem Seneca in epiſtolis ipſi non parum adverſatur; nam de neſcio quo homine ait, *In equuleo longior factus*. & auctores qui de equuleo faciunt mentionem, non ſemel ajunt, *Conjectus in eculeum*. Qui verò hodie vulgato cruciatus genere fune torquentur, quomodo longiores fiunt? quo pacto conjiciuntur in aliquod vas aut inſtrumentum capax? Sic enim loqui con-

conſuevere auctores Latini, *conjectus in dolium ferreis clavis præfixum*; *conjectus in arcam; conjectus in lebetem.* Et de his qui detruduntur in locum aliquem ſimiliter capacem: *Conjectus in carcerem*: *conjectus in fornacem*: *conjectus in latrinam*: quæ loca conjectum excipere & continere poſſint. In vulgato autem funis tormento qua ratione id fieri aut exprimi poſſit, non equidem video. Funis ſiquidem pendet è trochlea, cui alligantur manus torquendi, & nihil eſt quod torquendum excipiat; quod omnibus notum eſt.

CAP. IV.

Juris Cæſarei & Pontificii interpretes Equuleum minimè noviſſe.

IN Juſtiniani Imperatoris Auguſti Codice ſub titulo De Ariolis & Mathematicis, fit equulei mentio his, ſi rectè memini, verbis: *Equuleo deditus, ungulis latera ſulcantibus, perferat pœnas*, &c. Cujus vocis ſignificatum ad eum locum Accurſius interpres omnino ignorans, ſicco pede prætergreſſus ſilentio involvit, in ejuſmodi antiquitatibus hallucinari, & Andabatarum more, ut proverbio fertur, pugnare ſolitus. In jure quoque Pontificio non ſemel Equulei men-

mentionem eſſe factam animadverti, & Gloſſularium ſomnia mera in vocis explicatione afferre, quæ ſi memoriâ tenerem, hîc referre non gravarer, ut quantùm ille à vero aberraverit, unuſquiſque poſſet intelligere.

CAP. V.

Andream Alciatum, & Hieronymum Cardanum Equuleum ignoraſſe.

DIVINI & humani juris interpretes Equulei inſtrumentum ignoraſſe, nemini mirum videri debet; ſiquidem humaniorum literarum expertes & alia hodie cuivis obvia & cognita

cognita ignorarunt, ut eorum ſæculum non ipſos accuſes. Sed quid de Alciato eruditiſſimo viro loquar, qui Jano Parrhaſio præceptore antiquitatum omnium peritiſſimo uſus, & in mitioribus ſtudiis plus quàm par eſſet verſatus, uſque adeò ut à juris notitia nonnihil ea de cauſſa ſæpius exciderit, hujus organi tortorii ſignificatum non eſt aſſequutus. Nam in libris ſuis de verborum ſignificatione, Equuleum pro funis tormento non ſine errore magno accepit. Hieronymum Cardanum Philoſophum & Medicum, multis editis libris maximè illuſtrem noſtræ ætatis ſcriptorem, & qui auctores

ctores omnes ſcrutatus eſſe videtur, in ejuſdem inſtrumenti ignoratione verſari ſatis mirari nequeo: quandoquidem in libris de Varietate rerum facta Equulei mentione, vulgatum funem tortorium non ſine errore dicit.

Cap. VI.

In Calepini Lexico quæ explicatio Equulei legatur.

Ambròsium divi Auguſtini fratrem cucullatum, ab oppido in quo natus eſt *Calepinum* nuncupatum, Græcarum litterarum omnino expertum, & humanioribus litteris vix tinctum, omnium ſcriptorum fortunatiſſimum dicere

dicere ſoleo, quòd cùm Latinum lexicon Græcorum exemplo edidiſſet, non id quidem quod à doctis legeretur, ſed ab his qui in Grammaticorum ſcholis adhuc verſarentur, inornatum, aridum, & exemplis è ſacræ ſcripturæ interpretibus ſæpius quàm à Cicerone depromptis refertum, doctiſſimorum poſtea virorum curâ atque operâ factum eſt, ut hoc opus ad immenſam magnitudinem excreverit, ut jure Calepon, id eſt *grave*, dici poſſit; & copiâ verborum vocumque non ſine elegantia ſatis expletum jam non à pueris modò ſed ab omnibus legatur; ut nullus ſit, qui non Calepino aut palàm aut tectè hodie

die utatur. Tandem enim Geſneri & Manutii additamentis & caſtigationibus ita auctum atque exornatum prodiit in lucem, ut nihil in eo deſiderari poſſe videatur. In hoc tamen, in voce *Equuleus*, legitur hoc inſtrumentum nihil aliud fuiſſe, quàm laminam ferri ignitam, quâ homines torqueri conſueviſſent. Sed per Deum immortalem quid potuit dici inſulſius? Quid laminæ ignitæ, cum parvo equo ſive pullo equino commune? Hanc explicationem nullus à riſu defendet. Eum autem, qui talia ſcripſit, eò deceptum fuiſſe arbitror, quòd Valerius Maximus, & Fabius Quintilianus, ubi de Equuleo mentionem faciunt,

&

& laminæ ignitæ candentiſque meminerint. Sed quo pacto laminæ ad Equuleum ſpectarent, inferiùs à nobis demonſtrabitur.

CAP. VII.

Qualem Pictor Brixiæ equuleum picturâ expreſſerit.

BRIXIÆ urbe Italiæ florentiſſima, ut Bernardinus Felicianus vir eruditiſſimus & mihi longè chariſſimus retulit, viſitur hodie picturâ ſuperiorum ſæculorum, quæ antiqua dici poteſt, expreſſum, quo pacto ſanctus neſcio quis Martyr tortus olim fuit equuleo. In ea pictor Martyrem equo ligneo eo more inſidere

facit, quo ſolent qui equis vehunt. Pedibus tamen Martyris funes alligantur, qui per trochleas ducti, ac tympanis verſatilibus tenſi tibias pedeſque deorſum trahunt ac producunt, ut præter coxendices, tibias, & pedes reliquum corpus nihil patiatur. Quam picturam in charta lineis repræſentatam cùm Venetiis annis ſuperioribus conſpexiſſet Franciſcus Spinola poëta non omnino ſpernendus, per bibliopolarum tabernas oberrans plauſu ſanè magno affirmabat, ſe tandem veram equulei picturam ſpectaſſe, pulchramque antiquitatem cognitam habere, mihi tamen qualis ea eſſet, aperire noluit,
quaſi

quaſi eſſet aliquid ea de re mox in lucem editurus, qui tamen poſtea præter libellum de ratione intercalandi, & Carminum, Odarum ac Epigrammatum Volumina aliquot, nihil cùm edidiſſet, Venetiis hæreſeos damnatus mari demerſus eſt.

C A P. VIII.

Qua voce Græci hujuſmodi inſtrumentum ſignificent. Scholiaſtes Ariſtophanis & alii reprehenſi.

QUEM Equuleum Latini noſtri vocant, Græci τύμπανον dixerunt. Quod eo inſtrumento infligitur tormentum cùm ſignificare volunt, τυμπανί-

ζω dicunt, ut cùm apud alios Græcos ſcriptores, tum apud Julium Pollucem in Onomaſtico quiſque videre poteſt. Ariſtophanis antiquus interpres, vir alioqui non indoctus, in Plutum non ſine errore maximo ſcriptum reliquit, Tympanum, id eſt Equuleum, lignum fuiſſe quo verberabantur ſontes à carnifice. Quem ſequutus eſt Rudolphus Gualtherus in quibuſdam in Julium Pollucem, quem ipſe Latinum reddidit, annotationibus. Eodem luto hæſit Scholiaſtis vetuſtate & auctoritate ductus Carolus Sigonius vir doctiſſimus, & amicus meus, in libris de Republica Athenienſium. Sed quid ligno aut fuſti cum equo parvo
&

& verſatili tympano? Niſi fortè antiquus ille interpres tympanum dictum, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno ſontes, exiſtimaverit; aut ejus contextus ſit lacunoſus & depravatus, ut ille in hanc ſententiam loquutus ſit; Tympanum eſt inſtrumentum ligneum, in quo diſtenti cædebantur & vapulabant ſontes. Non enim fit mihi veriſimile, illum inſtrumenti quod ſua ætate maximè eſſet in uſu, ignarum fuiſſe. Sed ſuo quiſque utatur arbitrio: volumus namque, ut par eſt, judicia eſſe libera. Si autem à tympano ſumpta ſimilitudine fuſtem illum ſic dictum cenſuit, reſpondeo non fuſti id nominis congruere, ſed ſontibus.

Cap. IX.

Divus Joannes Chryſoſtomus & Theophylactus verbum τυμπανίζω *quomodo expoſuerint.*

Divus Paulus ſanctorum virornm mortes ac tormenta, quæ propter Christi fidem pertulerunt, enumerans, ait, ἄλλοι ᾗ ἐτυμπανίσθησαν. id eſt, *Alii autem tympanizati* vel *extenſi ſunt.* Ad quem locum Theophylactus Græcus interpres, & ante Theophylactum Joannes Chryſoſtomus ſanctitate vitæ & eruditione planè admirandus, inquit, ſignificari crucis tormentum, in quo ille diſtenderetur. Sed aliquis fortaſſe

taſſe dixerit, ſe non videre quo pacto & hic cruciatus cum equulei ſive tympani tormento conveniat: nam qui cruci olim affigebantur, etſi porrectis extenſiſque pedibus, & paſſis brachiis conſiſtebant, ut in ſanctiſſimi Servatoris noſtri imagine animadvertimus, nullibi tamen legimus eorum tibias vel brachia tympanis tendi conſueviſſe, aut ea de cauſa cruci addictos fuiſſe ut diſtendendo trahendoque torquerentur. Ea tamen explicatio multis plauſibilis fuit.

CAP. X.

D. Thomam à Theophylacto & D. Joann. Chryſoſtomo diſſentire. Thomæ ſententia comprobata, quòd ſit Græco verbo congruens.

D. Thomas Aquinas, qui propter reconditam doctrinam & quaſi è cœlo & Angelis deſumptam, *Angelici* cognomentum adeptus eſt, à prænotata Theophylacti & Chryſoſtomi ſententia non parum diſcrepat. Inquit enim in commentariis ſuis ad eum Pauli locum, per verbum illud ἐτυμπανίσθησαν, id eſt, *tympanizati* vel *diſtenti ſunt*, ſignificari eo loci Equulei cruciatum. Cujus

Cujus ſententiam nemo non plauſu excepturus eſt, qui noſtram de Equuleo explicationem legerit. Quamobrem facilè crediderim ſpiritu Dei Thomam potiùs afflatum, quàm Græcorum Ethnicorumque auctorum, quos contempſit, ſcriptis admonitum talia protuliſſe. τυμπανίζεσθαι autem dicunt Græci de his qui in Tympano torquentur, quòd in tympani tenſilis & pulſatilis morem eorum corpora quæ torquebantur in equuleo diſtenderentur, & tympanis verſatilibus in equuleo locus eſſet, unde & τύμπανον hujuſmodi organum dictum à Græcis. *Tympana* verò appellant Mechanici, ut patet apud Vitruviũ, Oribaſium

ſium & alios, axes quorum capita foramina habent, quibus induntur vectes, quò faciliùs verſari poſſint, iiſque funes advolvantur, quibus pondera vel protrahuntur vel ſuſtolluntur, ut ergatas non ad perpendiculum, ut fit, conſiſtentes eſſe dicas, ſed jacentes potiùs. A verbo Τυμπανίζω vel à Tympano pulſatili & tenſili, vel à tractorio verſatilique quod tendat, apud Paulum Æginetam, & alios Græcos Medicos dicitur *tympanitis* hydropis ſpecies illa flatuoſa quæ in tympani morem tumentem uterum diſtendit, ut inſtar tympani pulſatilis ſit.

CAP.

Cap. XI.

A quibus Equuleus fuerit excogitatus.

Quis autem tormenti genus, de quo agimus, excogitaverit, non facilè dixerim, auctoribus quos mihi legere contigit hac de re nihil prodentibus. Animadverti tamen apud Ciceronem in Tuſculanis Quæſtionibus, ut arbitror, & apud alios literis proditum, Græcos Equulei fuiſſe ut rerum multarum auctores. Profectò machinarum pæne omnium Græcos extitiſſe auctores nemo non affirmabit, qui Vitruvium, Oribaſium, Heronem, Pappum, Bitonem

& Athenæum legerit, ut miram hujus nationis ſolertiam, quæ tamen hodie interiit, maximè ſuſpicias, admireris, & laudibus proſequaris. Adde quod apud Græcos ſæviſſimi Tyranni rerum ſunt potiti, ut horum imperio Mechanicorum auctam fuiſſe induſtriam credere poſſis, eoque provectam, ut equuleos & alia tortoria organa in eorum gratiam adinvenerit. Sed jam ad Equuleum noſtrum accedamus.

CAP.

Cap. XII.

Auctoris de Equuleo ſententia.

EQUULEUM ego crediderim fuiſſe ligneum ſcamnum ſive ligneam arcam pedibus quatuor.

* *Reliqua deerant: quæ tamen reſtitui poſſe in parte videntur ex ſchedis adjectis auctoris manu deſcriptis. Continebant illa totius quaſi operis materiem paucis. Nos ea modò cenſuimus adjicienda quæ deerant. ex fragmenti mole videntur tot capita ſecutura fuiſſe quot præceſſere. Lector hæc boni conſulat, ſciatque quòd raptim ſcripta hæc erant, multum nobis difficultatis obortum in legendo, adeò ut in nonnullis expedire nos nequiverimus. Iſtale ſignum additum eſt *. Ceteras lacunas auctor ipſe libris deſtitutus reliquit.*

Sed

Sed jam ad Equuleum propiùs accedamus. Equuleum exiſtimamus fuiſſe ligneum, ſcamnum ſive ligneam arcam pedibus quatuor ligneis conſiſtentem fundoque carentem, quæ utrimque capiebat tympana & funes quibus manus pedéſque ſontium & torquendorum obligarentur & protraherentur, non ſine magno, ut conjecturæ locus eſt, dolore totius corporis. Quamobrem Seneca inquit loco prænotato, *In Equuleo longior factus eſt.* re manifeſtum hoc pacto oſſibus è compage motis ſolutiſque, corpus productum fuiſſe. In hoc pendere ſolebant, quia ſuſpenſi aëre in vacuo ; corpore eo pacto extenſo, non è ſimplici

plici ſune ad perpendiculum, ut alii cenſent. Equulei autem nomen huic inſtrumento congruere quis non videt, cùm & hodie ſcamnis quibuſdam..*.. jam antè conſiſtebant & volvebantur, *cavaletti* appellantur, & eodem nomine ſignificantur ſcamna parva quibus lecti ſuſtinentur.

Adde quod Aurel. Prudentius poëta Chriſtianus, in martyrio Romani & Vincentii ſanctitate non vulgari hominum, optimè hujuſmodi inſtrumentum appingere videtur, & in quo *divaricatis cruribus* (ut ejus verbis utar) conſi-

* Quæ abſunt hîc legi non poterant in autographo.

conſiſtere tortos demonſtrat, & etiam *fidiculas* appellat, non ſolùm *equuleum*.

Valerius Maximus de..... *laxavit equuleos, laminas extinxit,* &c. Quo pacto autem laxari poterat funis, ſi funis tormentum eſſe velimus, & laminæ extingui.

Quintilianus in declamationibus ubi de filio à patre torto per injuriam maximam agit, nonnihil appinxit equuleum. inquit enim, ſenem artificem equuleos moviſſe, & corio filii corpus totum compage ſolutum. imprimíſque meminit laminarum & flagellorum. Funis autem tormentum qua ratione moveatur, ſcimus, non arte ulla, ſed trahentis

hentis manu, & totius corporis compagem ſolvere non animadvertimus. Brachia ſolùm laxare ſcimus quà humeris ſpatuliſque junguntur.

**Fidiculas* equuleum appellaſſe Prudentium poëtam diximus. Sed erit ſortaſſe aliquis qui hoc neget, exiſtimans diverſum tormenti genus fuiſſe. Ego idem fuiſſe dico & affirmare vel quovis pignore auſim, quod Suetonii auctoritate demonſtro: inquit enim in Caligula Imp. illud quoque tormenti genus excogitaſſe, *ut larga meri potione oneratos & veretris deligatis ſimul & urinæ*

**In margine hæc erant*: Non ſine ſimilitudine fidium, ſicut illæ claviculis ſive pectinibus tenduntur, *&c.*

urinæ & fidicularum tormento diſtenderet, & affirmaſſe etiam *ſe de* uxore *fidiculis exquiſitu-rum cur tantopere eam dilige-ret.* Sed apud illum poëtam non obſcurè me à veritate non aberrare potes cognoſcere locis prænotatis. Sic apud Jureconſultum ff. . . . . & C.

Hodie ſervatur antiquum inſtrumentum apud Hiſpanos & Gallos. Hi *Gennam* vocant, Hiſpani *Pulliedro* voce meliori. equuleos enim *Pulledros* & Itali vocant. Viſiturque hujuſmodi tormentum Neapoli in arce ab Hiſpanis invectum, quo in inquiſitione criminis læſæ majeſtatis ſolùm utuntur. Joan. Vinc. Pinellus nobiliſſimus atque eruditiſſimus vir

vir pollicitus eſt aliquando ſe curaturum ut ego delineatum illud conſpicerem.

Magnam ſimilitudinem habebat cum ſcamno Hippocratis, ut videre eſt apud Hippocratem in lib. . . . . . & apud . . . * . . . quatuor enim habet pedes, & tympana continet quibus humani corporis membra trahi & tendi poſſint, ſi quando fuerint locis ſuis dimota . . . * . . . que.

Equulei autem pœnam ſervilem appellat Prudentius, eò quòd nobiliores & ingenui non poterant eâ torqueri, ut patet apud Iuſtinian. C. . . . . & in ff. ubi de Decurionibus, & in tit. de pœnis.

Qui

Qui autem in equuleo torquebantur, non ſolùm diſtendebantur, ſed etiam alios cruciatus patiebantur: nam flagris cædebantur. Unde Quintil. ait loco prædicto, *per flagella, per verbera*, loquens de equulei tormento.

Item laminis ignitis torquebantur. Quamobrem Valerius Maximus ait, *Extinxit laminas, laxavit equuleos.* Quintilianus quoque ait, *Accendis laminas*, &c.

Adde quod & ungulis ferreis eorum cutis ſolebat laniari qui in equuleo torquebantur. Unde Juſtinian. de Mathem. in C. ubi ait, *ſit equuleo deditus & ungulis latera ſulcantibus ſcelere dignas perferat pœnas.*

Sed

Sed jam equuleum picturâ exprimamus.

* *Pictura in manuſcripto non extabat.*

In martyrum vitis, *ſuſpenſi in equuleo.* Cic. *Virtus in equuleum non conjicitur.*

* Quod

* Quod non ingratum Lectori fore credidimus aliquid etiam de auctoris infortunio noſſe, viſum eſt & hanc epiſtolam cum ceteris repertam addere. Uſi autem in omnibus eâ fide, quâ alios in noſtris uti vellemus.

Al. R^{mo}. *D. Commiſſario in S. Iac*^{o}.

R$_{me}$. Domine & Pater in Chriſto.

Neminem adhuc allocutum eſſe Dominum meum, miror vehementer: Quamobrem ſuſpicari cœpi nuntium non ſatis diligentiæ in perquirendo adhibuiſſe. Dixi aliàs, Domini mei domum eſſe non longè ſitam ab Eccleſiâ Turcicâ, ſub qua fons eſt aquæ ſalientis, non puteus. Eccleſiam eſſe parvam, parvamque habere turriculam. Domum habere in ſtrata ſcalam ligneam graduum quatuor. Nunc illud addo, domum non eſſe in planicie, ſed in latere montis, vulgo nella Coſta, *& Dominum meum eſſe Comitem Mahonæ, qui omnibus in vicinia notus ſit, eſt enim proceræ ſtaturæ. Singulis diebus ante ſolis ortum procifiſcitur in navale, eò quòd præfectus ſit conficiendæ Mahonæ*

vel

vel reſarciendæ. Redit domum duntaxat ſole occidente, aut paulò citius interdum. ſi nuntius domum inveniat, alloquetur ejus uxorem, ut vir illius ſcilicet Dominus meus vel hora ſtatuenda eum expectet, vel nuntium conveniat, nam libenter ille Galatam *ſolet proficiſci, quòd ibi ſororem habet. Si more nationis magnam petat pecuniam, quid ſit reſpondendum noſti. Ad hæc ſcias me illi jam in Mahona dediſſe ducatos* 60 *Venetos Argenteos, ut ſi inter conſtituendum pretium illum alloquaris, nuntio minimè intelligente, poſſis ei dicere; & illud addere, me non eſſe pugnando ab eo captum, ideo non debere ad vivum ſecare, cùm ſim pauper, omniaque Cypri amiſerim. Si dicat ſe intellexiſſe a quodam* * *ſclavo, cujus patria meæ patriæ vicina ſit, & qui apud me Cypri manſerit, intellexiſſe, inquam, me habere ipervoglia & domos; dicas hoc eſſe falſum. Siquidem qui hæc habent, non eunt parvi lucri cauſſa in longinquas partes, eum qui dixit*

* Servo.

dixit talia mihi eſſe hoſtem, quia nolui illi donare ducatum quem petiit in Mahona. Demum, ſi aliquid addendum ſit, adde, nam mutuum non donum, quamquam hoc mutuum mihi eſt tanquam donum & tanquam eleëmoſyna. Principium hoc operis oſtende Oratori & Eripe me his invicte malis, *ut ſic cum*° *Palinuro Virg. canam.*

THO-

THOMAS SEGHETUS LECTORI.

DE Equuleo quid ipſe dicerim, paucis addam, Ante aliquot annos iter ſuſceperunt viſendæ Galliæ Ciſalpinæ Ampliſſimi & de me optimè meriti viri ANDREAS MAUROCENUS Senator & Hiſtoriographus Reipublicæ Venetæ & μακαρίτης BENEDICTUS GEORGIUS ALOYSII Procuratoris F. Bibliothecarius, ſummâ uterque doctrinâ, humanitate, prudentiâ. aderam itineris comes & ego. Mirandulæ cùm in arcem deducti fuiſſemus ſpectavimus tormenti genus ex aſſeribus compacti in morem adamantis acuminati effigiatum.

L Huc

Huc tamquam in equum conjiciebantur rei nudi ita ut acumen premeret partem illam quæ honeſtè nominari nequit, diſtentis per pondera manibus pedibuſque, quo graviores inſiderent. Præclari illi viri *Equuleum vocavere*, & *Cavallettum*, (quod idem eſt) Italis dici affirmarunt. Eorum ego ſententiæ accedo. Alii æſtiment an jure. Forma talis eſt.

Adamantinum Scgheti Equuleum Mirandulanum *hic habes Figura* A. *expreſſum, quæ in prima editione ſatis obſcurè apparebat, adeò ut fuerint non vulgaris doctrinæ Viri qui expingendum putabant, eo, quo in figura* B. *expreſſimus modo, nobis prior placet, tu lector elige.*

A

*CAD. SCIENT. LITT. ET ART. LUGD.

B

ACAD. SCIENT. LITT ET ART.

GOTHOF. JUNGERMANI NOTÆ

Ad libellum

HIERONYMI MAGII DE EQUULEO.

Ad inſcriptionem.

QUÆRAS in ipſo limine & aſpectu ſtatim libelli non fruſtra, MI LECTOR, de nomine illius, cui MAGIUS inſcripſerit commentariolum ſuum. Quod igitur ad locum vacuum attinet poſt illa verba, *ad illuſtriß. & magnanimum Dominum*, noſtro Segheto videtur hîc ſpatium relictum nomini Oratoris. & reperire ſe ait in Ephemeridibus Arnoldi Manlij, (qui eodem tempore, quo

Magius Byzantij ſervitutum ſerviebat, medicinam faciebat in familia Oratoris) *Franciſcum de Noailles Epiſcopum Aquenſem fuiſſe eo tempore Oratorem.* Nec dubito quin verè ipſi ita viſum, veráque reppererit: præſertim quum à viro quodam ampliſſimo, ſuper ea re ampliùs inquirens, per litteras fuerim edoctus, Jac. Aug. Thuanum, hiſtoricum ævo hoc noſtro principem, ſcribere, anno M. DLXXIII. & ſequenti illuc miſſum fuiſſe Franciſcum Noallium, Aquenſem apud Tarbellos Epiſcopum, regium in porta Othomanica Oratorem: cui poſtea ſucceſſor miſſus Conſtantinopolim frater Ægidius Noallius fuerit: idque eveniſſe illo ipſo anno MDLXXIII. invenire ſe apud Ioannem Chœnium (qui legationem Monlucij ad Polonos ſcriptis mandavit) qui Oratorem illum nominet, *Monſieur Dacqs*, id eſt Aquenſem: eius verò fratrem ſucceſſorem, Abbatem Inſulanum,

l'Abbé

l' Abbé de l' Iſle. ſe itaque cum Segheto noſtro exiſtimare, Aquenſi Epiſcopo Fr. Noallio inſcriptionem illam omnino deberi. Eodem autem modo in eâ, quæ præfationi ſuperpoſita eſt inſcriptio, nomen omiſſum, & locus relictus vacuus. Cur non addiderit Magius, veriſimile eſt ideò accidiſſe, quòd illi de legati nomine non liquido conſtaret. Et, ut omnia bona fide repræſentemus, ſicuti ad nos Seghetus noſter miſit, ipſe libri titulus ita erat deſcriptus.

* Hunc librum mihi reliquit D. Hier. Magius paucis pòſt diebus ab impio Mahomete Baſſa ſtrangulatus Conſtantinop. 1573.

HIERONYMI MAGII DE EQUULEO

Hactenus incognito Liber,

Ad illuſtriſſimum & magnanimum dominum Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

* Sum Arnoldi Manlii Conſtantinop. 1573.

SIc pagina prima, frons ipſa libelli, habebat, ubi aſteriſco notata, tam ſummâ quàm infimâ paginâ (quæ litterâ minutiore hîc excuſa vides) manu Arnoldi Manlii deſcripta fuiſſe, cetera, quæ in medio, ipſam nempe opuſculi inſcriptionem, ipſius Magii eſſe, Seghetus noſter indicavit. Septuageſimo tertio poſt milleſimum quingenteſimum à Chriſto nato annum, Magium ſtrangulatum credere inclinat animus, quod idem annus etiam diſertè

ſertè ad frontem libelli, quam hîc exhibui, à Manlio adnotatus fuit. Sed mehercle vereor, ne nos curioſos dicas nimis: ad præfationem igitur rectà & libellum ipſum.

AD PRÆFAT.

Clade Cyprica ſuperſtiti] Vide Hier. Magii vitam, quam eruditiſſ. Franciſc. Sweertius, quem honoris causâ nomino, noſtri auctoris libello de Tintinnabulis, anno priore ex ipſius recenſione edito, præfixit.

Ibidem. *Ut à matre Judæum*] Martialis verſiculus libro 12. epigrammat. 57. ad Sparſum:

Nec turba ceſſat entheata Bellonæ,
Nec faſciato naufragus loquax trunco,
A matre doctus nec rogare Judæus, &c.

Epiſcopus Claromontanus] Eum dici *Gulielmum Pratenſem* vocari à Thuano, hiſtoriarum libro 13. anno 1554.

AD CAPUT I.

Pag. 1. *Quod homini non ſolùm brevem vitæ curſum*] Ut *Theophraſtus moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet: hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam vitam dediſſet*, &c. quæ ait Cicero 3. Tuſcul. quæſt.

P. 2. *Quod ultimum omnium terribilium dixit Philoſophus*] Ariſtoteles nimirum Ethic. Nicom. l. 3. cap. 6. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος. πέρας γάρ.

Pag. 3. *Et cum Plinio adfirment*] Lib. 1. cap. 1. *Natura verò*, ait, *nihil hominibus brevitate vitæ præſtitit meliùs.*

P. 4. *Martyres ſanctos*] Locorum planè ſilvam habes in Gallonii libro de SS. Martyrum cruciatibus.

Ib. *Ego ea de cauſſa hoc nomine*] Machinæ iſtius appellationem à parvis equis tranſlatam, nomen ſanè ipſum

pro

prodat, ſi id rei debet convenire ſuæ. nec de eo viros doctos jam olim puto dubitaſſe, quamvis de ipſa ſtructura & vera forma eculei diſſenſerint, nec perinde notam habuerint. Fr. Hotomanus lib. 5. antiq. ſub littera E: *Equuleus vel Eculeus, ſtipes cenſetur fuiſſe, in equi formam inciſus, cui imponebantur rei, ut nervis utraque ex parte diſtentis cruciarentur.* &c. A. Turnebus lib. 4. Adverſ. cap. 3. *Eculeus ſtipes erat cui velut equo, imponebantur, ac varie torquebantur, cruciabantur, & diſtendebantur.* &c. & lib. 15. cap. 16. *Equuleus tormenti genus eſt à ſimilitudine nomen habens, quaſi parvus equus ſit, erat autem machina lignea equo ſimilis, cui imponebantur, qui torquebantur.* &c. Inde G. Fabricius in ſuis Comm. in poëtas Chriſtianos, ubi *Eculeum* expoſuit ſtipitem quendam, in quo rei ſuſpendebantur, *Quærendum*, ait, *num ejuſmodi machina fuerit, de qua præcipitarentur* *ſon-*

ſontes, quam Saxones das Röſsle *nominant, quaſi parvum equum.* Sic alii partim putarunt διὰ τὸ ἱπποειδὲς & à forma equina dictum eculeum; partim à modo inſidendi, quòd eo tormento non ſecus rei inſiderent, ac ſi equo veherentur.

Cujus etiam formam inferiùs] Delineationem ſe non reperiſſe teſtatus eſt ad oram Seghetus noſter. Remittit autem Magius nos ad caput ult. ſui libelli. Sed nec Hippocrates Latina voce *Scamnum* appellavit umquam: nec ab eo excogitatum volunt ξύλον illud, ejuſque inventorem quendam Paſicratem faciunt.

Quanquam non me latet antiquos Eculeum] Quanta inter Q & C cognatio, ex Grammaticis notum ſatis eſt: libetque ex ipſorum Alpha, Priſciano inquam, paucula ſaltem adſcribere hæc, lib. I. *Apud antiquos frequentiſſimè loco* cu *ſyllabæ*, quu *ponebatur, & è contrario: ut* arquus,

co-

coquus, oquulus, *pro* arcus, cocus, oculus, quum *pro* cum, quur *pro* cur. Hæc Priſcianus. Sed exemplorum, quæ noſtro addere potes, elegantem copiam exhibet eruditiſſ. IC. Rad. Fornerius lib. 1. rerum quotid. cap. ult. quem adeas de his utiliter, ut & nuperum libellum Auſ. Popmæ de uſu antiquæ locutionis lib. 1. cap. 3. quo de conſonantium inter ſe commutatione diſſerit. Et ſubindè Criticis noſtris hæc talia notantur paſſim. Ceterùm quod ad *Equulei* vocem attinet, vulgata ſcriptura ea & recepta, Priſciano etiam proba viſa, cujus verba ubi de Diminutivis agit, extremo lib. 3. ſunt: *In* leus, equus, equuleus. *Cic. in Ver. de ſignis: Equuleus argenteos nobiles quique maximi fuerant, aufert.* Ita apud Priſcianum eſt corruptiſſimè. Locum obiter ex Ciceronis ea de ſignis fidenter emendo, & ſcribo: *Equuleos arg. n. qui Q. Maximi f. a.* Mendorum cauſſa pateat cuivis. Ciceronis

ceronis autem verba plena in dicta oratione ſunt: *Tum iſte* (Verres) *ab equite R. ſplendido & gratioſo. Cn. Calidio cujus filium ſciebat Senatorem populi Ro. & judicem eſſe, equuleos argenteos nobileis, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, judices; emit enim, non abſtulit. nollem dixiſſe. jactabit ſe, & in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam ſolvi.* &c. ubi ſcribunt ad oram, Lambinum adnotaſſe *eculeos argenteos* in 5. cod. legi: quæ ſanè antiqua ſcriptura hujus vocis, retinéntque & recentiores multi. Id verò adeò permiror viros cetera eruditos & magnos Lambinianæ iſti notæ addidiſſe, fortè legendum *culleos argenteos* in eo Ciceronis loco, ut nimirum de vaſis vinariis loquatur. Quo mihi profectò, quod tamen ipſorum pace dixerim, nihil alienius à Ciceronis mente ſcriptum videtur. Nolim hîc, ubi non locus, plura verba profundere, vel inequitare cuidam longè

me

me doctiori. Saltem mihi conſiderent iſta: *& in his equitabit equuleis;* ubi *equitandi* verbum Orator non alia de cauſſa certè affectavit, quàm ob illos equuleos argenteos, vaſa ex argento nimirum à forma vel cælatura ita dicta. Ne quid dicam, quod Priſcianus etiam non aliter olim jam legerit, quàm *equuleos.* Rem claram puto.

Pag. 6. *Apud Lucretium*] ut lib. 6. de rer. nat.

Tum color in nigris exſiſtit nubibus arqui.

habuiſti τὸ *arquus*, pro *arcus*, etiam in Priſciani verbis paullo antè prolatis. Unde mihi fiat leviculæ ſaltem conjecturæ indicandæ venia. Sergius Grammaticus in primam Donati editionem Commentario, non longè ab initio: *Q verò, quam antiqui quoties* u *ſequebatur, præponebant, præſtantius eſt, ut tunc cum poſt* u *aliqua ex vocalibus fuerit ſecuta, præponi debeat, ut* quando, quendam, quia,

quo-

quomodo, *& juxta antiquos* æquus, *aliàs enim per* c *quàm per* q *ſcripſerunt, ut* cur, *&* cum. Hactenus Servius. Pro illo *æquus*, an *arquus* fortè ſcribendum?

Iodoco Badio] Barbarè loquutus revera Badius, quum barbarè adfirmaret ſcribi *Eculeus*: ideóque rectè à Magio notatur. Sed modeſtè tamen præquam ab aliis Criticis laceratur: quale carbone exaratum de eo elogium habes apud Fr. Floridum lib. 2. lect. ſubciſiv. cap. 22. Poſſit tamen iſtos bonos viros, & in illis Badium (de quo ita & Glareano viſum eſt, eum non-prorſus contemnendum) excuſare ſæculum quo vixerunt, ne ad ipſorum lapſus ſanè crebros in obſcura adhuc litterarum luce nobis ſtatim adeò turgeſcat vitrea bilis, ut eam hamaxatim (liceat ita ludere ne, & me commotum putes) evomamus, ad quod proclivis perquam fuiſſe videtur ille Sabinus. Sed nolim mihi rem eſſe cum bilio-

ſis:

ſis: & vereor alicujus κινήσω τύμβον σφῆκας ἐφεζομένους. Ociùs ergo παραμειψόμεθα & ad noſtrum *Eculeum* quod attinet, non barbarè ita ſcribi, ſed vetuſto more, & librorum antiquorum fide, habuiſti ſuprà à nobis allatum è Cicerone exemplum: paſſimque tibi vel aliud agenti occurrent in MSS. alia. Quibus addo tamen ex illis numquam ſine laude loquendis Gloſſariis, quæ primùm in lucem protulit eruditiſſima illa typographorum optimorum corona, H. Stephanus, ubi ſua ſerie in primo gloſſario ita legimus: *Eculeus*, στρεβλωτὴς, βασανιστής. Quæ ideo potiſſimùm attuli, quum aliàs hæc conquirere, quæ ſe ſponte offerant, ſupervacaneum videatur, ſi fortè leviter emendarem. Puto enim ſcribendum στρεβλωτὴρ, βασανιστήρ. Nec improbabunt ii qui verſati fuere in vett. MSS. Græcis, in quorum nonnullis ρ & ς in fine verborum prorſus eodem ſcribuntur modo. Inde

nimirum

nimirum error. Et βασανιστὴς eſſet potiùs ipſe tortor. Alterum gloſſarium, cujus verba non magis omittenda, βασανιστήριον. *Eculeus, genus tormenti.* βασανιστὴς *Tortor.* Imò, ut & eruditiſſ. viri à noſtro ævo adnotationem adjiciamus, H. Giſanius *Eculeus* per *c* dumtaxat probaſſe videtur, quum in ſuis Obſervationibus linguæ Latinæ ita ſcribat, quod opus utinam emergat in dias luminis oras, ut furtorum tandem pauſa ſit, corniculáque illa notha ſe alienis pennis venditare deſinat. ſed ille ita ſcribit: Eculeus, ἱππάριον, *parvulus equus ſive tener. Veteres ab* equo, *non* equuleus, *ſed* eculeus *deducunt. eſt enim* c *littera commutabilis cum* q. *Ab eo & tormenti genus*, Eculeus. *Cic.* 2. *de natura Deorum*: Omnia in perfectis & maturis docet eſſe meliora, ut in equo quàm in eculeo; in cane quàm in catulo; in viro quàm in puero: *Sic* V. C. *habent*, *ubi vulg.* equulo. Hæc ille: quamvis

in

in Conlectaneis ſuis in Lucretium, voce *Robur*, *equuleus* potiùs ſcribere maluiſſe videatur, certè utrumque adprobet. Refert autem Cicero Chryſippi ſententiam, &, ni fallor, Lambinus eamdem vetuſti cod. lectionem quoque jam antea teſtatus erat ὀνειρώτλειν οὐῦ ὡς ἀληθῶς ἐοίκασιν illi, qui ſignificatus diverſitatem ex ſcripturæ varietate ſibi fingunt: quaſi alio nempe per *c*, alio per *q* ſcribatur.

Cap. II.

Pag. 8. *Si Alciato credimus*] Verba Alciati, ab amico mihi ultro indicata, iſta lib. 4. diſpunctionum cap. 7. fine ipſo: *Sunt tamen qui de Juſtiniano aliter ſentiant; nec temerè Grammaticis de Jureconſulto credendum arbitrentur: quandoquidem etiamnum videamus, & ſæpiſſimè experiamur, quanto ſupercilio id hominum genus, quo jure, qua injuria & mortuos & viventes inſectetur, quamque ſuis*

in

in ſtudiis ſibi placeant Moriæ beneficio felices, alios omnes contemnant: & epiſtolis ante ipſis Legum codices præfixit, Accurſium, Bartolum, ceteroſque acerbiſſimis conviciis dilacerent: Imperatoris ſui Laur. Vallæ exemplo provocati, cui mortuo honos hoc epitaphio habitus fuit:

Tandem Valla ſilet, ſolitus qui parcere nulli eſt:
Si quæris quid agat? nunc quoque mordet humum.

quod ſanè carmen longè magis ipſis, quàm Vallæ conveniſſet, cujus doctrinæ pleraque hujuſmodi condonanda ſunt. at hi ea maximè reprobant, quæ non intelligunt. Id verò diſtichon epitaphium Vallæ à quodam imputatum profert & Raph. Volaterranus lib. 21. Comm. Urban. ubi de recentioribus eruditione & arte claris viris agit.

Hæc enim ipſius ſunt verba] Non *tranſverſis lignis*, ut noſter Magius ſe legiſſe putabat, ſed *obliquatis*, ait Valla.

Valla. Hæc enim ejus verba lib. 1. Elegant. c. 5. quod de diminutivis nominibus eſt. ubi pluribus de ὑποκοριστικῶν *Fidicula* poſtquam egit, ita finit: *Denique* fidis *in nominativo inauditum eſt*, *ergo* fides *dicendum eſt, cujus diminutivum* fidicula, *id eſt, parva cythara, vel chordula. In plurali tortorium (ut dixi) inſtrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, vel ab extorquenda fide, ac veritate, vel à nerveis funibus, vinculiſque, quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.* Dixerat autem antea paullo: Fidicula *pro inſtrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc videamus.*

Sed & cur ſua ætate] Nominis enim *Equulei* nulla in Vallæ verbis mentio, ut ex adſcriptis jam modo patet. Adeò ut quis dubitare non fruſtra poſſet, an Valla per *Fidiculas*, ſicut Magius quidem vult, Equuleum intellexerit, idque βασανιστήριον eo

loco

loco explicare cogitaverit. Aliàs nec *Fidiculas* rectè Vallam noviſſe, adſeverat Gallonius etiam in lib. de martyrum cruciatibus c. 3.

Gennam] Et H. Iunius Nomenclatore ſuo ubi Carceris & ſupplicii propria vocabula recenſet, *Fidiculas* Gallicè reddit *Gehenne*, qui tamen Fidiculas & equuleum non unum eſſe putavit inſtrumentum, quum de unoquoque ſeparatim tractet. Noſter unum fuiſſe contendit omnino, in cap. ultimo. Ego, ſi tanti quid mihi probetur, improbeturve; diſtinguendum verò cum aliis potius arbitror inter iſta, nec Magius ea argumenta dicere infrà videtur, quæ nobis extorqueant ipſi adhibere fidem.

Cap. III.

Pag. 10. *Raphaëlis Regii Volaterrani*] Atqui putabam diverſos fuiſſe Raphaëles, Regium alium, alium Vola-

Volaterranum, in qua opinione me confirmavit amicus, qui ſuggeſſit illum oratorem fuiſſe & litteratorem, hunc politicum & hiſtoricum: illum Patavii docuiſſe, hunc Romæ: illum an. 1496. obiiſſe, hunc anno 1500. etiam in vivis fuiſſe. Utut igitur Regius hîc ſe immiſcuerit, Magium noſtrum cum Volaterrano litigare conſtat.

In equuleo longior factus] Id tamen pro ſe adduxit Volaterranus, & neſcio an adeò ipſius ſententiæ (quamvis in eam aliàs non diſcedo) adverſetur. Verba illius ſunt obiter ſaltem, vel, ut noſter Magius ait, è re nata ſermonem de hoc tormento facientis lib. 31. Comm. Urban. extremo capite, quo de doloris neceſſitate & remedio agit: *Sed præter omnes noſtri potiſſime martyres teſtimonio ſunt, quàm ſit animus probe inſtitutus, imperator vitæ mortalium. Ex quo vita beata, & cum virtute non ſolùm in viola & roſa, ſed in tormentis*

& Equuleo erit. Eſt enim Equuleus *id pœna genus quam hodie noſtri* funem *appellant. Quod ſanè ex authoritate Senecæ in epiſtolis deprehendimus: Doloribus, inquit, diſtortus & in Equuleo longior factus.* Hactenus ille. Funem iſtum verò, quem Volaterranus *Equuleum* eſſe ait, alii potiùs *Fidiculas*, interpretantur. Ita enim H. Junius in Nomenclatore ſuo: Fidiculæ *Suet. Machina multis intenta funibus, quibus ceu fidibus diſtendebantur facinoroſi, ad exquirendam facti fidem* κολαστήριον, πιεστήριον, ἀρθρέμβολα, τροχὸς *Ariſtoph.* ξύλον βασανιστήριον *Sozomeno. Aleman.* Folterſeil / Zwick / Treibſchnur / mit dem man foltert. *Belg.* Pijnbanck / *Gall.* Gehenne. *Nebriſſenſis interpretatur illud tormenti genus, quod Italiæ amiliare,* tratto di corda: *Hiſpanis* tratto de cuerda *vocatur: quo reus rejectis in tergum manibus fune ſuſpenſus in præceps demittitur.* Hactenus & ille. Locus verò Senecæ nobis

præ-

prætereundus minimè eſt, noſtro & infrà laudatus, qui tamen memoriâ in eo deceptus eſt, quòd putarit de aliquo certo homine ab illo auctore prolatum. Eſt autem hic non longè ab initio epiſtolæ 67. ubi inducit quaſi objicientem ſibi Lucilium: *Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis cæſus eßet, aut podagrâ diſtortus, aut Equuleo longior factus.* ubi vides & *podagrâ diſtortus* eſſe apud Senecam, non *doloribus diſtortus*, ut Volaterranus laudat.

Ad Cap. IV.

Pag. 13. *Equuleo deditus*] Rectè meminit verborum legis Magius. Ita enim in l. 7. *Etſi excepta.* C. de malef. & mathemat. Imp. Conſtan-

tius A. & Iulianus Cæſ. ad Taurum præfect. præt. reſcripſere: *Si quis magus, vel magicis carminibus adſuetus, qui maleficus vulgi conſuetudine nuncupatur, aut aruſpex, aut ariolus, aut certe augur, vel mathematicus, aut enarrandis ſomniis occultans artem aliquam divinandi, aut certe aliquid horum ſimile exercens, in comitatu meo vel Cæſaris fuerit deprehenſus, præſidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. Si verò convictus fuerit, & ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando, ſit Equuleo deditus, unguliſque ſulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore.* quamvis in libris multis *aculeo* legatur, ſicut me frater cariſſ. Caſparus admonuit.

Pag. 13. *In jure quoque Pontificio*] Ut in can. 1. 23. q. 5. ex Auguſtino ad Marcellianum comitem de Donatiſtis captis: *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando tantorum ſcelerum*

lerum confeſſionem non extento equuleo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti: qui modus coërcitionis & à magiſtris artium liberalium & ab ipſis parentibus adhibetur, & ſæpe etiam in judiciis ſolet ab Epiſcopis adhiberi. quem locum mihi etiam frater meus, quem iterum amoris & honoris cauſſa nomino, indicavit, ut & hic in nonnullis codicibus *aculeo* legi: in editione verò Lugdun. *non extendente eculeo*: ad gloſſam ordinariam quod attinet, iſtam verò de verbo *Eculeo* non habere ſyllabam, ad hunc locum. Somnia itaque iſta mera, quæ ſibi finxiſſe gloſſularium Magius ait, alibi inquirat qui volet, cuique vacat: mihi ſanè non videtur res tanti, ut ideò hic morer vigilans, vel otio meo, quo aliàs mehercle non abundo, abutar, propter aliena ſomnia.

Ad Cap. V.

Alciati & Cardani loca mihi non in promptu. Iſtius etiam in libris 4. de V. S. unde Magius iſtum errorem vellicandum ſe ſumpſiſſe ait, non apparere videntur: ſi mihi raptim percurrenti fides haberi poteſt. Sed potius autumabo, oculum meum curſim pertranſeuntem fugiſſe iſta Alciati verba, quàm ut Magii noſtri memoriam accuſem.

Ad Cap. VI.

Pag. 17. *Calepon*] *Chalepon*, χαλεπόν.

In voce Equuleus] Rectè taxat confundentes Equuleum cum laminis, locáque Valerii & Quintiliani, è quibus errorem hunc emanaſſe, malè intellectis, putat, cap. ult. proferre conatur, quod adeas. Sed emendarunt hunc errorem ex parte

noviſſimi Calepini editores. Sic enim in illo, quem ultimò Baſilea exhibuit, legitur: *Eſt & tormenti genus, quo ad exprimendum è noxiis, conſciiſve veritatem Romani utebantur: ita dictum (ut quibuſdam placet) ab equi forma: tametſi alii ardentem laminam malunt interpretari.*

Ad Cap. VII.

Pag. 21. *Hæreſeos damnatus*] Aliter narrat Martyrologium Gallicanum, quod videſis.

Ad Cap. VIII.

Pag. 22. *Julium Pollucem in Onomaſtico*] Pollux noſter cum aliis verbis inter τιμήματα recenſet, & quidem compoſitum, non ſimplex: nec explicat. verba ejus ſunt l.8. c.7. ἀπὸ δὲ θανάτου, ἐθανατώθη ἐθανάτωσαν, ἀπέκτειναν, ἀνεῖλον, ἀπέσφαξαν, ἀπῆγξαν, ἀποτυμπανίσαι, κατεκρήμνισαν καὶ κρημνοῦ ὦσαν.

Et ſtatim in inſtrumento δημίου ſeu carnificis recenſet ipſum tympanum: καὶ τὰ ἐργαλεῖα αὐτοῦ, ξίφος, βρόχος, τύμπανον, φάρμακον, κώνειον. In MS. Palat. vetuſtiſſ. eſt τύπανον, ſicut etiam dicebant, ut vel in Etymologico magno, verbo ῥύμβος, τύμπανον, φιλοκτεανώτατος videre potes, idque magis κατ' ἀναλογίαν, quum τύμπανον πλεονασμῷ τοῦ μ inde factum fuerit; quod tamen uſitatius eſſe videtur, & τύπανον poëtis propter metrum potiùs uſurpatum eſſe. Sed priore Pollucis loco interpres vulgatus Rod. Gualtherus *fidiculis extenderunt* reddit τὸ ἀποτυμπανίσαι. in quo ſi non alium, tamen Magium noſtrum facilè habebit ſubſcriptorem, qui fidiculas nil aliud quàm Equuleum eſſe contendit. Sed cur Julianus ille interpres, ſi hoc ſentiebat, non & altero loco τύμπανον *fidiculas* in ſua tranſlatione dixit, ſed retinuit Græcum nomen *tympanum*? verùm quid ille dicat, quid ne dicat, non

non valde attendendum arbitror, in Polluce quidem: ita multoties à vero ſenſu aberravit, & lapſus eſt infinitis locis, quemadmodum & eruditiſſimus amicus noſter Wolfg. Seberus in nova illius Onomaſtici editione obſervavit. Nolim inſultare cuidam juvenilius: τὸ αὐτὸ δ' ὅμως βοᾷ. Alibi quoque auctorem noſtrum in errorem pertraxit, quando Latinam ſaltem interpretationem illius inſpicere ſatis habuit, ut mihi conſtat ex Miſcellaneis Magii. Quamvis hic tamen ab eodem, ob tympani explicationem, non jure vapulet Gualtherus, cujus verba priuſquam ulteriùs progrediar, adſcribo. Sic enim ad Pollucis locum priorem adnotat: ἀποτυμπανίζειν *eſt tympanis ac fidiculis extendere. Tympanum enim lignum erat, quo nocentes cædebantur extenſi. Proprie autem* σκυτάλην *vocitant. Hoc autem ſupplicio olim hoſtes ſuſtulerunt, donec gladii uſus receptus eſt.* Sed ἀποτυμπανίζειν,

 pro-

propriè videtur eſſe, fuſtibus necare τύμπανον verò rotundus ille fuſtis vel bacillus eſt, quo adminiſtrabatur hæc pœna. Ei rei argumenta, ni fallor, ſat firma dicunt Lexicographi Græci veteres. Magius verò erravit planè (ὡς τὴν σκάφην σκάφην λέγω) dum veteres cum novis, Scholiaſtem priſcum cum Gualthero & Sigonio reprehendit, qui τύμπανον tamen rectè explicant, è quo ille omnino Latinorum *Equuleum* facere vult. De Ariſtophanis itaque Scholiaſte, quem viri doctiſſimi non ſine cauſſâ magni ob eruditionem faciunt: is in Plutum Comici ad Blepſidimi σχετλιασμὸν illum.

ὦ τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;

ita commentatur: τύμπανα, ξύλα, ἐφ' οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ, ἢ βάκλα, παρὰ τὸ τύπτειν. ἤγουν ξύλα οἷς τύπτονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ τιμωρούμενοι. ubi vide, an fortè rectiùs legamus, ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. Certè ſic exſcripſit Suidas, loquiturque

que pari modo Heſychius, quorum verba inferiùs paullo afferam. ἐν εἷς, pleonaſmo præpoſitionis, qualem & alibi notant, ut apud Lucian. ἐν βέλει πληγείς. Sic idem dialog. Proteſ. & Plut. καθηκόμενον ἐν τῇ ῥάβδῳ. Sic Apocal. VI. ἀποκτεῖναι τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ. Sed in re manifeſta utimur teſtibus non neceſſariis. Ille igitur Scholiorũ veterum in Ariſtophanem auctor Tympanum, non Equuleum, ut Magius perverſè hîc interpretatur, ait fuiſſe lignum, quo verberabantur ſontes. Eumq; ſi ſequutus Gualtherus, non benè culpatur; non magis quàm Sigonius de Rep. Athenienſ. lib. 3. c. 1. extremo ita ſcribens: *τύμπανον, unde ἀποτυμπανίσαι fluxit, ligna erant, quibus nocentes homines cædebantur, ut Pluti interpres prodit.* Benè, inquam, hic amicus Magii ex Ariſtophaneo commentatore vetere τύμπανα explicavit. Gualtherum tamen ſua ex eodẽ Scholiaſte ſumpſiſſe

non arbitror: ſed ex Etymologico magno, ubi αὐτολεξεὶ iſta Græcè habes, quæ mox adducam. Sed quibus nunc redarguere Scholiaſtem priſcum nititur Magius, breviter conſiderari debent, ſintne alicujus momenti. Et mihi ſanè videtur Latinus judex Græcum hominem malè damnaſſe, re ſcilicet non probè examinata. Quærit enim primò, quid ligno aut fuſti cum equo parvo & verſatili tympano ſit? Nihil prorſus. Nec Ariſtophanis interpres de Equuleo hîc vel cogitavit, nec verſatile tympanum enarrare voluit, opuſve habuit, ſed tortorum tympana vel carnificum, quibus ſontibus certatim inſonabant plagas atque verbera. Niſi fortè, ait, ideo dictum tympanum putavit interpres, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno ſontes. At nihil opus his ambagibus hîc quidem. Ideo dictum tympanum credidit interpres, quòd eo ferirentur damna-

damnati. παρὰ τὸ τύπτειν, ait ipſe ſcilicet. Non reſpexit, inquam, ad tympanum quod pulſatur. Supervacua ergo eſt & conjectura illa de textu lacunoſo & depravato, quaſi ita loquutus fuiſſet Scholiorum ſcriptor: τύμπανα, ξύλα, ἐν οἷς ἐτυμπανίζοντο. Non ille ignoravit nec tympanum verſatile ſive pulſatile, nec tympana quibus cædebant nocentes; ſed de his, quæ ad fuſtitudinas, cum comico ludens inquam, inſulas ſpectant, non de illis ſermonem facere voluit, & σημειῶσαι τὶ; quod Ariſtophanis locus deſiderabat. Liberiùs fortè hæc in Magium ne cui videantur, vereor. Sed vir optimus ſuo quemque uti arbitrio præclarè hic jubet ipſe, ingenuéque vult, ut par eſt, judicia libera eſſe. Et de eo certè aliàs ita cenſeo, virum fuiſſe doctrina erudita & lectione varia eximiè inſtructum, memoriâ præterea valuiſſe expromptâ, qualíſque paucis obtigit. Ultima verò ratio, qua

qua ait, ſi à tympano ſumpta ſimilitudine fuſtem illum ſic dictum cenſuerit Scholiaſtes, non fuſti id nominis congruere, ſed ſontibus, quid ſibi vult? Quid enim non congruat? tameneſi namque ſontes dicantur τυμπανίζεσθαι, id cum reſpectu ad fuſtem illum certè dicitur, quo pœna eis infligitur. Sed ille ad ſontes reſpiciendum putavit, quaſi hi in morem tympani tunderentur, itaque nomen fuſti non convenire. Atque ita eſt. Magius noſter omnino exiſtimavit τύμπανον eſſe Equuleum, & hunc à Scholiaſte deſcribi, & deſcriptionem tamen illam haud congruere Equuleo facilè vidit: inde ergo affirmavit erraſſe & Scholiaſtem, & quotquot (in quibus video & Rhodiginum lib. 10. antiq. lect. cap. 5. eſſe) eum ſequantur. Jam itaque loca quædam ex veteribus lexicographis ſunt proferenda de iſto τυμπάνῳ, unde id fuſtem vel bacillum rotundum fuiſſe, quemadmodum

dum dixi, ampliùs pateat: ἀποτυμπανίζεσθαι verò, ſicut & ſimplex τυμπανίζεσθαι, illo ſupplicio affici Heſychius gloſſatorum eximius: τυμπανίζεται, πλήσσεται, ἐκδέρεται, ἰσχυρῶς τύπτεται. &: τύμπανον ὃ αἱ Βάκχαι κρούουσι. ἦν εἶδος τιμωρίας. apud quem & in paullo præcedentibus, τύμπανα, τὰ δερμάτινα πρακτήρια κόσκινα, &c. obiter ſcribendum admoneo κρακτήρια, id eſſet *ſonantia*, vel *ſonora*. Iterum Heſychius: τύμπανον, (niſi τύπανον hic legendum, quum præcedant τυπάζειν, τύπανις) ξύλον ἐν ᾧ τυμπανίζουσιν. Suidas: τύμπανα, βάκλα. παρὰ τὸ τύπτειν, ξύλα ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. quæ verbatim ex Ariſtophanis Scholiaſte, ut & alia, quod viros doctos dudum obſervaſſe credo, multa exſcripſiſſe videtur. Idem Suidas: τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Etymologic. magnum: τύμπανον ἐστὶ τὸ τοῦ δημίου ξύλον, ᾧ τοὺς παραδιδομένους διαχειρίζεται. καὶ τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκ-

ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Et alibi idem: ἀποτυμπανίσαι, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ τυμπάνῳ, ὅ ἐστι ξύλον ὅπερ σκυτάλην καλοῦσι. τὸ γὰρ παλαιὸν, ξύλοις ἀνῄρουν τοὺς πολεμίους, ὕστερον δὲ τῷ ξίφει. Non tamen nego,& de machina qua diſtendebantur vel ſuſpendebantur ſontes, τύμπανον & verba ab eo derivata uſurpata inveniri: ubi poteſt reſpectum eſſe ad illa diſtenta tympana: & innuunt ἐκδέρεται, κρέμαται, in Lexicographorum modò allatis obſervationibus: ſupérque ea re quædam in theſauro H. Stephani habes: quo pacto & ferè locum in ea ad Hebræos exponunt, quem cap. ſeq. Magius adfert. Sic fortè & apud Lucianum Tyranno: τοὺς ἐκ δικαστηρίων δῆτα παράγαγε, λέγω δὴ τοὺς ἐκ τυμπάνου, καὶ τοὺς ἀνεσκολοπισμένους. Adeò ut in hoc quidem Magium noſtrum Equuleum poſſe Græca voce τυμπάνου exprimi, temerè non reprehenderim. H. Junius ἀξθρέμβολον reddere voluit, cujus

verba

verba è Nomenclatore eruditiſſ. quum ad hanc materiam ſpectent, & ipſa inſerere lubet: Equuleus, *aut, ut alii,* eculeus *Cicer. ſtipes acutus, cui reus impoſitus excruciatur, diſtenditur, & eviſceratur quodammodo, & artuum compages diſſolvitur.* ἀρθρέμβολον, *de quo Joſephus ita:* ἀρθρεμβόλοις ὀργάνοις ἐξήρθρουν, καὶ ἐξ ἁρμῶν ἀναμοχλεύσαντες ἐξεμέλιζον. *vocatur &* στρεβλωτήριον *ab eodem: alii interpretantur tormenti genus, quo religatis ſuperne manibus, appenſum de pedibus pondus hominem diſtendit, quale* τύμπανον *ferè Græcis* Turnebus lib. 15. adverſ. cap. 16. ξύλον βασανιστήριον putat adpellari à Sozomeno lib. 5. cap. 12. illis verbis: ἢ δημοσίᾳ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον, αἰωρεῖσθαι προσέταξεν. quæ & opinio Sigonii l. 3. de Jud. c. 17. Sed, ſed ut ad priora revertar, alter uſus tamen, ubi ξύλον illud ſeu fuſtis ſignificatur, veteribus ſcriptoribus Atticis notior fuiſſe videtur, & neſcio an aliter uſur-

uſurpare, quàm de nece, quæ per ejuſmodi fuſtium inflictus interebatur, ſive clavis ligneis voluerint. Sic certè Demoſthenes capiendus videtur in ea de Cherſoneſo: ὡς οὖν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ὄντος τοῦ ἀγῶνος, οὕτω προσήκει γιγνώσκειν, καὶ τοὺς πεπρακότας αὐτοὺς ἐκείνῳ, μισεῖν τε καὶ ἀποτυμπανίσαι. quod Wolfius vertit, *in cruciatum abripiendi ſunt.* Ubi Ulpianus ſcholiaſtes (ſicut in auctario ex Lutetiano codice producunt) τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήττεται, ἐκδέρεται, κρεμᾶται. ἀποτυμπανίσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀνιλεῶς φονεῦσαι ῥοπάλοις. quæ priora apud Suidam iiſdem verbis exſtant. poſteriora quoque ita ferè Suidas, quamvis ea videtur mendum inſidere: ἀποτυμπάνισον, ἀκλεῶς ἢ φόνευσον. putoque emendandum, ut in Demoſthenicis Scholiis legitur, ἀνιλεῶς. ſive ἀνηλεῶς malis, ut in quodam Scholiolo iſtius verbi Theodoreti Therapeuticę adſcriptum habuit. Ea vero quæ ex Cherſoneſitana protuli, totidem ver-

verbis & in 4. Philippica oratoris ejuſdem leguntur: Sic & in tertia Philippica: ἑρᾶν δὲ ταῦθ' ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὠρειτῶν. ἀντὶ τοῦ τοῖς μὲν βοηθεῖν, τοὺς δ' ἀποτυμπανίσαι, τοῖς μὲν οὐκ ἀργίζετο, τὸν δ' ἐπιτήδειον εἶναι ταῦτα παθεῖν ἔφη, καὶ ἐπέχαιρε. quamvis ibi pariter Wolfius, *in cruciatum egit*. Sic & in ea περὶ παραπρεσβείας. εἰ μὲν οὖν ἤκουσεν, οἶμαι, τοὺς τότε ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπόντας, παραχρῆμα, ὡς δεῦρ ἐπανῆλθον ἀποτετυμπανισμένους, &c. ubi tamen idem interpres, *in crucem actos*. De cujus, viri certè doctiſſimi, interpretatione hic non inquiro. Deeſt & ocium ad eam rem, & ingenium, credo, multo magis. Eruditioribus iſta diſputanda relinquo. Me tamen ejuſmodi loci facilè permoverunt, ut potiùs cum Ariſtophaneo Scholiaſte & Sigonio ſentire & explicare apud antiquos τύμπανα malim, de fuſtium pœna, quàm cum Magio de equuleo, vel cum Wolfio de cruce: etſi *cruciatum* quum plerumque reddat, ut generaliùs loquutus, ita fortè commodiùs excuſari

excuſari queat. Sic enim & apud Plutarchum in Dionis vita, ubi Dionis cum armatis acceſſum ad Syracuſas narrat: οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς τυράννου φίλοις ἐπετίθεντο, καὶ συνήρπαζον τοὺς καλουμένους προσαγωγίδας, ἀνθρώπους ἀνοσίους, καὶ θεοῖς ἐχθροὺς, οἳ περιενόστουν ἐν τῇ πόλει καταμεμιγμένοι τοῖς Συρακουσίοις, πολυπραγμονοῦντες καὶ διαγγέλλοντες τῷ τυράννῳ τάς τε διανοίας καὶ τὰς φωνὰς ἑκάστων. οὗτοι μὲν οὖν πρῶτοι δίκην ἐδίδοσαν, ὑπὸ τῶν προστυγχανόντων τυμπανιζόμενοι. vertunt, *ab obviis malè mulctati.* Sed Doctiſſimus Xylander, *verberibus caſi:* ſequutus, ut in Notis indicat, quoque interpretem Ariſtophanis in Pluto: indicátque Guarinum vertiſſe, *Virgis enim caſos excoriarunt:* ſequutum (ut opinatur) Suidam, cui τυμπανίζεσθαι ſcilicet non modò ξύλῳ πλήσσεσθαι, ſed ἐκδέρεσθαι etiam, & κρεμᾶσθαι ſit. quod ſi libeat ſequi, ait Xylander, *in crucem actos* vertendum eſſe. Idem Plutarchus Galba:

ba: τῷ δὲ δήμῳ χαριζόμενος, οὐκ ἐκώλυε τὸ παραπίπτοντα τῶν Νέρωνος ἀποτυμπανίζειν. ubi *obtruncandi* verbo reddunt. Ariſtoteles (cujus loci, ut & præcedentis Plutarchi index nobis Xylander Notis ad Dionem ejus) lib. II. Rhetoric. c. 6. Ἀνθιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ἤεσαν διὰ τῶν πυλῶν, τί ἐγκαλύπτεσθε ἔφη. ἢ μὴ αὔριόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; P. Victorius interpretatur, *quum ad ſupplicium duceretur*, in Comm. ſuis ad illum locum. Plura jam non conquiro. Ceterùm in tanta interpretum varietate, quæ in his verbis Latinè reddendis adparet, certi quid præſcribere cuiquam ſi me poſſe exiſtimem, valde ſim temerarius & audax. Raptim hæc tamen in Notas conjeci, καὶ μάλα μαλακῶς ἔχων. Lector candidus boni conſulet, & ſicubi aberraverim, quod ut humanum, minimè à me alienum puto, utinam non

non familiare eſſet mihi nimis, ignoſcet, melioraque & rectiora ſi qua novit, nobiſcum impertiet, id quod & rogatum eum volo amicè.

Ad Cap. IX.

Pag. 24. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν] Sic ſecurè operas edere juſſi, ut & cap. ſeq. erat enim in deſcripto exemplo ἐτυμπανίζεσθε ,| utrobique. Locus eſt in ea ad Hebræos cap. XI. verſ. 35. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. quod Magius noſter *extenti*, vel *diſtenti*, ut cap. ſeq. interpretatur. Et *diſtenti* ſanè cum veteri hic viri docti maluerunt, idque & H. Stephanus in ſua novi teſtamenti editione Græca minori, qua obſcuriorum vocum & quorundam loquendi generum accuratas interpretationes margini adſcripſit, ad oram poſuit. Alii tamen & *fuſtuario multati ſunt*, *fuſtibus*

bus caſi ſunt, ut H. Stephanus in ſuo theſauro adnotavit. Caſtalio, *cruciati*, ſi rectè legi. Lubet hîc adſcribere ſaltem duorum eximiorum commentatorum verba. Eraſmus Roterodamus annotationibus in illum locum epiſt. ad Hebr. ita ſcribit: *Diſtenti ſunt* (ἐτυμπανίσθησαν, *quod à corio ſumptum eſt, in tympano diſtento. Quamquam Gracanica ſcholia interpretantur de his qui fuſtibus contuſi perierunt. Caditur enim crebris ictibus tympanum.* Joachimus Camerarius verò avus meus maternus, cujus memoriam ſanctè colo, ad illum locum hæc adnotat: ἐτυμπανίσθησαν) *Supplicio affecti ſunt ultimo per cruciatus. ut de uno omnia intelligantur. nam* τυμπανίζεσθαι *pulſationis & jactationis erat ſupplicium. neque oblatam liberationem admiſerunt, id eſt, in confeſſionis conſtantia neglexerunt ſalutem, & pertulerunt acerbiſſimos cruciatus. hic mihi ſenſus ſimpliciſſimus videtur.* Et mirum ni illud

ſcho-

ſcholion, quod in Heſychio reperio, ἐτυμπανίσθησαν, ἐκρεμάσθησαν, ἐσφαιρίσθησαν, ad locum illum epiſtolæ ſacræ pertineat.

Joan. Chryſoſt.] Chryſoſtomi verba in eum locum ab amicis accepi hæc: ἐν ταῦτά μοι δοκεῖ καὶ τὸν Ιακώβου αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν Ιακώβου. ἀποτυμπανισμὸς γὰρ λέγεται ἀποκεφαλισμός. Theophylacti verba mihi non in promptu, quum is auctor ad manus non ſit. Sed quid iſta Chryſoſtomi cum iis quæ Magius ex illo hîc dicere voluit, ſimile habent? quid enim cruci cum ἀποκεφαλισμῷ; Ille ergo longè aliam expoſitionem apud ſanctum virum legiſſe videtur. Nil enim certè de decollatione ait: ſed de crucis tormento, in quo illi diſtenderentur, locum epiſtolæ à ſancto patre expoſitum refert, nec probat. An itaque hic memoriâ lapſus? Quod ipſi certè vitio vertendum non eſſet, adeò omnibus memoriæ ſubſidiis deſtituto. Nihil tamen

men adfirmo: permitto id decidere alius. Hoc fortè ἐν παρόδῳ conſiderandum fuerit, quod de ἀποτυμπανισμῷ ait vir ſanctus, eſſe capitis abciſionem: id quod alibi raro legas. Nec ſcio etiam interpretem, qui D. Chryſoſtomi explicationem in eo loco ſequutus fuerit. Geminum tamen hujus legitur in Favorini lexico: ἀποτυμπανισθῆναι, τοῦτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Sed χρῆσιν nullam dat, cur ei credere ſtatim debeamus: virique doctiſſimi in theſauro ſuo adfirmant, ſe neſcire ex quo auctore iſta Varianus protulerit. Verùm Chryſoſtomi eruditio atque dicendi vis dubitare nos non ſinit ampliùs, quin & talis ejus veri uſus fuerit, quem etiam alibi occurrere obſervo. Ita enim in Atheneo ſuo eruditorum phœnix, Iſ. Caſaubonus, ὁ πάνυ, exponit, locumque commodè oblatum in amici mihi viri (quod glorior certè, addiroque ideo præfiſcini) iſtis *doctis*

N *ſup-*

Iuppiter & laborioſis Animadverſionibus adſcribo, ſi nullum alium, hic lubens, ſi modò centonibus noſtris purpuram intexere fas eſt. Verba Athenæi lib. 4. Dipnoſoph. ſunt: Εὐφορίων δ' ὁ Χαλκιδεὺς ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτω γράφει, παρὰ δὲ τοῖς Ρωμαίοις προτίθεσθαι πέντε μνᾶς τοῖς ὑπομένειν βουλομένοις τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει, ὥστε τοὺς κληρονόμους κομίσασθαι τὸ ἆθλον. καὶ πολλάκις ἀπογραφομένους πλείους δικαιολογεῖσθαι καθ' ὅ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. ubi Dalechampius, *unoquoque diſceptante æquiſſimum eſſe, ſic ſe cruciari & ad ſupplicium trahi.* Sed audiamus Caſaubonum noſtrum potiùs, lib 4. animadverſionum cap. 14. ita ſcribentem: καθ' ὅ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. *quibus contendunt unuſquiſque quod juſtiſſimum ſit, ſibi potiſſimum caput amputari.* & addit: *Torquent ſe hoc loco interpretes in exprimenda voce* ἀποτυμπανισθῆναι. *quæ hîc quidem perſpicuè*

ſpicuè ponitur pro eo quod paullo ante dixit, τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Euſtathius doctè, poſtquam iſta ex Athenæo verba Euphorionis deſcripſit, ὅρα, inquit, τὸ ἀποτυμπανισθῆναι, ἴσον ὂν τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Hactenus eximius ille. Vide verò ſis, an & apud Theodoretum in Ἑλληνικῶν παθημάτων θεραπευτικῇ, ubi hoc verbum aliquoties occurrit, ita exponi debeat; quamvis interpres Zenobius Acciajolus voluit *tympanis diſtendere*, vel *extendere*, ſive *fidiculis* ſemper vertere. Loci ſunt. Sermon. 3. καὶ μὲν τοι καὶ τοὺς ἀνδροφόνους ἀνασκολοπίζοντες καὶ ἀποτυμπανίζοντες. de Græcis loquitur. Serm. qui eſt de Martyribus, ubi de alacritate eorum in perferenda morte: προτεῖναι δὲ τὰ νῶτα τοῖς ἐθέλουσι [illegible], καὶ λαμπάσι καὶ ὄνυξι τὰς πλευρὰς, καὶ τοὺς αὐχένας ὑποθεῖναι τοῖς ξίφεσι, καὶ ἀποτυμπανισθῆναι προθύμως καὶ ἀνασκινδυλευθῆναι. Et hîc verbo ἀποτυμπανισθῆναι additum ad oram Scho-

 lion

lion (cujus ſuprà memini) in cod. vet. Auguſtano adnotavit Sylburgius hoc, ἀνηλεῶς φονευθῆναι. Idem Serm. 9. καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀποτυμπάνισαι, τοὺς δὲ ἀνεσκολόπισαν, τοὺς δὲ θηρίοις παρέδοσαν. Sed ad finem tandem pergendum eſt, ne operis ſim in morâ.

In quo ille diſtenderetur] Scribendum puto, *in quo illi diſtenderentur*.

AD CAP. XI.

Pap. 29. *Apud Ciceronem*] Non invenio apud Ciceronem de equulei inventione peculiare quidquam, nec puto alius. Certè videntur viri docti, qui hanc materiam tractandam ſuſceperunt, non fuiſſe omiſſuri ſi quid tale apud Ciceronem legiſſent. Fortè ut Græci tympana ſua excogitarunt, quibus nocentes puniebant, ita Romanos equulei tormenti autores apud ſe extitiſſe vero non ſit abſimile, ut cuique populo ſui quidam pu-

pūniendi modi ſunt. Conjectator ſum, ut vides: nec à me certi quid exſpectes, ubi tacent alii, ubique ipſe tecum ad doctiores ire paratus ſum.

AD CAP. XII.

Pag. 32. *Loco prænotato*] cap. 3. ubi Senecæ verba ex epiſt. 76. adſcripſi.

Re manifeſtum] Locus mutilus. Credo fortè ſcripſiſſe: *Quare manifeſtum, &c.*

Divaricatis cruribus] Verba prudentii in hymno 5. periſteph. quem dicavit D. Vincentio Martyri Cæſaraugustano, ſunt:

In hoc barathrum (carcerem ſubterraneum) *conjicit.*
Truculentus hoſtis Martyrem,
Lignoque plantas inſerit
Divaricatis cruribus,

& paulo pòſt:

Nam carceralis cæcitas

Splendore lucis fulgurat,
Dupléxque morſus ſtipitis
Ruptis cavernis diſſilit.

Fidiculas appellat] Periſteph. hymn. 10. qui D. Romano Martyri Antiocheno inſcriptus. Hunc enim locum puto Magium dicere, ubi Romanus:

Nec diſtat, ignis an fidiculæ ſæviant;
An corpus ægrum languor aſper torqueat:
Cùm ſæpe morbos major armet ſævitia.
Non ungularum tanta vis latus fodit,
Mucrone quanto dira pulſat pleureſis.

inferiuſque jubet ſceleratus Aſclepiades carnificem, ut

Sulcoſque acutos & fidiculas transferat.

ubi tamen pro ungulis uſurpaſſe poëtam *fidiculas* conatur oſtendere Gallonius.

Val. Max. de .....] Locus Valerii de Zenone l. 3. c. 3. ita habet: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvi equuleum, laminas extinxit*, &c. quæ

non

non exſcribo : quum in Gallonii diſputatione ſuperiùs ea exſtent : ubi & Quintiliani, vel quiſquis potiùs ille declamator eſt, locus, quem tamen non ſolùm in mente habuit Magius. Libet itaque adſcribere & illum & alios quoſdam. Ille eſt in declam. ult. *An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleos movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leviter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret. Conſumptus eſt ſpiritus ſilentio ſui, & verbera igneſque animum pariter vocémque cluſerunt*, &c. adeò ut neſciam quid illa *in corio filii* apud Magium ſibi velint. Hoc igitur quod ſcimus, Magium dicere ibi & crebram mentionem eſſe laminarum & flagellorum. Ita enim eadem declam. non longè à fine : *Conſiſte agedum mulier loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, laminas,*

nas, prædico, teſtor, aliter non poſſum loqui, aliter mihi non poteſt credi. Et præcedenti declamatione de eodem, pro muliere contra maritum: *At tu, proh nefas, verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte ſcrutaris rem, de qua non deberes interrogare ſervos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moves,* &c. Iterum: *Pater in tormentis filii non averſos tenuit oculos, ipſe veſtes ſcidit, velamenta laceravit, manibus flagella concuſſit, renovavit ignes,* &c. Et: *Filium conſumpſiſti per flagella, per laminas.* Sic & declam. 7. ubi pauper quidam ſe offert torquendum: *Vultis cùm hoc viderim tantum teſtimonium dicam? Mirum hercle, ſi ſcindo veſtes, nudo corpus, ignes, flagella depoſco.* quæ ubi mox iterum junxit: *Non refert,* ait, *cujus ad equuleum nominis perſuaſionem, quas ſilentii afferas cauſſas.* & plura in ea declamatione, unde ſaltem extremis

mis excerptis, ociùs hinc abeo: *Cùm flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat, cùm membra fidiculæ flagella laxaverint,* &c. *Si me fortè fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis, ignibuſque perdidero, ego tamen vidi.* quæ non minùs pro Magii noſtri ſententia faciunt, præſertim quum & velit fidiculas cum equuleo eaſdem eſſe: quæ tamen docti viri, ut dixi, malunt diſtinguere. Legere potes & Senecæ lib. 2. controv. 5. ubi torta à tyranno mulier pro marito introducitur, paritérque cum equuleo ignes, verbera, flagella. & lib. 9. controv. ult. *Inſtabam ſuper caput, non accuſator, ſed tortor: ipſe ignes ſubjiciebam; ipſe ad intendendum equuleum manus admovebam.* lib. 10. controv. 5. *Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, equuleis.* Et paſſim.

In Caligula Imp.] Fallitur memoriâ

riâ optimus Magius in priore loco; qui non in Caligula, ſed Tiberio Suetonii legitur cap. 62. *Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum ſimul urinæque tormento diſtenderet.* In Gallonianis ad hunc locum reſpondere conantur, ſcilicet aliud tormenti genus eſſe apud Suetonium, remotiſſimum ab eo quod in martyrum geſtis & aliorum auctorum locis legatur. An verè, lector eruditus judicabit. Certè ungulas non deſignari, hoc clarum. Et cur Suetonius in alia χρήσει illud nomen ſumat, quàm Valerius Maximus, quàm Quintilianus, cujus tamen minimè illas declamationes eſſe viri docti autumant? Iſidori verò auctoritas ſola an nos debeat adigere ut fidiculas fuiſſe ungulas ferreas credamus, neſcio. Quódque me in opinione confirmat magis, eruditiſſ. Jureto idem videri inveni in iis quæ

quæ Appendicis loco adjecta ſunt. Nec ad cetera fortè difficilis ſit reſponſio: quæ hic excutere tamen non vacat. Ceterùm non ideo & equuleum tamen confundi prorſus cum fidiculis, ut Magius vult, neceſſe eſt. Suetonii loca hercle non cogunt, potiùs contrariæ ſententiæ favent. Eorum verò, ne morer, alter eſt in Caligula cap. 23. *Quin & ſubinde jactabat, exquiſiturum ſe vel fidiculis de Cæſonia ſua, cur eam tantopere diligeret.* Addam & illud Martialis ad Rufum v. Epigram. 53.

Exprimere, Ruſe, fidiculæ licet cogant,
Ave Latinum, χαῖρε non potes Græcum.

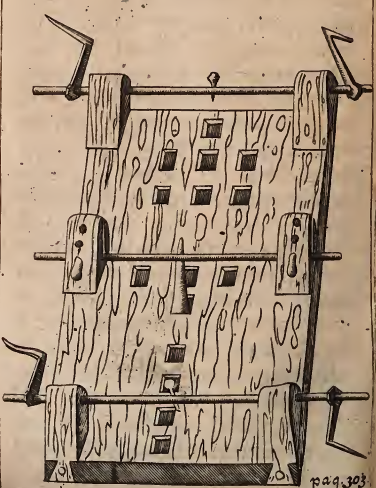
Pag. 37. ff... *&* C....] Loci quos memoria Magio noſtro in illa fortuna non ſuppeditavit, nec mihi in promptu, in Juriſconſultorum libris parum verſato. Nec dubito tamen unum eſſe, Quem & Gallonius laudat, in C. de Quæſt. lib. 16. *de-*

curiones. ubi Impp. Valent. Valens, & Grat. ita ad Antonium præf. præt. Galbanorum: *Decuriones ſive ob alienum ſive ob ſuum debitum, exortes omnino earum volumus eſſe pœnarum, quas fidiculæ & tormenta conſtituunt. Quod quidem capitale judici erit, ſi in contumeliam ordinis, exitiumque tentetur. Majeſtatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dicto ſunt) conſcios, aut molientes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio.* Cui ex Codice & alterum addo l. 4. *nullus.* T. ad L. Juliam majeſtatis, ubi Impp. Valent. Valens, & Gratian. Olybrio P. V. *Nullus omnino, cui inconſultis ac neſcientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defenſione uti prohibeatur, &c.*

Apud Hippocratem in lib:.... & apud] Hîc verò ad medicos eundum. Et oſtendit mihi vir clariſſ. & doctiſſ. H. Schilerus, Illuſtr. Comitis Hanoviæ medicus eximius hujus

ſcamni

SCAMNVM HIPPOCRATIS
EX
Officina Ioannis *Andreæ à Cruce*
Veneti
Vide chirurgiam ipſius univerſalem.

pag. 303.

ſcamni effigiem in Chirurgia Univerſali Io. Andr. à Cruce Veneti, librumque perhumaniter conceſſit. ut inde ſculpendam dare & mox ad calcem adpendicis, ſi quis deſiderabit, exhibere potuerimus.

Neſcio tamen an ad Magii noſtri mentem: qui videtur alio modo, ni fallor, delineaſſe, vel delineaturus fuiſſe, ſi vixiſſet, & ultimam manum libello ſuo imponere potuiſſet. Interim quod potuimus amici quidem viri beneficio, dedimus. Talium rerum periti cum Hippocratis verbis comparabunt, ſi ita videbitur. Adducit verò Hippocratis locos ille ab Italia auctor Chirurgiæ ad oram ſui libri, nempe *libro* 4. *de articulis*, & *libro* 2. *de fracturis*. quorum unum vel ambos & Magius hic fortè indicare volebat, ſi memoria ſuggeſſiſſet. Sed quis ille alter, quem laudavit Magius, proque cujus nomine διὰ τοῦ αὐτογράφου τὸ δυσανάγνωστον ſcilicet aſteriſcus notatus

tus

tus eſt? Et ſuſpicer Oribaſium fuiſſe, quem quoque ex Rufo de hac machina auctorem dant in lib. de machinamentis. Ceterùm *ſcamni* vocem, ut & ſuprà ad caput 1. attigi, ſi quis cum Magio ab Hippocrate eſſe putabit, valde ſua opinione falletur, quid graviùs dicam. ξύλον apud Hippocratem de hac machina eſt ſæpius. *Scamni* verò vox de eadem apud Latinum (ut ajunt) Hippocratem, Corn. Celſum, habetur lib. 8. cap. 20. cujus auctoritate credo ſe & recentiores medici, qui non aliter appellarunt, facilè tueri poſſunt. Sed age, loca ipſa Hippocratis inquiramus. Περὶ ἀγμῶν. itaque ille omnis medicinæ parens, ut à Celſo vocatur, ubi de oſſibus tibiæ agit, ſi exciderint, quo modo ἐκ κατατάσιος fiat ἐμβολὴ deſcribit. Locus eſt prolixior, nec vacat omnia adſcribere: indicaſſe ſufficiet. Adhibet ibi & ὀνίσκους, ἐφ' ὧν κατάτασιν quoque fieri poſſe docet.

cet. Sic & περὶ ἄρθρων, ubi περὶ ῥαχίδος diſſerit ejuſque luxatione, & quo pacto reponi debeat: χρὴ δὲ τὴν, ait, κατασκευὴν τοῦ διανασκασμοῦ τοιήνδε κατασκευάσαι. ἔξεστι μὲν ξύλον ἰσχυρὸν καὶ πλατὺ, ἐντομὴν παραμήκεα ἔχον καταρύξαι, &c. Unde doctiſſ. commentator Foeſius διανασκασμὸν ad eum locum obſervat vocare Hippocratem organon illud, quo vi adhibita reſtitutio cogatur: mihi tamen, ſi non valde fallor, de ipſo modo iſtius violentæ reſtitutionis, & quæ per vim fit repoſitionis, potiùs illud vocabulum accipiendum videtur. Sed ego fortè ultra crepidam audacem ſutorem imitor. Ait idem Foeſius ibidem βάθρον ἢ ξύλον à Paulo Ægineta vocari illud inſtrumentum: ejuſque etiam meminiſſe Oribaſium lib. de Machinamentis cap. 35. Idem Hippocrates eodem περὶ ἄρθρων libro, ubi de femore prolapſo reſtituendo agit, quem locum inſerere pla-

placet, & poſt eum Celſi verba, ut tandem finis ſit: εἴρηται δὲ καὶ πρόσθεν (in iis) περὶ ἀγμῶν) ὅτι ἐπάξιον ὅστις ἐν πόλει πολυανθρώπῳ ἰητρεύει, ξύλον κεκτῆσθαι τετράγωνον ὡς ἑξάπηχυ, ἢ ὀλίγῳ μεῖζον εὖρος δὲ, ὡς δίπηχυ. πάχος δὲ, ἀρκέει σπιθαμιαῖον. ἔπειτα κατὰ μῆκος μὲν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τομὴν ἔχειν χρὴ, ὡς μὴ ὑψηλοτέρη τοῦ καιροῦ ἡ μηχάνησις εἴη. ἔπειτα φλιὰς βραχείας, ἰσχυρὰς, ἐνηρμοσμένας, ὀνίσκους ἔχειν ἑκατέρωθεν, ἔπειτα ἀρκέει μὲν ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ ξύλου; οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ διὰ παντὸς ἐντετμῆσθαι ὡς καπέτους μικρὰς πέντε ἢ ἕξ, διαλειπούσας ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας δακτύλους. αὐτὰς δὲ ἀρκέει εὖρος τριδακτύλους εἶναι, καὶ βάθος οὕτως. ἔχειν δὲ κατὰ μέσον τὸ ξύλον καὶ καταγλυφὴν χρὴ βαθυτέρην ἐπὶ τετράγωνον ὡς τριῶν δακτύλων. καὶ ἐς μὲν τὴν καταγλυφὴν ταύτην, ὅταν δοκέῃ προσδεῖν ξύλον ἐμπηγνύναι ἐναρμόζον τῇ καταγλυφῇ. τὸ δὲ ἄνω στρογγύλον. ἐμπηγνύναι δὲ ἐπήν ποτε δοκέῃ ξυμφέρειν, μεσηγὺ τοῦ περινέου καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ. τοῦτο τὸ ξύλον ἐστεὸς κωλύει τὴν ἐπίδοσιν ἐπιδιδόναι τὸ σῶμα, τοῖσι πρὸς ποδῶν ἕλκουσιν. ἐνίοτε γὰρ ἀρκέει αὐτὸ τὸ ξύλον

τοῦτο

τούτου, ἀντὶ τῆς ἄνωθεν ἀντικατατάσιος. ἐνίοτε δὲ κατατεινομένου τοῦ σκέλεος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, αὐτὸ τὸ ξύλον τοῦτο χαλαρὸν ἐγκείμενον ᾗ τῇ, ᾗ τῇ, ἐκμοχλεύειν ἐπιτήδειον ἂν εἴη τὴν κεφαλὴν τοῦ μηροῦ ἐς τὸ ἔξω μέρος, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ κάπετοι ἐντέτμηνται, ὡς καθ' ἐκείνην ἂν αὐτέων ἁρμόσῃ ἐμβαλλόμενος ξύλινος μοχλὸς μοχλεύοι, ἢ παρὰ τὰς κεφαλὰς τῶν ἄρθρων, ἢ κατὰ τὰς κεφαλὰς τελέως ἐρειδόμενος ἅμα τῇ κατατάσει, ἤν τε ἐς τὸ ἔξω μέρος συμφέρει ἐκμοχλεύεσθαι, ἤν τε εἰς τὸ εἴσω. καὶ ἤν τε στρογγύλον τὸν μοχλὸν ξυμφέρῃ εἶναι, ἤν τε πλάτος ἔχοντα. ἄλλος γὰρ ἄλλῳ τῶν ἄρθρων ἁρμόζει, &c. Foeſii in Comm. inter alia hæc habentur: *Hoc organum, quod Hippocrates* ξύλον *vocat, deſcribitur optimè Rufo apud Oribaſium libro de Machinamentis*, *cap.* 29. Scamnum *vocat Celſus, ut & recentiores* βάθρον. *Paulus* μέγα ξύλον (*ut & hîc Hippocrates*, qui mox ait: εἰ γὰρ τὸ ξύλον τοῦτο τὸ μέγα, &c. ἢ βάθρον, *ut & Galenus in Comment. Hujus quoque meminit in Mochlico Hippocrates.* Celſi yerba, in quibus *ſcamnum* vocatur, itaque fortè cupies.

Ea

Ea ſunt lib. 8. cap. 20. *Etiamnum valentius intenditur membrum ſuper ſcamnum, cui ab utraque parte axes ſunt, ad quos habenæ illæ deligantur, qui ut in torcularibus converſi, rumpere quoque, ſi quis perſeveraverit, non ſolùm extendere nervos & muſculos poſſunt. Collocandus autem homo ſuper id ſcamnum eſt, aut pronus, aut ſupinus, aut in latus: ſic ut ſemper ea pars ſuperior ſit, in quam os prolapſum eſt: ea etiam inferior, à quâ receſſit,* &c. Agit autem eo capite de femore luxato, & Hippocratis meminit. Sed lubet ociùs hinc ex alieno choro pedem tandem.

Pœnam ſervilem appellat Prudentius] Locum Prudentii videtur reſpexiſſe illum in hymno Romani. Juſſerat Aſclepiades judex ille impius Romani.

Eviſcerandum corpus Equuleo eminus

Pen-

Pendere, & uncis ungulíſque creſcere.
Apparitores ſed furenti ſuggerunt,
Illum vetuſtâ nobilem proſapiâ,
Meritíſque multis eſſe primum civium.
Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.
Tundatur, inquit, pectus crebris ictibus,
Plumboque cervix verberata extuberet,
Perſona quæque competenter plectitur,
Magnique refert vilis, an ſit nobilis,
Gradu reorum forma tormentis datur.

Apud Juſtinian. C....] Ut Tit. C. de Quæſtionibus l. 2. *divo:* ubi Impp. Diocletianus & Maximus Boetho ita reſcribunt: *Divo Marco placuit, eminentiſſimorum nec non etiam*

etiam perfectiſſimorum virorum uſque ad pronepotes liberos, plebejorum pœnis vel quæſtionibus non ſubjici, &c. In Digeſtis verò ut l. ult. *de decurione*, T. de Decurionibus, ubi Paulus libro I. Quæſtionum: *De decurione damnato non debere quæſtionem haberi, Divus Pius reſcripſit. unde etiam ſi deſierit decurio eſſe, deinde damnetur, non eſſe torquendum, in memoriam prioris dignitatis placet.*

Per flagella, per verbera] *Filium conſumpſiſti per flagella, per laminas*, eſt in penult. declam. quæ Quintiliano attribuitur vulgò, ut ſuprà, excerpſi.

Extinxit laminas, laxavit equuleos.] Et hoc jam indicavi, apud Valerium eſſe, *fidiculas laxavit, ſolvit equuleum, laminas extinxit.*

Accendis laminas, &c.] Ex eadem penult. declam. illius Pſeudo-Quintiliani ſuprà jam attuli: *Laminas accendis, equuleos moves.*

Unde Iuſtinian.] Vide ſuprà ad caput 6.

Suſpenſi in equuleo] Adi Gallonium, In appendice: ad quam te libens tandem remitto, mi lector. Habes ibi, quæ Magius noſter hoc ultimo capite mutilo ſtrictim attingit, latiùs expoſita & diſputata prolixiùs. Unde non opus fuit, ut ego, ſi vel ingenium tempuſque adfuiſſent, actum agerem: qui loca tantùm quædam in iſto libello poſthumo adnotare volui, nec ex profeſſo interpretandum ſuſcepi. Tu ſymbolam, quam contuli properans, hoc quidem tempore & ſtatu meo non bono in bonam partem bonus accipies, & erratis meis benignus ignoſces, quod te rogo, precorque ut valeas. Dixi.

AP-

APPENDIX
DE ECULEI TORMENTO
Ex Sigonii, Gallonii & Jurcti *Scriptis.*

EX CAR. SIGONII
Lib. III. de Judiciis

CAPUT. XVII.

De tormentis in Eculeo.

QUis verò aut qualis Eculeus fuerit, qui inter antiqua tormentorum genera numeratur, nemo adhuc litteris prodidit. Quantum autem ex veterum non leviſſimis elici monumentis poteſt, Eculeus cataſta fuit lignea, cochleata, ad intendendum ac remittendum apta, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, inſtituta. Tormenti verò genus erat hujuſmodi: Ubi cataſtæ huic brachia, pedeſque

deſque ejus, qui torquendus erat, nervis quibuſdam, quæ *fidiculæ* dicebantur, alligaverant, tum cataſta intenta, atque in altum erecta, ut ex ea quaſi ex cruce quadam miſer ille penderet, primum compagem ipſam oſſium illius divellebant, deinde candentibus ejuſdem corpori laminis admotis, atque biſulcis ungulis ferreis lateribus laniatis doloris acerbitatem augebant. Ac cataſtam quidem ligneam, atque in Altum erigi ſolitam fuiſſe, oſtendunt apertè P. Sozomenus *Hiſt. Eccleſiaſticæ libro* v. & Prudentius in hymno D. Vincentii Martyris, quorum ille Eculeum *lignum tortorium*, hic *ſtipitem noxia-*

lem appellat. Siquidem inquit Sozomenus: καὶ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταξεν, id eſt: *Et cum ad tortorium lignum adduxiſſet, in ſublime tolli juſſit.* Et Euſebius Hiſt. Eccleſiaſticæ lib. v. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν. id eſt: *Pedum extenſiones in ligno.* Prudentius autem:

Incenſus his Aſclepiades juſſerat,
Eviſcerandum corpus Eculeo eminus
Pendere.

Et paulò poſt:

Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

At paulò poſt, qui in Eculeum eſſet

eſſet conjectus, ex eo, quaſi ex alto ligno, pependiſſe, oſtendit multò apertius, cùm eundem Martyrem ex Eculeo ita vociferantem inducit:

Audite cuncti, clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem, de cataſta celſior.

Eandem autem machinam cochleatam fuiſſe, ex verſu veteris poëtæ Pomponii elicitur, qui à Nonio Marcello profertur:

Et ubi inſilui in cochleatum Eculeum,
Ibi tolutim tortor. id eſt torqueor.

Quòd autem brachiis pedibuſque Eculeo fidiculis alligatis, Eculeus diſtentus oſſium

commiſſuras cum dolore diſtraxerit, ex multis locis cognoſcitur, primùm ex eodem hymno, ubi ita tyrannus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Surſum, ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
Divulſa membratim crepet.

Deinde ex hymno D. Romani Martyris, in quo Martyr ipſe ita ex Eculeo loquitur:

Miſerum putatis, quòd retortis pendeo,
Extentus ulnis, quòd revelluntur pedes,
Compago nervis quòd ſonat crepantibus.

Et Aſconio: *De ſervo Alicore*

quæſtio ita habita, ut is articulatim conſecaretur.

Quibus verbis ſatis, quæ figura fuerit ejus, qui in Eculeo torqueretur oſtenditur, cum ſe pendere brachiis, pedibuſque retortis extentum ait; nervis ſcilicet, quibus devincta membra erant, propter ſummam intentionem crepantibus. His autem addere poſſumus etiam Suetonium de Tiberio ita ſcribentem: *Excogitaverat inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos repente veretris deligatis, fidicularum ſimul, urinæque tormento diſtenderet.* Ex quibus apparet, nullum alium cruciatum à fidiculis, quibus

membra eculeo adhærebant, niſi diſtenſionis eſſe profectum. Unde Iſidorus non omnino malus auctor antiquitatis jure ſuo, Eculeum dictum, *quòd extenderet*, ſcripſit. Euſebius autem ſummè diſtentum ait, cùm ad quintum foramen perveniſſet. inquit enim libro v. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάζεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα.

Ut autem incitandi doloris cauſſa eculeus, aut fidiculæ tendebantur, ſic ejuſdem remittendi eadem laxabantur. Quocirca Valerius de patientia ita ſcriptum reliquit: *Zeno cum à Nearcho tyranno torqueretur, eſſe dixit, quod ſecreto audire eum maximè expediret, laxatoque Eculeo aurem*

aurem ejus morſu corripuit, atque abſcidit. In Theodoro autem Hieronymus tyrannus tortorum manus fruſtra fatigavit; rupit enim verbera, fidiculas laxavit, ſolvit Eculeum, laminaſque extinxit prius, quàm efficeret, ut tyrannici odii conſcios indicaret. & Quinctilianus declamatione ultima ita: *An quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim Eculeum movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leniter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret.* Ex quibus verbis, qui in laxando eculeo leniter fidiculas remiſiſſet,

eum

eum aliqua ex parte doloris acerbitati conſuluiſſe apparet.

Poſtremò verò laminarum candentium, & ungularum effodientium ita multa teſtimonia extant, ut ea referre putidum magis, quàm neceſſarium eſſe videatur. Cyprianus ad Donat. *Haſta illic, & gladius, & carnifex præſto eſt, ungula effodiens latera, & deradens, Eculeus extendens, ignis exurens, hominis corpus unum, ſupplicia plura quàm membra.* & de laude Martyrii: *Hoc verò quòd Eculeo corpus extenſum candentes ſtridet ad laminas, non exempti ſanguinis, ſed tentationis eſt cauſſa.* & Prudentius in hymno D. Vincentii:

Ex-

Extorque, ſi potes, fidem;
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridenſque flammis lamina,
Atque ipſa pœnarum ultima
Mors Chriſtianis ludus eſt.

& poſt:

Ridebat hæc miles Dei
Manus cruentas increpans,
Quod fixa non profundius
Intraret artus ungula.

& in hymno D. Romani:

Amor coronæ pænæ prævenit trucem
Lictoris artem, ſponte nudas offerens
Coſtas biſulcis execandas ungulis.

& poſt:

Non ungularum tanta vis latus fodit

Mucrone, quanta dira pulſat pleureſis,
Nec ſic inuſta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

Et Cicero in Verrem: *Quid cum ardentes laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* Et Seneca libro III. de Ira: *Torſerat per omnia quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, tribularibus, & Eculeo, igne, vultu ſuo.* Et in Antonium: *Ponite ante oculos vincula, verbera, Eculeum, Carnificem, tortoremque Samarium.*

Extorquendæ autem de ſervis veritatis cauſſa, Eculeum adhibitum fuiſſe, &

ſupra ſignificavimus, cum de quæſtionibus diximus, & docet Cicero pro Dejotaro, cum ait: *Cum more majorum de ſervo in Dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit etiam ab invito, exortus eſt ſervus, qui quem in Eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.* Pro Milone: *Sed quæſtiones urgent Milonem. quibuſnam de ſervis?* Item *Facti in Eculeo quæſtio eſt, juris in judicio.* Tranſlatus eſt inde Eculeus ad cruciandos homines, & acerbiore ſupplicio afficiendos, quod in Chriſtianis Martyribus patuit.

EX ANTONII GALLONII

Rom. Congregationis Oratorii Presbyteri

Libro de SS. MARTYRUM *cruciatibus.*

CAPUT. III.

De Equuleo Martyrii inſtrumento, &c.

De Equuleo. MEMINERUNT de equuleo torquendi inſtrumento cùm Cicero, tum alii multi: Cicero pro Deiotaro, & pro Milone, 7. item in Verrem, & Philip. 11. in Antonium: alii verò, ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. Quintilianus declamatione ultima, Seneca lib. 3. de ira cap. 3. & 19. & epiſtol. 66. & 67. Ammianus Marcellinus lib. 14. 16. & 18. & res geſtæ Martyrum ferè innumeræ, ſpeciatim Creſcentiani à Surio ſub inſcriptione B. Marcelli Papæ relatæ tom. 1. Dorotheæ virginis ab eodem tom. ſimiliter 1. & à veteribus noſtræ

noſtræ bibliothecæ manuſcriptis. Concordii martyris à Mombritio tom. 1. & à prædicto Surio tomo pariter 1. Pontiani à Petro catalogi lib. 2. cap. 102. Agathæ à Surio tom. 2. & à veteribus manuſcriptis cùm noſtræ bibliothecæ, tum aliorum; Acta item Eulaliæ virginis à nobis in hiſtoria noſtra Sanctarum virginum externarum recitata; ſimiliter Neſtorii à Surio tom. 1. & à Petro lib. 3. cap. 152. Felicis & Fortunati ab eodem Petro catalogi lib. 4. cap. 83. Antoninæ à Romano Martyrologio pridie Idus Iunii. Felicolæ virginis à nobis in noſtra Sanctarum virginum Romanarum hiſtoria. Proceſſi & Martiniani à Mombritio tom. 2. Ianuarij & Paulæ à Petro lib. 5. cap. 85. Gundenæ virginis à Martyrologiis 14. Kal. Auguſti, & à Petro lib. 6. cap. 112. Iuſtæ & Rufinæ virginum à Petro viciſſim libro prædicto cap. 117. Secundiani, Marcelliani, & Veriani à Mombritio tom. 2. & à Petro lib. 7. cap. 41. Reginæ virginis à Mombritio etiam tom. ſuperiùs

citato.

citato. Euſebii & ſociorum à veteribus noſtris manuſcriptis, & à Mombritio tom. 1. & à Petro catalogi lib. 7. cap. 111. Geneſii à codicibus tam noſtræ bibliothecæ manu exaratis, quàm aliorum, inſuper à Surio tom. 5. à Mombritio tom. 1. & à Petro lib. 7. cap. 110. Fauſti, ejuſque ſociorum à Martyrologiis quibuſdam, & ab auctore Theſauri concionatorum part. 2 Vincentii nobiliſſimi martyris à veteribus noſtris manuſcriptis, atque aliorum, Alexandri Epiſcopi à Petro catalogi lib. 8. cap. 102. & à Romano Martyrologio 11. Kal. Octobris; Theodori militis à non excuſis bibliothecæ noſtræ libris, atque à Martyrologiis quinto Non. Novembris; Maximi diaconi à Petro lib. 9. cap. 85. Baſſi Epiſcopi ab eodem lib. 1. cap. 30. & ad extremum Marini à Mombritio tom. 2. & aliorum utriuſque ſexus innumerabilium.

Ad hæc, præter auctores, Actáque nuper citata, faciunt quoque de equuleo mentionem S. Cyprianus in epiſtola ad Donatum

2. &

2. & lib de laude martyrii, & ſermone de lapſis; S. Hieronymus epiſt. ad Innoc. 49. B. Auguſtinus epiſt. 59. ad Marcellin. Euſebius lib. 1. cap. 11. Iſidorus lib. 6. etymolog. cap. ult. Prudentius in ſuis hymnis ſæpiſſimè, & quidam recentiores magis diffusè, ut Sigonius lib. 3. de Judiciis cap. 18. Iacobus Pamelius in Cyprianum, in illa verba quæ in ſermone de lapſis leguntur; *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula*, &c. & alii. Conveniunt iſti, fuiſſe equuleum torquendi inſtrumentum inſtitutum olim ad exprimendam è noxiis conſciiſve veritatem. ſic Cicero pro Deiotaro; ubi ait: *Cùm more majorum de ſervo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat; in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit etiam ab invito; exortus eſt ſervus qui quem in equuleo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.* & pro Milone: *Sed quæſtiones, ut urgent Milonem, quibuſnam de ſervis?* item: *Facti in equuleo quæſtio eſt, juris in judicio.* Tuſcul. 5. ac l. 4. de finibus bon. & mal. & Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum. 2. de Zenone

none Eleazare, & 3. de Zenone altero, & 5. de Theodoro Syracuſano, & lib. 8. cap. 4. de M. Agrii ſervo, de Alexandro ſervo Fannii, & demùm de Philippo Fulvii Flacci. Idem affirmare videtur Ammianus Marcellinus lib. 18. dum ait: *Quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci tamen negabat inſtantiâ.*

Tranſlatus eſt inde equuleus ad cruciandos homines, & acerbiore ſupplicio afficiendos: quod in Chriſtianis martyribus patuit; quamobrem crebra ejus in rebus geſtis ipſorum his verbis fit mentio: Equuleo tortus, Equuleo cruciatus, In equuleo ſuſpenſus, In equuleum levatus, in equuleum actus, & conſimilia. In hoc igitur, quod huculque diximus, nempe fuiſſe equuleum tormenti genus, quo ad extorquendam de reis veritatem utebantur antiqui, non differunt inter ſe ſcriptores, ſed in ejus dumtaxat perfecta definitione ac forma explicanda. Quidam enim, ardentem fuiſſe laminam, ſcriptum reliquerunt. Quidam alii, tormenti genus, quo

Sententia de equuleo diverſa.

vinctis

vinctis ſupernè manibus, & appenſis utrique pedi graviſſimis ponderibus, pendens homo immaniter torquebatur. Alii verò, ut Sigonius, & religioſi quidam eum ſecuti, cataſtam ligneam cochleatam ad intendendum & remittendum aptam, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, inſtitutam: *Ceterùm* (inquit) *tormenti genus erat hujuſmodi: ubi cataſtæ huic brachia pedeſque ejus qui torquendus erat, nervis quibuſdam, qui fidiculæ dicebantur, alligaverant; tum cataſta intenta, atque in altum erecta, ut ex ea, quaſi ex cruce quadam miſer ille penderet, primùm compagem ipſam oſſium divellebant, deinde candentes laminas ejuſdem corpori admovebant; tum biſulcis ungulis ferreis latera excarnificantes, doloris acerbitatem augebant.* hæc eruditiſſimus Sigonius. Alii poſtremò, machinam fuiſſe ad equi ſimilitudinem (veluti infrà diffusè explicabitur) fabricatam, cum duabus ſtriatis rotulis in extremis excavatíſque ejus partibus poſitis, quæ quidem per axiculos ductoriis funiculis trajectis verſaban-

Sigonii ſententia de equuleo.

ſabantur; unde fiebat, ut rei illis alligati variè excruciarentur, atque diſtenderentur. Fuit hujus opinionis P. Thomas Bozius noſtræ Congregationis Sacerdos, in hiſtoria quam de ſanctis martyribus Papia & Mauro deſcripſit, nondum excuſa. Hæ itaque ſunt de equuleo ſcriptorum ſententiæ, quarum quæ veræ, quæve falſæ ſint, ſi ſtudioſè diligenterque inſpiciatur, apparebit.

Prima ſententia de equuleo reprobatur.

Jam verò ſi primam ſpectemus, ceteris ſine dubio minùs veram eſſe judicabimus: quî enim fieri poteſt, ut equuleum ardentem laminam credamus, cùm in omnibus ferè martyrum rebus geſtis, & in nonnullis antiquorum auctorum libris ſcriptum reperiatur, cruciandos homines in equuleo levatos, laminis fuiſſe ardentibus combuſtos? Deinde

Altera, & tertia opinio examinatur.

ſi ad alteram & tertiam animum referamus, apertum fortaſſe perſpicuumque nobis nullo labore fiet, & improbabiles eas eſſe, & à veritate alienas. Etenim quonam pacto poterunt ea, quæ de equuleo majores litteris conſignârunt

gnârunt, illis deſcriptionibus accommodari? quod quidem tunc vel maximè non poſſe conſtabit, cùm opinionem extremo loco relatam, quam veram putamus, rationibus comprobabimus. Eſt autem ea (ut ex ſupradictis patet) hujuſmodi: Equuleus apud veteres machina fuit lignea ad veri equi ſimilitudinem fabricata, cum duabus ſtriatis rotulis in extremis excavatiſque ejus partibus inditis, quæ, cùm erat aliquis in ea torquendus, per axiculos ductoriis funiculis trajectis, verſabantur: quocirca fiebat, ut illis alligatus variè excruciaretur, atque diſtenderetur.

Sententia noſtra de equuleo explicatur.

Ut autem clariùs & dilucidiùs, quæ paulò antè & quæ proximè de equuleo diximus, percipiantur; ſciri convenit, conſueviſſe veteres hoc modo equuleum conſtruere. Præparabant initio operis faciundi ſtipitem rectum, longitudinis latitudiniſve convenientis: in cujus extremis partibus, ipſorum induſtriâ aliquantulum excavatis, duas ſtriatas rotulas, quæ per axiculos

verti-

verti poſſent, indebant: tum deinde, ut ex omni parte elevatus remaneret è terra, deſumebant quatuor ligna eo paulò arctiora, atque minora, quæ deinceps clavis ferreis non longè ab ultimis ſtipitis partibus affigentes, fabricabant machinam quatuor quaſi pedibus veri equi inſtar inſiſtentem. Quo peracto, ſi quis ibi equuleo torquendus aderat, in ipſum, vi cruribus divaricatis, conjiciebatur. Poſt hæc tortores funiculos aliquos ſumentes, illorum altero cruciandi pedes, altero manus poſt tergum rejectas atque diſtortas vinciebant. Tunc rotulis, ſive orbiculis funiculos prædictos immittentes, & ad machinulam aliquam equulei pedibus affixam, ſucculæ (ut nobis probatur) ſimilem, eoſdem referentes, efficiebant, brachiorum ductu machinulam verſantes, ut funiculi circa eam ſe involventes, extenderentur; & deinceps, ut illis alligatus, dorſo ſuper equuleum, & facie ad cœlum verſa, pariter extenderetur. Verùm cùm iterum ac ſæpius in machinula vertenda

A Martyr in Equuleo.
B Martyr pendens ab equuleo.
C Equuleus.
D Faſces conſulares. (equuleus.
E Tabulatum cui impoſitus erat

vertenda defatigari non deſiſterent, & ex hoc ſingula jam vincti membra, cunctis compagibus reſolutis, eſſent diſtracta, longo temporis ſpatio vel ſic eum permanere ſinebant; vel, Judice annuente, funiculos relaxantes, incurvum ac pendulum ſub equuleo cadere, non ſine maximo dolore faciebant. Quamobrem arbitratus tunc Judex amplam condemnandi, aut abſolvendi eum ſe nactum eſſe occaſionem, de actis ejus acerrimè inquirere ac cognoſcere perſequebatur. Quodſi rei conſtantia ſpem ipſius fefelliſſet atque ſuperaſſet, jubebat continuò igneas laminas, lampades, aut tædas ardentes afferri, vel etiam ungulas, uncos & conſimilia, & his, vel horum ſaltem altero ejus latera, ceteráſque corporis partes aduri, atque excarnificari, ut ſic novi doloris acerbitas quæreret veritatem. Atque hæc de equulei forma & uſu. Reliquum eſt modò, omnia & ſingula quæ de ipſo explicavimus, rationibus, veterúmque monumentis confirmare.

Ac

Martyr ab equuleo pendens funalium flammâ, el laminis igneis ſive ardentibus ustulatus.

Equuleus erat veri equi inſtar fabricatus.

Ac primùm, machinam fuiſſe ligneam ad veri equi ſimilitudinem fabricatam, apertè oſtendit nominis equulei interpretatio: equuleus enim pullum equinum, id eſt, equum recenter natum, ſignificat. Præterea inveniuntur in hunc uſque diem quædam ſcamnorum genera elevata pauliſper è terra, quatuor lignis, quaſi quatuor pedibus ſuſtentata, quæ hoc nomine vocantur, ut ſunt quæ vulgò *cavalletti* dicuntur. Poteſt inſuper demonſtrari hoc idem ex deſcriptionibus & effectibus eidemmet equuleo ab antiquis ſcriptoribus attributis: unde Cicero Tuſculan. quæſt. lib. 5. volens innuere ſic in ipſo poni reos conſueviſſe, ut in vero animatóque equo immitti quis ſolet, dixit, de equuleo inſtrumento torquendi loquens: *In equuleum conjiciuntur.* & paucis interpoſitis: *Veluti iſte in equuleum impoſitus.* & pòſt: *Conantem ire in equuleum*, &c. Ex his locis doctiſſimus Pamelius in Cyprianum collegit, fuiſſe equuleum, de quo hìc agitur, ab equi ſimilitudine appel-

appellatum : ſiquidem ait : *Equuleum accipit Cicero lib. 5. Tuſcul. quæſt. pro tormenti genere in formam equi, in quem conjiciebantur rei.* hæc ille. Præterea hæc idem clariùs ſignificavit Pomponius poëta à Nonio Marcello relatus, his verbis : *Et ubi inſilui* (quod proprium eſt illorum qui in equos aſcendunt) *in cochleatum equuleum, ibi tollutim tortor.* perinde acſi diceret, Poſtquam aſcendi in equuleum rotulas ſtriatas habentem, ibi tollutim tortor, id eſt (ut Nonius Marcellus docet) volubiliter torqueor; quod quidem ratione rotularum in eo inditarum fiebat. Ad hæc, legimus ſæpiſſimè in martyrum paſſionibus, ſpeciatim in illa ſanctorum Abundii & Abundantii, quam in veteribus noſtræ bibliothecæ manuſcriptis codicibus habemus, fuiſſe Chriſtianos in equuleo levatos, ut in eo torquerentur. ſignum eſt ergo ſatis evidens, fuiſſe equuleum (ut declaravimus ſuprà) machinam ligneam equo ſimilem, & non alio modo conſtructam. Poſtremò huic ſententiæ proximè accedere viden-

tur S. Hieronymus ad Innoc. epiſt. 49. & Seneca: quorum ille, equuleo tortos, ſcribit, oculos in cœlum converſos tenuiſſe: hic, in eo toto corpore proſtratos jacuiſſe: namque ait B. Hieronymus: *Cum equuleus corpus extenderet, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, ſuſpexit ad cœlum.* Seneca autem: *Hoc nobis* (inquit) *perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo jaceat.* Si igitur in equuleo rei jacebant, & ad cœlum ſuſpiciebant, probabilius eſt, inſtar equi eum fabricatum fuiſſe, quàm aliter.

Dicet fortaſſe quiſpiam, prædicta Senecæ verba non ita ſe habere, ut diximus: nam Muretus in ſuis ad prænotatam epiſtolam notis, ubi, *jaceat*, ipſi ſcripſimus, ille, *taceat*, correxit; unde inquit: *In equuleo taceat; non indicet conſcios; nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius, haud dubiè, quàm, ut in aliis*, jaceat. Sed cùm id nulla prorſus afferat ratione, legendum eſſe credimus, *jaceat*, & non, *taceat*: etenim non ſolùm eiuſmodi lectio antecedentibus aucto-

Confutatur Muretus.

auctoris verbis eſt congruentior; ſed cunctis etiam Senecæ codicibus, quos vidimus, quorum aliqui pervetuſti erant, conformior; ſiquidem in illis, *jaceat*, ſemper legimus, & numquam, ut Mureto placuit, *taceat*. Et de hac prima definitionis equulei parte ſatis.

Ceterùm fuiſſe in eadem equulei machina rotulas aliquas ſtriatas, ex veteris poëtæ Pomponii prænotato verſu elicitur, ut ex nuper dictis explicatiſque patet. *In equuleo erant rotulæ quædam.*

Quòd autem rei in equuleo levati, brachiis poſt terga diſtortis, pedibúſque eidem equuleo funiculis alligatis, & iis machinulis quibuſdam relatis, diſtenderentur, atque diſcerperentur, hoc, inquam, ex multis locis cognoſci poteſt: & primùm ex Euſebii hiſtoriæ libro 8. cap. 11. ubi hæc verba leguntur: *Quidam enim primùm manibus à tergo colligatis ligno appenſi, & machinis quibuſdam membra eorum univerſa diſtenta, diſtractáque*, &c. Porrò eſſe hæc de equuleo intelligenda, ea quæ continuò ſubſequuntur verba, non obſcurè *Martyres in equuleo brachiis poſt terga diſtortis extendebantur.*

 indi-

indicare videntur; ſunt enim hujuſmodi: *Deinde à tortoribus ex mandato magiſtratuum per totum corpus graviter divexati, & non quemadmodum cum homicidis agi ſolet, latera ſolùm, ſed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cæſæ, ſeu* (ut alii textus habent) *ungulis.* hæc ille. Deinde confirmare hoc idem quoque poſſumus ex B. Hieronymi epiſtola ad Innocentium 49. ſiquidem hæc in illa conſcripta habentur: *At verò mulier ſexu fortior ſuo, cùm equuleus corpus extenderet, & ſordidas fœtore carceris manus poſt tergum vincula cohiberent, oculis,* &c. Præterea idem ſimiliter ex Prudentio in B. Vincentii martyris hymno, in quo ita Tyrannus tortoribus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Surſum ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
divulſa membratim crepet.

Quomodo martyres in equuleo poſiti penderent, declarabitur infrà.

Et in hymno S. Romani, ubi invictus martyr ita ex equuleo loquitur:

Miſerum putatis, quòd retortis pendeo

Exten-

Extenſus ulnis, quòd revelluntur
pedes,
Compago nervis quòd ſonat crepan-
tibus.

Ex his itaque planè (ut nobis videtur) apparet, fuiſſe reos pedibus, diſtortiſque brachiis Equulei funiculis vinctos, & quibuſdam machinulis, ad quas hi funiculi referebantur, à tortoribus volutatis, articulatim conſciſſos, atque diſſectos

Machinulæ quædam erant Equuleo affixa. Has autem machinulas fuiſſe in equuleo, præter id quod ex Euſebio aſſeruimus, poſſet etiam fortaſſe confirmari ex his, quæ habet Vitruvius lib. 10. cap. 2. 3. & 4. tractans de trochlearum uſu, atque de aliis tractoriis machinis, ut de ergata, & ſucculis: docet enim, ductarium funem per trochleam, quam nonnulli etiam *Recbamum* dicunt, trajectum, debere poſtremò, ut onera per ipſum ſublevari, vel dimoveri queant, ad aliquam machinam referri. *Rechamus quid ſit.*

Jacebant, qui in Equu- Jacuiſſe autem reos toto corpore in Equuleo proſtratos, vultúque ad cœlum verſo, dum funi-

 culi

leo extendebantur, toto corpore ineo proſtrati, vultu adcælum verſo. Crines quandoque SS. mulierum in equuleo excruciandarum, augendi doloris cauſâ, ad ejus ſtipitem vinciebantur. Quomodo rei incurvatis corporibus ſub equuleum caderent.

culi intendebantur, indicant, & quidem non obſcurè, ea quæ paulo ſuperiùs ex epiſt. S. Hieronymi ad Innoc. 49. & Senecæ 66. retulimus. unum tamen adverres (ut ex B. Hieronymi citata epiſtola monemur) ſolitos nonnumquam fuiſſe carnifices, crines mulierum in equuleo torquendarum, augendi doloris ſtudio, ad ejus ſtipitem alligare; nec mirum; quia dum à tortoribus laxabantur funiculi, ſub equuleum (veluti paulò infrà ex Ammiano demonſtrabitur) incurvato corpore cadebant: quocirca earum capillos, quod ſummi immenſique animi & corporis cruciatus erat, evelli quodammodò atque extirpari oportebat.

Quòd autem funiculis, qui extenſi erant, laxatis, rei incurvatis corporibus ſub equulei machinam caderent, teſtatur (ut alios omittamus) Ammianus Marcellinus lib. 16. *Innocentes* (dicens) *tortoribus expoſuit multos, & ſub equuleo cepit incurvos.* & lib. 18. *Quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia,* quibus

bus verbis, illiſque præcipuè, quæ lib. 18. leguntur, ſignificavit auctor, augendi doloris gratiâ laxatos fuiſſe funiculos, & non (ut Sigonio, eumque ſequentibus placuit) ejuſdem remittendi cauſâ: arbitratus eſt quippe vir iſte lib. 3. de judiciis cap. 18. conſueviſſe veteres, remittendi doloris ſtudio, funiculos, quibus in equuleo reorum corpora erant extenſa, relaxare. unde inquit: *Ut autem incitandi doloris cauſâ equuleus aut fidiculæ tendebantur, ſic ejuſdem remittendi eædem laxabantur.* confirmat hanc ſententiam majorum auctoritate, inquiens: *Quocirca Valerius de patientia, nempe lib. 3. cap. 3. ita ſcriptum reliquit: Zeno cùm à Nearcho Tyranno torqueretur, eſſe dixit, quod ſecreto audire eum maximè expediret: laxatoque equuleo aurem ejus morſu corripuit, atque abſcidit. Et paulò pòſt: in Theodoro quoque (ait)* viro graviſſimo *Hieronymus Tyrannus tortorum manus fruſtrà fatigavit: rupit enim verbera, fidiculas laxavit, ſolvit equuleum, laminaſque extinxit priùs, quàm efficeret, ut Tyrannicidij conſcios indicaret.* Et Quin-

Funiculi in equuleo non laxabantur remittendi doloris cauſâ.

tilianus declam. ultima, ita: *An quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leniter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret. Ex quibus verbis* (ſubjungit idem auctor) *qui in laxando equuleo leniter fidiculas remiſiſſet, eum aliqua ex parte doloris acerbitati conſuluiſſe apparet.* hactenus ille; cujus quidem rationes, ſi diligenter conſiderentur, eas non ſolùm (pace ipſius dixerim) falſa quædam continere patebit, ſed inſuper nihil omnino concludere, manifeſtum fiet.

Rationes Sigonii diluuntur.

Continent primò quædam, quæ à veritate remota creduntur, nempe fidiculas fuiſſe funiculos illos, quibus rei equuleo alligabantur: ſiquidem (ut paulò inferiùs demonſtrabimus) erant apud veteres fidiculæ idem quod ungulæ, & hæ idem prorſus quod illæ. Nec etiam concludunt: nam tametſi concederemus fidiculas fuiſſe funiculos, quibus rei vinciebantur, non idcirco conſequeretur ejus argumenta firma validáque eſſe: namque ipſa nec

nobis

nobis aliqua ex parte obeſſe poſſunt, nec his qui contrà ſentiunt prodeſſe: non enim illis verbis, quibus ea fundantur, voluit Valerius Maximus indicare, funiculis relaxatis, doloris acerbitati conſultum fuiſſe, ſed potiùs virorum quorundam externorum invictum animi robur, atque conſtantiam; quippe ait: *Cùm Zeno à Nearcho Tyranno, de cujus nece conſilium inierat, torqueretur, ſupplicii pariter, atque indicandorum gratiâ conſciorum, doloris victor, ſed ultionis cupidus, eſſe dixit*, prædicto ſcilicet Nearcho, *quod ſecretò audire eum admodum expediret: laxatóque equuleo, poſteaquàm inſidiis opportunum tempus animadvertit; aurem ejus morſu corripuit, nec antè dimiſit, quàm & ipſe vitâ, & ille corporis parte privaretur.* Ex his profectò verbis non colligitur laxatum fuiſſe equuleum remittendi doloris ſtudio, ſed ideo, ut Zeno, qui in eo torquebatur, poſſet Nearcho Tyranno, his, qui aderant, non audientibus, aperire ſecretum quoddam, ſicuti ipſe ſimulabat, illi maximè uti e a-

neceſſarium. Non ergo Sigonius ſententiam ſuam firmiter, ut ſibi perſuaſit, demonſtravit.

Advertere hîc velimus lectorem, laxari funiculos (ut verba Valerii Maximi jamjam recitata indicant) indicio fuiſſe, equuleum, ſicuti initio capitis aſſeruimus, è terra aliquantulum ex omni ejus parte elevatum extitiſſe: Unde nullo pacto nobis admirationem movere Prudentius debet, ſi in S. Romani martyris hymno eumdem Chriſti militem ex equuleo, quaſi ex alto quodam ligno pependiſſet, ita vociferantem inducat:

Audite cuncti; clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem de cataſta celſior.

Nam equuleus (ut ex verbis Valerii modò adductis oſtendimus) erat convenienter ſublevatus & altus. Jam verò ad rem noſtram revertentes, putamus nec alteram Valerii auctoritatem ullo modo Sigonio favere poſſe; in illa enim hujuſmodi verba, & quidem figurata habentur: *In*

Theodo-

Theodoro quoque viro graviſſimo Hieronymus Tyrannus tortorum manus fruſtra fatigavit. Rupit enim verbera, laxavit fidiculas, ſolvit equuleum, laminas extinxit priùs, quàm efficeret, ut tyrannicidii conſcios indicaret, huc-uſque Valerius Maximus Sed quid contra noſtram ſententiam ex his infertur? certè nihil; innuunt ea dumtaxat maximam fuiſſe in cruciatibus perferendis Theodori conſtantiam; ſiquidem *rupit verbera*, id eſt, flagella, quibus verberabatur; *laxavit fidiculas*, hoc eſt, ungulas disjunxit, quippe quæ (ut cap. 5. explicabimus) forcipes ferrei erant: *ſolvit equuleum*, id eſt, funiculos, quibus ligatus erat, diſrupit: *laminas extinxit*, &c. Spectentur quæſo paululùm attento animo ſingula verba, & ſic rem ſe habere conſtabit, atque inſuper nihil contra nos ea pugnare apparebit. Idem quoque eveniet, ſi Quintiliani verba, quæ ad ſuam ſententiam confirmandam Sigonius adduxit, conſiderentur, quippe hoc modo ſe habent: *An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis ver-*

vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leniter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret. Et quid hæc ſignificant? ſignificant profectò quemdam, qui in equuleo torquebatur, leniter in eo remiſſéque extenſum fuiſſe, ut ſic leniter remiſſéque pariter diſcerperetur: quare nihil omnino prædictæ tum Valerii, tum Quintiliani auctoritates in noſtram ſententiam efficiunt. Et hæc quidem hactenus.

Fidiculæ quid eſſent apud veteres.

SIGONIUS loco nuper citato in ea fuit opinone, ut crediderit fidiculas, de quibus hîc quærimus, fuiſſe vincula nervea, quibus reorum membra equuleo adhærebant; ſicque noxios fidiculis torqueri, idem eſſe, ac eoſdem fidiculis equuleo alligatos intendendo, eorumdem ſingulas oſſium commiſſuras ſummo cum dolore diſtrahere. In hanc quoque ſententiam ſcripſiſſe videtur

Valla

Valla lib. 1. dum ait, *fidiculas eſſe inſtrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum, ita dictum vel ab extorquenda fide, vel à nervis funibus quibus torquendi alligantur.* ſic ille. Sed ſi ea, quæ de hiſmet fidiculis in notis ad Romanum Martyrologium * conſcripta, atque firmiſſimis argumentis ſunt comprobata; attento animo intuebimur, erraſſe prædictos ſcriptores ſine dubitatione ulla intelligemus. Ceterùm ut benigno lectori magis magiſque ſatisfaciamus, omnia hic recitare nobis placuit. Sunt autem hujus generis.

* *XI. Kal. Febr.*

Fidiculæ quidnam fuerint, exact S. Iſidorus demonſtravit etymolog. lib. 5. cap. ultim. dicens eas eſſe ungulas ferreas, quibus damnati diſcruciabantur: quocirca, inquit, *ungulæ dictæ quòd effodiant; hæ & fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur.* hæc Iſidorus. Cùm itaque fidiculis, æquè ac ungulis, latera hominis in equuleo extenſi finderentur, eaſdem ungulas ea de cauſa *fidiculas* appel-

Ungulæ cur fidiculæ dictæ.

appellatas eſſe, nobis par eſt credere, quòd nimirum reorum latera & ipſa finderent, ſicque à *findendo fidiculas* nuncupatas eſſe, quaſi *findiculas*; vel à *fodicando*, quia nempe reorum latera illis fodicarentur; nominataſque eſſe *fidiculas*: quaſi *fodiculas*; nam *fodicare latera fidiculis*, uſurpatum apparet ab Ammiano, ſicuti paucis interpoſitis verſibus patefaciemus.

His primùm aſſentitur Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm quas vocavit *fidiculas*, eaſdem *ungulas* dicat. ſunt enim apud eum hæc verba Aſclepiadis Judicis:

—— Vertat ictum carnifex
In os loquentis, inque maxillas manuum,
Sulcoſque acutos, & fidiculas tranſferat,
Verboſitatis ut rumpatur locus.

Per *fidiculas* Aſclepiadem intellexiſſe ungulas, quæ ſtatim auctor ſubjungit, aperiunt his verſibus:

Implet jubentis dicta lictor improbus,

Cha

Charaxat ambas ungulis ſcribentibus
Genas, cruentis & ſecat faciem notis:
Hirſuta barbis ſolvitur carptim cutis
Et mentum aduſque vultus omnis ſcinditur.

Hæc Prudentius. Eodem pariter ſenſu accipiuntur *fidiculæ*, l. *Decuriones*. C. de quæſt. ſiquidem *fidiculis excruciari*, vocat ibidem Imperator, *cruentam conditionem*. ſic apud Ammianum lib. 29. ubi hæc genera cruciatuum recenſens, ita teſtatum reliquit: *Intercluduntur equulei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus*. cùmque non multò pòſt reorum majeſtatis latera prædictis ſuppliciis fodicata affirmet, fidiculis id peractum eſſe jam conſtat. In hoc item ſenſu *fidiculas* deſume, tam apud Joſephum de Machab. lib. 5. quàm apud Senecam libro 3. de ira cap. 3. Valerium de patientia libro 3. cap. 3. & Quintilianum declamatione ultima, vel alios, ſi qui ſint, nihil planè prohibet: immò ex Joſepho, Valerio, & Quintiliano clariſſimè locis citatis

tatis colligi poteſt, per *fidiculas*, eos ungulas, & non aliud quicquam ſignificare voluiſſe. Atque hæc quidem pro explicatione confirmationeque hujuſce opinionis dicta ſint. Verùm huic ſententiæ adverſari videtur Suetonius in Tiberio, apud quem aliud genus ſupplicii fidiculas dictas eſſe habetur; namque in prænotato loco ſic legitur: *Excogitaverat inter genera cruciatus, etiam, ut longa meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum ſimul, urinæque tormento diſtenderet.* hæc Suetonius: cujus nihilominus auctoritati ſatisfieri poteſt, ſi dicatur, fuiſſe ejuſmodi tormenti genus, cujus ipſe meminit, remotiſſimum ab eo quod in ſanctorum martyrum rebus geſtis, aliiſque citatis auctoribus, per fidiculas teſtatum apparet. Oppones adhuc fortaſſe huic noſtræ opinioni Valerium lib. 3. cap. 3. ſic de Theodoro loquentem: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvit Equuleum.* Sed certè quomodo ſint hæc verba interpretanda, atque exponenda, abundè jam

Fidiculæ quid apud Suetonium.

jam demonſtravimus. Et de fidiculis ſatis.

Quod verò ſpectat ad id quod ultimo loco diximus de aliis quibuſdam tormentorum generibus, quibus rei in Equuleo extenſi excruciabantur, obſervari eſt opus, hanc conſuetudinem habuiſſe majores, ut corpore in Equuleo extenſo, fidiculis, vel ungulis ejuſdemmet membra finderent, vel laminis candentibus, aut conſimilibus torrerent. Hæc cùm habeas in nonnullis ſanctorum martyrum Actis, S. Cyprianus demonſtrat epiſt. ad Donatum his verbis: *Haſta illic, & gladius, & carnifex præſto eſt, ungula effodiens latera & deradens, Equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum ſupplicia multa.* & lib. de lapſis: *Sed cum, duriſſimi Judicis recrudeſcente ſævitia, jam fatigatũ, nunc flagella ſcinderent, nunc contunderent fuſtes, nunc Equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret,* & l. de laude Martyrii: *Hoc verò quod Equuleo corpus extenſũ candentes ſtridet ad laminas, non exempti ſanguinis, ſed tentationis eſt cauſa.* Et

Extenſi in equuleo variis tormentorum generibus affligebantur.

Et S. Auguſtinus epiſtolâ ad Marcellinum 59. *Quando* ait, *tantorum ſcelerum confeſſionem non extendente equuleo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti?* & S. Hieronymus epiſt. ad Innoc. 49. pluribus. Cicero item 7. in Verrem, dum ait: *Quid cùm ignes, ardenteſque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* & in Anton. Philip. 11. *Ponite ante oculos vincula, verbera, equuleum, carnificem tortoremque Samarium.* & Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Apparatuſque*, inquit, *illi reddendus eſt ſuus, equulei, & fidiculæ, & ergaſtula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens uncus.* Ampliùs Ammianus Marcellinus lib. 14. *Intendebantur equulei, uncoſque parabat carnifex, & tormenta.* ad hæc Prudentius quoque in Vincentii martyris hymno his verſibus:

Extorque, ſi potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridenſque flammis lamina,
Atque ipſa pœnarum ultima
Mors Chriſtianis ludus eſt. & poſt:
Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,

Quòd

Quòd fixa non profundius
Intraret artus ungula.

Et in hymno B. Romani ſimiliter martyris:

Amor coronæ, pænè prævenit trucem
Lictoris artem, ſponte nudas offerens
Coſtas biſulcis execandas ungulis.

& infra:

Non ungularum tanta vis latus fodit
Mucrone, quanta dira pulſat pleureſis;
Nec ſic inuſta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

His demum omnibus addi poſſunt, quæ litteris tam Valerius Maximus, quàm Quintilianus locis paulò ſuperiùs citatis prodidêre: idem enim optimè demonſtrant atque confirmant.

Ex his ergo omnibus jam dilucidè apparet, veriſſima certiſſimaque eſſe, quæ de equuleo & declaravimus, & aſſeruimus. Namque deſcriptionibus aliorum hujuſce capitis initio adductis, nulla prorſus ratione, quæ ex antiquis monumentis de eo accepimus, accommodari queunt. Et quidem, ſi vera potiſſimum eſt Sigonii ſententia, quo pacto

pacto aptari Equuleo poterunt, quæ apud Nonium poëtam Pomponius ſcripta reliquit, nimirum reos in Equuleo inſilire conſueviſſe? & quæ Cicero Tuſculan. quæſt. lib. 5. nempè eoſdem conjici, immitti, & ire ſolitos in Equuleum, quod proprium illorum eſt, qui veros equos aſcendunt? Deinde quomodo hæc alia ab Ammiano Marcellino locis ſuprà notatis deſumpta, videlicet, Equuleo tortos, funiculis, quibus alligati erant, laxatis, confeſtim ſub ipſum corpore non recto, ſed incurvato cecidiſſe? quibus pariter adjungi poſſent, quæ ſcriptis mandavit Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum 3. de Zenone quodam in Equuleo torto. Ampliùs, quanam ratione etiam, quæ Seneca epiſt. 66. & 67. ſcilicet, jacuiſſe reos, dum torquerentur in Equuleo, & 67. eos funiculis tenſis in Equuleo longiores, quàm antea eſſent effectos? ſiquidem juxta Sigonii opinionem (ut infrà magis patebit) Equuleo extenſi, non longiores, ſed potius

potiùs latiores fiebant. Præterea ſi verum eſt, ut ex S. Hieronimi epiſt. 49. verum eſſe oſtendimus) homines, cùm equuleo diſtenderentur, facie ad cœlum verſa remanere conſueviſſe; liberum quippe illis erat oculos ſurſum tollere, & cœlum aſpicere; conſequitur ſententiam noſtram de equuleo longè aliis & certiorem eſſe, & veriorem, & antiquorum dictis congruentiorem. Ceterùm accedamus nunc ad rationes Sigonii refellendas.

Diluuntur aliorum rationes in ſententiam noſtram de equuleo.

Erat prima hujus generis: Euſebius Eccleſiaſt hiſt. lib. 5. c. 1. de equuleo verba faciens, innuit ipſum ligneam fuiſſe cataſtam, atque in ſublime tolli ſolitam; ait namque: *At cùm tyrannica crudeliáque illa ſuppliciorum genera, per beatorum patientiam Chriſti virtute firmatam, fruſtra impoſita irrogataque viderentur; diabolus alias quaſdam machinas de integro contra illos excogitavit; nempè, ut in carcerem conjecti, interdum in locis horrida caligine obſitis & plenis moleſtiarum miſerè jacerent, nonnumquam illorum pedes in craſſas compedes impoſiti diſtinerentur, & ad quintum uſq; foramen longa intercape-*

capedine interpoſita diſtenderentur. Igitur, ſubjungit Sigonius, *equuleus cataſta lignea fuit: eo ſiquidem damnatorum corpora extendebantur.* Ampliùs Sozomenus hiſt. lib. 5. c. 10. de Buſiri Chriſtiano homine ex urbe Galatiæ Ancyra apud Myrum Phrygiæ oppidum ſub Imp. Juliano Apoſtata pro fide cruciato loquens: *Et cùm*, inquit, *ad tortorium lignum adduxiſſent, in ſublime tolli juſſit*, & cap. 20. *Ex Chriſtianis in vincula conditis Theodorum adoleſcentem primo loco productum, ad palum, in quo ſupplicia ſolebant inferri, alligat: hic ungulis diu laceratus*, &c Ad hæc, confirmare videtur hoc idem Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm eumdem beatum virum ex equuleo hoc modo vociferantem inducat:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de cataſta celſior.

Qua de cauſa eumdem antè penſilem virum dixerat:

Scindunt utrumque milites teterrimi.
Mucrone biſulco penſilis latus viri.

Et hæc ſunt prima argumenta

cùm

cùm Sigonii , tum ejus opinionem ſequentium , quæ ſigillatim à nobis enodanda ac diſſolvenda erunt. Verùm ut facilior eorumdem ac clarior appareat ſolutio ; quædam antè notanda, declarandaque proponemus : Et primò, permiſcuiſſe Sigonium , confudiſſéque equuleum cum cataſta, nec non & cum genere illo compedum, quo rei in carcere poſiti, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad jugem cruciatum ſic vincti detinebantur, Quamobrem meritò reprehendendus videtur : ſiquidem cataſta (ut ex his conſtat, quæ habet Jacobus Pamelius in notis ad epiſtolam S. Cypriani Martyris 33.) locum vel maximè ac propriè ſignificat eminentiorem , quem vulgò *Palcum* dicimus, in quo vel de reis, vel de Chriſtianis martyribus ſumebatur ſupplicium : ad quam quidem ſignificationem proximè accedit B. Cyprianus loco prædicto de cataſta mentionem faciens, & Prudentius poëta pariter in Romani martyris hymno illis verbis : *Cataſta quid ſignificet.*

Audi-

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de cataſta celſior.

Ad hæc, deſignat hæc eadem vox, cataſta, licet non ita propriè, machinam quamdam longæ magnæque compedis formam habentem, quâ ſervi detenti venum exponebantur. Præterea non propriè etiam ſignificat ipſamet torquendi inſtrumenta: quocirca Prudentius periſteph. hymno 2. de Laurentio martyre ſic cecinit:

Poſtquam vapor diutiùs
Decoxit exuſtum latus,
Ultro è cataſta (id eſt, è crate ferrea) *Iudicem*
Compellat affatu brevi:
Converte partem corporis,
Satis crematus jugiter.

Idem periſteph. hymno 1.

Verbera poſt vim crepantum,
Poſt cataſtas igneas.

Cataſta diverſa eſt ab equuleo. Cùm igitur cataſta (veluti pluribus in notis ad prædictam B. Cypriani epiſtolam demonſtravit Pamelius) locum præcipuè editiorem ſignificaret, in quem cruciandi homines, ut illorum tormenta

menta ab his qui aderant aſpici poſſent, elevabantur; ſequitur, confudiſſe Sigonium in Equulei definitione aſſignanda (ut jam perſpicuum eſt) ipſummet equuleum cum cataſta.

Dicet fortaſſe quiſpiam, per cataſtam prædictum auctorem equuleum intellexiſſe, & non aliud, cùm & ipſa tortorum inſtrumenta hoc nomine in Actis ſanctorum martyrum appellata reperiantur. Sed adhuc convincitur permiſcuiſſe equuleum cum cataſta: ſiquidem quæ in rerum definitionibus ſeu deſcriptionibus collocantur; ſecundùm propriam terminorum ſignificationem, & non aliter collocari convenit. Præterea ſi per cataſtam mente complexus eſt ille equleum, idem profectò fuiſſet, ac ſi eumdem definiendo, equuleus, dixiſſet, eſt equuleus: a quo rerum vim explicandi modo & definitiones & deſcriptiones, quàm maximè fieri poterit, abhorrere debent. Et hæc de cataſta.

Nunc autem agamus de genere illo compedum, quo rei in

carcere poſiti, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad perennem cruciatum detinebantur. Senſit de hoc Sigonius loco prædicto, non aliud eſſe ab equuleo, ſed prorſus idem cum illo, quod certè dici nulla ratione poteſt: tum quia hoc damnati homines latiores fiebant, illo verò (ut ſuprà ex epiſtola 67 Senecæ retulimus) longiores: tum etiam quia (ut in Notis ad Martyrologium Romanum * legitur) hoc eodem compedum genere rei in carceribus dumtaxat (ſicuti infrà, cùm de vinculis agemus, magis patebit) excruciabantur; illo autem (uti martyrum acta ferè innumera clamant) extra carceres, ſæpiſſimèque in locis urbium publicis. Præterea equuleo non ſolùm reorum pedes ad foſſionem ungularum diſtendebantur, ſed totum ſimiliter corpus, hiſce verò compedibus tantummodo pedes. diverſæ igitur penitus erant hæ ab equuleo.

Equuleus aleus erat ab illo genere compedum, quo rei ad quartum vel quintum foramen extendebantur.

** In menſem Ianuarii.*

D

pag. 365.

De

S
in r
reo
ad
da
ru
vib
poi
dei
liis
un
cei
da
mi
vi
ex
tis
ri
ſti
mi
qu
ab
ſtra

De quampluribus modis, quibus reorum corpora extendebantur.

SCIRI ampliùs convenit, hoc in more antiquorum extitiſſe, ut reorum corpora plurimis modis ad ea vi quodammodo diſcerpenda diſtenderentur, equuleo nimirum, trochleis, ſuſpendióque, gravibus appenſorum pedibus additis ponderibus, & inſuper, ut ad eadem corpora diverſis variiſque aliis ſuppliciis afficienda, utpote ungulis, ferreiſque pectinibus, & ceteris generis ejuſmodi dilanianda, vel laminis igneis, aut conſimilibus torrenda, variis pariter viis id conficeretur, nempe vel excruciandis in equuleum levatis, vel aliquo ex prædictis ſuperiùs cap. 1. modis appenſis, vel ſtipitibus, arboribus, aut columnis alligatis, aut ſimilibus: quæ quidem omnia ac ſingula ipſi jam abunde cap. 1. atque 2. demonſtravimus.

De modo, quo equuleo alligati, ex eo quaſi ex alto quodam ligno pependerint; & quid ſit reum in equuleo ſuſpendi.

LEGUNTUR ſæpiſſime in ſanctorum martyrum paſſionibus hujuſmodi verba, Martyr in equuleo ſuſpendebatur. ex quo loquendi genere deſumpſere quamplurimi, equuleum non fuiſſe veri equi inſtar (ut diximus) fabricatum, ſed aliter. Hi fortaſſe non conſiderarunt, quæ ex antiquorum auctorum libris recitavimus, nedum hoc verbum, ſuſpendi, denotare etiam elevari in aliquem locum; namque ſi iſta ſpectaſſent, non induxiſſent quod inducere nulla ratione poterant. Martyrem ergo in equuleo ſuſpendi, idem eſt, ac martyrem in eum levari. Hinc fit, ut in nonnullis Sanctorum martyrio coronatorum rebus geſtis, ſub Judicis, aut Imperatoris nomine aliquem in equuleo torqueri jubentis, hæc verba

verba conſcripta reperiantur: *Levetur hic in equuleum, & ibidem torqueatur.* Quocirca in Actis beatiſſimorum. Abundii presbyteri, & Abundantii diaconi, quæ S. Mariæ Majoris Canonici, & nos manuſcripta habemus, hæc narrantur. *Tunc Diocletianus juſſit eos levari in equuleo, & diu torqueri. qui cùm diu torquerentur*, &c. Suſpendi igitur in equuleo, idem prorſus ſignificat, ac in eum elevari.

Præterea confirmatur hoc idem Actis SS. virginum Reginæ à Petro relatis lib. 8. cap. 47. & Margaritæ ab eodem lib. 6. cap. 120. in hujus quippe rebus geſtis, cùm jam in eorum initio dictum fuiſſet, *Suſpendatur Margarita in equuleo*, poſtea aliquibus interpoſitis verſibus, iſta ſubduntur: *Poſt dies plurimos convenientibus populis, Judici præſentatur, & ſacrificare contemnens, iterum in equuleo levatur*, &c. idem igitur erat.

His denique addere poſſumus, martyres equuleo alligatos pependiſſe: ſiquidem funiculis, quibus vincti erant, laxatis, corpo- *Martyres pendebant ex equuleo.*

re ſub equuleum incurvato, cadebant: quamobrem non recto, ſicuti qui ſuſpendio affici ſolent, corpore ab equulei machina penſiles quandoque fiebant, ſed (ut aſſeruimus) curvato; cujus rei locupletiſſimum teſtimonium affert Ammianus Marcellinus locis ſuprà citatis, nempe lib. 16. & 18.

De equulei extenſione.

REPERITUR nonnumquam in Ammiano Marcellino & aliis quibuſdam, equuleum intendi, ac remitti conſueviſſe: quod profectò ſic eſt exponendum, ut intelligamus eum non ratione ſui, ſed funiculorum dumtaxat, quibus torquendus alligatus erat: iis ſiquidem extenſis, aut laxatis, equuleus quodammodo extendi, aut laxari videbatur, innuit hoc (ut alios omittamus) Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. de Theodoro quodam excruciato verba faciens.

Cur Equuleus dictus fuerit ſtipes, & quare crux, declaratur.

ERAT in Equulei machina (ut ſuprà tetigimus) ſtipes quidam oblongus, qui quatuor lignis, quaſi quatuor pedibus, ſuſtentabatur. de hoc meminit S. Hieronymus epiſt. ad Innoc. 49. his verbis: *Crines ligantur ad ſtipitem, & toto corpore ad Equuleum fortiùs alligato, vicinus pedibus ignis apponitur, utrumque latus carnifex fodit, &c.* Ex hoc eodem ſtipite appellavit Prudentius in Romani Martyris hymno totam Equulei machinam ſtipitem noxialem; ſic enim ibidem cecinit:

Incenſus his Aſclepiades juſſerat
Eviſcerandum corpus Equuleo eminus
Pendere, & uncis ungulíſque creſcere.

Et paucis interpoſitis verbis:

Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

Equuleus dictus invenitur mala manſio.

Hæc Prudentius. Nec ſolùm reperitur equuleus ita vocatus, ſed alio quóque nomine, nempe (ut doctiſſimus Briſſonius dòcet lib. de verborum ſignificationibus) *Mala manſio*. Quamobrem dum ff. de pœnis legitur, *Extendebatur aliquis admalam manſionem*, perinde eſt ac ſi diceretur, Extendebatur equuleo. Ad hæc, Crux etiam dictus invenitur. Quocirca in Actis B. Dorotheæ virginis & martyris à Surio tomo 1. & à veteribus manuſcriptis in feſtivitatibus Febr. recitatis, hujuſmodi verba de quodam Theophilo in equuleo torto narrantur: *Ecce modò Chriſtianus ſum, quia in cruce, id eſt, in equuleo, ſuſpenſus ſum. Equuleus enim crucis quamdam ſimilitudinem gerit.* hæc ibi. Et certè mirandum non eſt fuiſſe eum hoc modo nuncupatum, tum quia alia tortorum inſtrumenta cruces etiam dici quandoque legimus; tum quia corpora eorum, qui in eo torquebantur, extendi ſolebant, non ſecus ac in crucem agendorum: tum demum, quia ligna illa,

equuleus crux dicitur.

illa, quæ erant quaſi equulei pedes, dum ſtipiti affigebantur, quodammodo conjungebantur inter ſe atque conſtringebantur, licet teriam verſùs aliquantulùm disjungerentur, ex quo contingebat, ut duo ex illis lignis eſſent tanquam duo crucis brachia, id eſt, ejus tranſverſa.

Verùm rebus hiſce hoc modo expoſitis ac declaratis, reliquum eſt, ut fidenter jam argumentorum ſolutionem aggrediamur.

Primò itaque dicimus, noluiſſe Euſebium per verba illa, quæ contrarium opinantes adducunt, equuleum denotare, ſed genus illud compedum, quo rei in carcere poſiti, divaricatis cruribus, ad quartùm vel quintum foramen diſtendebantur.

Alteri deinde reſpondemus, verba Sozomeni nil contra ſententiam noſtram efficere: ſiquidem (ut diximus) Martyrem in equuléo ſuſpendi, idem prorſus erat, ac in eum elevari; immo ipſemet Sozomenus hoc idem

 päulò

paulò pòſt oſtendere videtur, dum de eodem Chriſtiano loquens, ait: *In publicum locum ad Equuleum deducens Buſirim, ſublimem ſuſpendi jubet. Tunc Buſiris, manibus ad caput ſublatis, ſua nudavit latera: & ad Præſidem dixit, non eſſe opus, ut lictores in ipſo tum in Equuleum tollendo*, id eſt, elevando, *tum inde rurſus deponendo, laborem fruſtra ſuſciperent: ſe enim*, &c.

Eodem quoque modo ſatisfieri putamus alteri Sozomeni auctoritati: nec mirum, ſi Equuleum quidam ex ejus interpretibus *palum* nominârunt; quia (ut ſuprà largiter copioſéque declaravimus) dictus etiam *ſtipes* invenitur. His quoque addere poſſumus, Sozomenum fortaſſe non ſemper Equuleum denotare voluiſſe, ſed & quandoque erectum palum: his namque (ſicuti jam cap. I. aſſeruimus) excruciandi homines alligari ſolebant.

Demum Prudentii verbis reſpondeamus, & primùm ex hymno ſancti Romani depromptis, nimirum:

Scindunt utrumque milites teterrimi

Mu-

Mucrone biſulco penſilis latus viri.
Penſiles fuiſſe reos ab Equuleo, corpore incurvato, non autem recto; vide quæ ſuprà ſunt explicata.

Deinde aliis ex eodem loco deſumptis, nempe:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de cataſta celſior.

His dicimus, per *cataſtam* (ut Pamelio loco ſuperiùs notato, & aliis placuit) intellexiſſe Prudentium locum quemdam editiorem, quem vulgò *Palcum* nominamus, non autem Equuleum.

Deinde, ſi per *cataſtam* Equuleum adhuc intelligere velles, non idcirco ſequeretur opinionem noſtram à veritate diſtare: ex Valerio enim Maximo jam ſupra oſtenſum fuit, fuiſſe eum nonnihil elevatum è terra. Quamobrem cecinit ille:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de cataſta celſior.

Verùm notari poſſet, non fuiſſe cataſtam, (ut cuidam non diſplicuit) novum aliud Martyrii inſtru-

ſtrumentum, ſed vel locum editiorem, in quem torquendi elevarentur, vel aliquod ex tortorum inſtrumentis, ut cratem ferream, Equuleum, aut aliud hujuſmodi. Ceterùm fuiſſe Equuleum cataſtæ nomine comprehenſum, innuunt inter alia S. Dorotheæ virginis res geſtæ à Surio tomo I. relatæ: ibidem quippe narratur, dediſſe Judicem nomine Sapritium beatæ Martyri optionem hanc, velitne potiùs venerari deos, an in cataſta torqueri. Et reſpondente Chriſti virgine, numquam ſe deorum ſimulacris ſacrificaturam, juſſit ille in Equuleo torqueri. Cùm igitur antea minatus ei fuiſſet Sapritius nulla Equulei mentione facta, cataſtæ ſupplicium; conſequi ex hoc poſſe videtur, per cataſtam Equuleum denotare voluiſſe. Diximus, ejus res geſtas hoc tantummodo innuere, quia affirmare etiam poſſemus, per cataſtam ibidem non Equuleum, ſed locum illum editiorem intellexiſſe, in quem (ut ſuprà dictum

eſt)

ſt) cruciandi matyres elevaban-
tur, idem etiam penitus credi-
mus aſſerendum de his, quæ in
Actis S. Cyriaci martyris de ca-
taſta referuntur, de qua ſimiliter
plura egimus in tractatu quem
vulgari ſermone de inſtrumentis
torquendi ſuperioribus annis in
lucem edidimus.

Acta S. Cyriaci recitant vetera manuſcripta tum noſtræ bibliothecæ tum S. Mariæ Majoris.

***

Quoniam in hoc capite tertio Gallonii *non uno loco mentio facta eſt* Ungularum, Uncorum, & Laminarum ardentium, *quibus Chriſtianorum veterum corpora in equuleo poſita excarnificabantur, operæ pretium facturi videmur, ſi brevem illorum, ſimiliumq; inſtrumentorum deſcriptionem ex eodem Gallonio hic annexerimus.*

De Inſtrumentis quibus Chriſtianorum veterum in equuleo poſitorum carnes diſcerpebantur Ungulis *nempe,* Uncis & pectinibus ferreis.

Tribus diſtinctis inſtrumentis dæmonum cultui dediti excarni-
fica-

ſicabant, *Ungulis* nimirum, *Uncis & pectinibus ferreis.* Primi generis horum mentionem faciunt Cyprianus ad Donatum epiſtola 2. *Haſta* inquit, & *gladius*, & *carnifex præſto eſt, ungula effodiens,* & ſermone de lapſis: *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet.* S. Auguſtinus epiſtola 158. *Quando habet tantorum ſcelerum confeſſionem, non extendente equuleo, non ſulcantibus ungulis, &c.*

Ungularum fabrica explicata.

Erant *Ungulæ* genus quoddam forcipis ferreæ fabricatæ eo modo quo jam explicaturi ſumus.

Conjungebantur primùm duo ſimul ferri fruſta oblonga aliquantulùm, eo prorſus modo, quo illa forcipis ferreæ fabrorum connecti copularíque ſolent: quorum extremæ partes rotundæ erant, & prope earumdem finem paululùm excavatæ; quod idcirco fiebat, ut haſtulæ aliquæ in ipſis includi atque affigi poſſent, ad majorem commoditatem carnificum reos aut SS. Martyres in Equuleo poſitos, vel ſtipitibus affixos, vel ſublime appenſos diſcerpentium. Oſtendit id

id fragmentum quoddam haſtulæ ſemicombuſtum pariter rotundum, quod ibidem fixum cernitur. In partibus verò ſuperioribus, à conjunctione nimirum amborum fruſtorum ferri incipiendo, unius palmi erat longitudinis, duorum digitorum latitudinis, exiguæque craſſitudinis, ſubtiles ſiquidem ac exiles conſtruebantur. Porro his ferrei ſex mucrones affigebantur, terni in ſingulis, hoc ordine ſervato, ut in alterius illarum medietate duo mucrones ejus fermè ſuperficiei fixi eſſent, in medietate verò alterius unus tantummodo adverſus duos; qui, ſi contingebat forcipes conſtringi, quia in fruſti medio affixus erat, duobus prioribus aculeis quodammodo obviam fiebat, atque occurſabat, per eos quaſi ſeipſum trajiciendo. Ampliùs in iiſdem etiam partibus alii totidem mucrones in earum (ut ita dicam) capitibus inerant, aculeorum ordine dumtaxat immutato. Unde eveniebat, ut carnes illorum, quibus admoverentur, mucronibus illis & fo-

& fodicarentur, & ſulcarentur. Quocirca mirandum nulla ratione erit, ſi ex ſuprà citatis auctoribus aliqui de ungulis loquentes, illas dixerint biſulcas, illiſque tamquam earum proprium attribuerint ſulcos carnibus damnatorum imprimere.

Variis modis excarnificabantur Chriſtiani Ungulis; quandoque equuleo, vel palis, aut columnis alligati; quandoque verò ſublime appenſi, capite etiam nonnunquam ad terram verſo.

De Uncis Martyrii inſtrumentis.

Meminit de Uncis Cicero Philip. 1. dum ait *Uncus impactus eſt fugitivo illi.* Ammianus Marcellinus lib. 7. his verbis: *Intendebantur equulei, uncoſque parabat carnifex.* Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Cadavera quoque trahens uncus.* Sidonius Apollinaris l. 1. epiſtola 7. in fine. *Uncum, inquit, & Gemonias, & laqueum per horas turbulenti carnificis perhorreſcens.* Ad hæc, acta S. Sebaſtiani Martyris à veteribus manuſcriptis, & à Surio tomo 1. recitata,

citata, ubi hæc verba leguntur: *In cloaca; quæ eſt juxta Circum, quære, & ibi invenies corpus meum pendens in unco.*

Ex quibus conſtat, ſolitos fuiſſe veteres uncis uti, non ſolùm ad reos excarnificandos, vel p ertrahendos ad pœnas, hoc eſt, ad ſcalas Gemonias, ſed etiam ad eoſdem ſublime appendendos, & demum ad infames, multisque flagitiis atq; ſceleribus aſtrictos, qui ex hac vita diſceſſiſſent, trahendos in ſenttinas, ac ſordium receptacula, vel in Ti berim.

Quamobrem mirari deſinamus, ſi de B. Sebaſtiano ſcriptum deprehendatur, fuiſſe ejus corpus poſt obitum ipſius in cloacam Maximam unco protractum: Chriſtiani quippe à Gentilibus, tanquam viri flagitii dedecoriſque pleni, ac ſi in dedecore nati fuiſſent, habebantur. Optime igitur uncus circumſcribi definirique poteſt hoc modo: Uncus, baculus eſt oblongus, ſive haſtula oblonga ab altero latere ferramentum habens incurvum, ac in ſe retortum; quod

Chriſtianos nihili faciebant Gentiles.

Uncus quid ſit, explicatur.

quod inſtrumenti genus in uſu Romanis erat ad pertrahendos damnatos ad ſcalas Gemonias, atque ad eoſdem puniendos, & demum ad cadavera flagitioſorum hominum in publicas cloacas trahenda.

De pectinibus ferreis martyrii inſtrumentis.

Ad diſcerpendas quoque Chriſti fidelium carnes ferrei pectines adhibebantur. Confirmant hoc eorundem res geſtæ, ſpeciatim Blaſii recitatæ à veteribus manuſcriptis cum noſtræ bibliothecæ, tum aliorum. Similes erant hi pectines, ſicut nomen uſúſque illorum indicant, & denique quidam qui in pervetuſtis S. Blaſii imaginibus picti cernuntur, à veterum exemplaribus (ut docti viri opinantur) deſumpti; ſimiles, inquam, hi erant pectinibus illis, quibus lana pecti ſolet. Affigebatur his ferreis pectinibus haſtula quædam convenientis longitudinis, non ſecus ac ungulis fieret: his enim marty-

Pectines ferrei quomodo conſtructi.

res

A Vngulæ
B Pectines ferrei
C Vnci
A
B
B
C
C

res etiam excarnificabantur. Tria igitur erant inſtrumenta ad diſcerpendas ſanctorum Martyrum carnes fabricata, ungulæ videlicet, uncus, ac pectines ferrei. Quod verò attinet ad modum, quo Martyres pectinibus dilacerabantur, ſciri convenit eo prorſus his fuiſſe Sanctos Martyros affectos, quo ungulis afficiebantur.

De laminis igneis, & facibus, atque ardentibus lampadibus.

Immanitas Gentilium in ſanctos Martyres. Calx, & plumbum, & teſtacea fragmenta in ſanctorum carnificina.

QUAMVIS Gentes in Chriſti contemptum, flagellis, ungulisque & conſimilibus (ut jam à nobis dictum eſt) utriuſque ſexus Chriſtianos in Equuleo tortos, dilaniari, extendique ad quartum vel quintum foramen juſſiſſent; non tamen idcirco eorum rabies explebatur: unde eveniebat, ut ſæpiſſimè ſuper illorum recentiora vulnera vel vivam calcem, vel liquens plumbum, aut oleum fervens, vel aliud ſimile

ſimile perfundi facerent, vel teſtaceis fragmentis eadem dilatari, aut textis ex pilis confectis valde atteri, confricarique mandarent; vel denique laminis candentibus, facibus, atque ardentibus lampadibus eoſdem ſic malè affectos miſerandum in modum torreri decernerent. O felices illorum temporum Chriſtianos! his ſiquidem cruciamentis, idololatris neſcientibus, ſeipſos acceptabiles vivâſque hoſtias Deo viventi, non ſine ingenti lætitia, offerebant. Tractabimus igitur hoc loco de tribus hiſce adurendi inſtrumentis, & primùm de laminibus igneis, deinde de facibus, poſtremò de lampadibus ardentibus.

De laminibus ardentibus.

MENTIO fit de laminibus ardentibus à Plauto in Aſinar. his verbis:

Stimulos, laminas, crucéſque.

à Cicerone in Verrem actione 7. *Quid enim*, inquit, *cùm ardentes lami-*

laminæ , ceteríque cruciatus admovebantur? ab Horatio epiſtolarum lib. 1. epiſtola ad C. Numomium Vallam 15. ubi ſic ait:

Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos correctus

à Cypriano de laude Martyrii. *Corpus namque*(ait) *extentum candentes ſtridet ad laminas.* à Prudentio in Vincentii Martyris hymno 5. ſic:

Stridénſque flammis lamina, &c.
& in Roman. hymno 10.

Nec inuſta laminis ardet cutis.

& à Victore de perſecutione Wandalica lib. 1. *Tunc etenim noſtræ civitatis venerabilis* Papinianus *Antiſtes candentis ferri laminis toto aduſtus eſt corpore.* & alibi ſæpe. Hoc cruciatus genere. Acta ſanctorum martyrum conferta & plena ſunt, meminitque ejus frequentiſſimè Euſebius, ſpeciatim hiſtor. lib. 5. cap. 1. & 3. & lib. 8. cap. 3. Porro aduſtiones laterum inter publicas pœnas lib. 1. C. de emendat. ſervor. recenſentur. Erat autem lamina (uti aliqui de citatis auctoribus, & quampluri- mæ

Laterum aduſtio inter publicas pœnas recenſetur.

mæ ſanctorum Martyrum res geſtæ innuere videntur) metalli cujuſvis fruſtum ductum magis in longitudinem, quàm in latitudinem, bractea craſſius. bractea quippe in hoc à lamina differt, quòd illa tenuior eſt, ſuáque ſponte plicabilis, ac crepitans; lamina verò craſſior, & crepitum non edit: ex ea namque armatura conficitur, & incenſâ homines olim torqueri ſolebant. Admovebatur verò hujuſmodi ferri fruſtum igne calefactum nudis ſanctorum Martyrum, vel noxiorum hominum carnibus, & tamdiu ibidem detinebatur, donec eas immiſericorditer combuſſiſſet.

De facibus quibus ſancti Martyres adurebantur.

De his facibus ſermo habetur in diverſis Sanctorum rebus geſtis, nominatim Sabæ ductoris militum à Rom. Martyrologio relatis Kal. May, &c.

Duplicis generis hæ faces apud veteres extitere: quædam confectæ ex intimioribus craſſioribúſque *Faces plurium generum,*

que partibus illarum arborum, quæ reſinam ferunt, cujuſmodi ſunt picea, teda, larix,& pinus: meminerunt harum antiqui ſcriptores, ut Varro in γεροντοδιδασκάλῳ à Nonio Marcello relatus : *Conſluit mulierum tota Roma; quæ noctu fieri initia ſolita etiam nunc pinea fax indicat.* Idem ſexageſi:

Adeſt fax involuta incendio.

Alterius verò generis faces, ex contortis funiculis, cerâ, aut pice circumdatis fiebant. harum fidem faciunt Virgilius Æneidos I. his verbis.

—— *Et noctem flammis funalia vincunt.*

Cicero lib. de ſenectute. *Delectabatur cereo funali* & alibi ſæpè.

De utriſque Plutarchus in Cicerone : *Funalia præterea per urbes, vicos elucere, lampades, faces, tedæque in foribus figi.*

His igitur explicatis, dicimus, utriuſque generis facibus, hoc eſt, funalibus, & tedis, fuiſſe Chriſtianos à Gentilibus ſemiuſtulatos. De tedis teſtes ſunt Acta ſanctæ Barbaræ virginis nuper citata: namque ubi alii ſcripſere

Bar-

Barbaram facibus aduſtam, Metaphr. tedis eam excruciatam fuiſſe, memoriæ tradidit; ſic enim ſcriptum reliquit: *Accenſus Præſes ad majorem iracundiam, & non valens ſe continere, jubet iis qui aderant, ferreis pectinibus latera virginis ſcindere, & tedis igneis membra jam lacerata urere.* hucuſque res geſtæ. *Apud Surium tom. 6.*

Præterea tedæ, ſicuti & funalia, erant temporibus illis valdè in uſu, ut prænotati auctores indicare videntur, & ratio ipſa confirmat. Siquidem teda redundantior humore eſt aliis arboribus reſinam ferentibus, parcior liquidiórque quàm picea, flammíſque (ut inquit Plinius) & lumini ſacrorum gratior. Faces igitur ex teda confectæ erant antiquis magis uſitatæ, quàm reliquæ ſimilis generis. *Facibus ex tedis magis utebantur antiqui.*

Hoc etiam tormenti genere (ut tradit Theatrum crudelitatum hæreticorum noſtri temporis) affliguntur Catholici in religionis noſtræ odium ab Hæreticis, ut ibidem videre poteris. *Facibus ab hæreticis cruciantur Catholici.*

R De

De Lampadibus ardentibus.

Lampades quid eſſent.

Revocantur lampades (ſi fides præſtanda eſt quibusdam, quæ hic Romæ in antiquis marmoribus ſculptæ conſpiciuntur) ad genus facis: fiebant autem hoc modo. Deſumebantur primùm vaſa quædam lata unius palmi longitudinis, vel aliquantulùm majoris, quæ deinde à ſummo ad arctiorem formam paululùm præpoſteræ perverſæque pyramidis inſtar contrahebantur, atque adſtringebantur. Erant autem vaſa vel terrea, ſicuti indicant illa quæ ex ruinis hujuſce urbis nonnumquam eruuntur; vel ferrea, veluti Columella innuit lib. 12. cap. 18. Poſtea verò vaſa hæc haſtulis quibuſdam quadratis & ſimul colligatis ſepta, quæ ad vaſorum ſimilitudinem & ipſæ à ſummo paulatim reſtringebantur, igne flammam emittente repleri ſolebant. Porro has haſtulas, ſi ad ea ad quæ lampades uſui erant, animum referamus, intelligemus quinque aut ſex palmis plus minúſve extitiſſe oblongas,

B
B
B
B
B
B
A
A
C

De cruciatibus, quibus Martyres de Equuleo depoſiti afficiebantur.

Martyres de Equuleo depoſiti dira patiebantur.

NOVISSIME obſervari oportet, Chriſti fideles de Equuleo depoſitos, prædictis jam inſtrumentis aut excruciatos fuiſſe, aut continuò ad quartum vel quintum foramen cruribus divaricatis diſtentos, ut cap. 3. diximus, aut nudos ſuper teſtaceis fragmentis diu volutatos, aut etiam quandoque oleo ebullienti, vel conſimilibus perfuſos; quæ omnia & ſingula oſtendunt ſanctorum Martyrum Acta, Vincentii nimirum à Mombritio relata tom. 2. Januarii à Petro deſcripta catalogi lib. 6. cap. 85. Pelagii ab eodem auctore lib. 7. cap. 120. Felicis ac Fortunati à Petro ſimiliter catalogi lib. 4. cap. 167. Aliis etiam ſuppliciis legimus eos de Equuleo depoſitos, affectos fuiſſe, quorum ſæpiſſimè in Actis ſanctorum Martyrum fit mentio. Vide, ſi libet, acta S. Mennæ à Surio ex Metaphr. tom. 1. recitata. Et de facibus, laminis, atque lampadibus hactenus.

EX

A Martyr de equuleo depoſitus ſuper teſtaceis fragmentis volutabatur.

B Aut viva calce, oleo ebullienti, et conſimilibus perfundebatur.

EX FR. JURETI NOTIS AD PAULINUM.

Paulinus lib. v. de vita S. Martini.

AST alii ſurſum porrecti robora ligni,
Triſte miniſterium furioſo corde parabant,
Ut caro diſtentis properè malè pendula membris
Tortori laceros crucianda exponeret artus,
Tartaream miſero profundens ſanguine dextram,
Et ſpargens triſtem per vulnera crebra cruorem.
Utque eadem geminum ſatiaret pœna furorem,
Incuſſor laceri quatiebat corporis artus.

Porrecti robora ligni] Locus obſcurus. Puto *ligni* nomine intelligi Eculeum, qui lignea quædam machina fuit. Docet id Prudentius, qui, in Romano Martyre, ubi dixit,

Eviſcerandum corpus Eculeo eminus
Pendere, & uncis unguliſque creſcere,

ſtatim *ſtipitem* appellat Eculeum,

Jubet amoveri noxialem ſtipitem.

Sic accipio quod ait vetuſtus auctor vitæ Blaſii Martyris: *Juſſit eam in ligno ſuſpendi,*

ſuſpendi, & cum ferreis pectinibus carnes ejus carminari. Et in vita Valeriani: *Præſes ſtipiti adpenſum ſanctum martyrem unguibus juſſit ferreis laniari.* Symeo Metaphraſtes in vita Clementis Ancyrani Epiſcopi (ut interpres vertit) *Iubet ſublimem eum tollere in lignum, & ſic eum ferreis carpere ungulis.* Quin & Theodoretus Hiſtor. Eccleſ. 3. Cap. 11. Theodorum quendam narrat ſub Iuliano, publicè ligno appenſum fuiſſe, unguibuſque latera illius perfoſſa. Quod & repetit Sozomenus lib. 5. cap. 20. ubi tamen Muſculus interpres vertit, *ad palum defixum.* Sed hi loci non niſi de eculeo accipi debent, ut clarè colligere eſt ex Rufino, qui lib. 1. Hiſt. Eccleſ. cap. 36. ubi ejuſdem Theodori conſtantiam in pœnis narrat, pro ligno rectè reddidit eculeum. *Cum ille in eculeo* (ait) *ſublimis, & hinc inde lateribus inſtante tortore.* Statimque ſubjicit: *Quando de eculeo deponi juſſus eſt.* Theodoretus & Sozomenus utuntur Græca voce ξύλον, quæ *lignum* eſt. Chriſtophorſonus apud Sozomenum vertit *eculeum*, apud Theodoretum, *patibulum.* qui tamen interpres in eo labitur, quod ſcribit Theodorum illum teſtis acutis perfoſſum fuiſſe: nimirum dictionem, ὄνυξ, quâ illi duo auctores

uruntur, *teſtam* denotare putat, cum potius *ungues* ſive *ungulas* ſignificet, ut ibi recte vertit Muſculus. Nam ungulas cum eculeo jungi mox probabo. Teſtæ verò, diverſæ erant pœnæ ab ungulis, ut ex vitis martyrum conſtat. Rectè autem in hoc ligno diſtenta membra fuiſſe Paulinus hic ait. Nam hinc eſt quod epitheto proprio *eculeus extendens* dicitur. D. Cyprianus ad Donatum, *& carnifex præſto eſt, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens*. Idem ſerm. 5. de lapſis, *cùm nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret.* Adjicit Paulinus diſtenti in ligno corporis etiam quati artus laceros, & diſſici vincula membrorum. Quibus verbis opinor reſpexiſſe ad ungulas, ſive ungues quos obſervavi cum eculeo conjungi, quia illæ pœnæ ſibi mutuo cohærebant. Id præter ſuperiora teſtimonia, ſequentes loci confirmant. Antiquus Theologus de peccatis loquens: *Cum reputare tibi cœperis ea, tamquam in eculeo ſuſpende cogitationes tuas, & ungulæ timoris Dei eas tradito.* Alius vetus auctor paſſionis D. Valerii Archidiaconi Lingonenſis: *Alii eum eculeo ſuſpendunt, alii nervis fortiſſimis ac recentibus attrahunt. Hi ungulis oſſium tenus radunt, ill*

loris

loris & taureis cædunt. Sic in vita Saturnini: *in Eculeum ſuſpenſum tendit, ungulis perſtridentibus laniavit*. Et ſtrabus in Mammete

——— Jubet altius ergo
Sanctum ſuſpendi, tormentiſque acribus amens
Pulſat utrumque latus. Dum carpitur unguibus uncis
Nullam dat Mammes vocem.

Poteſt etiam Paulini locus accipi de pectinibus ferreis, ut in paſſione D. Barbaræ: *Præſes jubet eam nudam à tortoribus in Equuleo ſuſpendi, pedibus ejus ſurſum verſis, & pectinibus ferreis ſacra ejus latera perforari*, &c.

Horum pectinum fit mentio in vita Blaſii, cujus locum ſupra notavi, & apud Simeonem Metaphraſtem in vita Clementis Ancyrani, qui ſupra manuum ferrearum in pœnis meminit, ut etiam reliqui vetuſti paſſionum ſcriptores. Diverſa verò hæc inter ſe erant. Prudentius in Romano Martyre vocat *Ungulas biſulcas*, quod epithetum formam Ungulæ exprimit.

Offerens coſtas biſulcis exarandas Ungulis.

Ceterum fallitur Ant. Contius, qui in libro ad leges majeſtatis: *Græca Metaphraſis* (ait) *in* L. nullus, *C. ad l. Jul. Maj. pro* fidicularum tormentis *vertit* unguium

guium pœnam: debuit autem *Latinus interpres vertere ungularum pœnam, quàm tamen Græci ſcholiaſtæ non ſatis cognitam habuerunt, ſcribentes quoſdam dicere Ungulas eſſe ferramenta, quibus inſcrantur condemnati, alios verò eſſe calamos acutos unguibus inſertos,* &c. Sic Contius, ſed non placet; quod *Unguium* & *Ungularum* nomina differre putat, quodque ſecutus Iſidorum & Papiam, confundit Ungulas cum fidiculis. Iſtæ enim chordulæ erant quibus rei diſtendebantur. Suetonius in Tiberio *cap.* LXII. *Ut veretris deligatis fidicularum ſimul, urinaque tormento diſtenderet.* Ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. *Fidiculas laxavit, ſolvit Eculeum.* Hæc paulò latius, quia vulgo non benè cognita, etiam doctos decipiunt.

ACAD. SCIENT. LITT. ET ART. LUGD.

IN-

INDEX.

Tam rerum memorabilium quàm Auctorum, qui tum in libello *Magii* de *Equuleo*, tum in Notis & appendice laudantur vel explicantur.

A.

Accurſius notatus ignorantiæ in antiquitatibus. 213
Alciatus laudatus 215
Alciatum equuleum ignoraſſe ibid.
Ammiani Marcellini loci de equuleo 329, 330, 356. *explicatus* 344
Andreas Maurocenus Hiſtoriographus laudatus 243
Angelius Bargæus amicus Magii elog.
Angelus Caninius affinis Magii. ibid. & Præfat.
Anglara & Angleria differunt. elog.
Anglara Magii patria ibid.
Antonius Maria Gratianus laudatus ib.
Ariſtoteles 287
Ariſtophanis Scholiaſtes notatus à Magio 221. 222. *defenſus* 276. 278.
Arnoldus Manlius Gandenſis elog.
Arquus *antiquis pro* arcus 256. 257
Aſconii locus de Equuleo 318
Athenæus Mechanicus ſcriptor 230
Aubertus Miræus notatus elog.
D. *Auguſtinus* 270
Auguſtus Thuanus notatus elog.
Aurelius Prudentius Poëta Chriſtianus 233
Auſonius Popma 257

B.

Badius notatus 206
Bartholomæus Magius

Magius frater Magii elog.
Βασιυςὴς *pro* Βασιλιςὴς 261
Bernardinus Felicianus laudatus 219
Bito 229
Briſſonius laudatus Præf.
Brixia urbs florentiſſima 207. *pictoris ibi equulei pictura* ibid.
Budæus laudatus Præf.

C.

C. *antiquè pro Qu. ſcriptum* 205. 206. 260.
Calepon 217. 272
Calepinus ſcriptorum fortunatiſſimus cur à Magio vocari ſoleat 216. 217
Calepini Lexicon quàm initio rude fuerit ib. *in eo à viris doctis recenſito equulei explicatio notata* ibid.
Cardani laus, ejuſque error de equuleo notatus 215. 216
Carolus Rymius legatus Maximil. Imperator. Bizantii Elog.
Carolus Sigonius laudatus & notatus 222. *defenſus* 277
Caſparus Jungermanus Goth. frater laudatus 271
Caſtalio 289
Catalogus librorum editorum à Magio Elog.
Cataſta quid ſignificet 361. *ejus varia explicatio* ib. & 362
Cataſta diverſa eſt ab equuleo ibid. & 363
Cava'letti *Italorum* 215. 233. 338
Celſi locus de Scamno Hippocratis 308
Chryſoſtomi ſententia ad locum Epiſt. ad Hebræos non probata 224. *idem laudatus* ibid. & 291.
Ciceronis loci de equuleo

leo 229. 239. 325, 326. *ejus loci de laminis ardentibus, fidiculis, & vinculis* 324
Cocus *antiquis pro* coquus 257
Codicis Juſt. locus de equuleo 213. 238
Conjectura Jungermanni de authore equulei, 294. 295
Conjectus in eculeum, in dolium ferreis clavis præfixum, in arcam, in lebetem. 12. in carcerem, in fornacem. in latrinam ibid.
Crines mulierum in equuleo torquendarum augendi doloris ſtudio ad ejus ſtipitem alligabantur 344
Cruci qui affigebantur extenſis pedibus, & paſſis brachiis conſiſtebant, 224. 225
S. Cyprianus 329

D.

D*Alechampius* 292.
Decuriones non torquebantur equuleo 237. 310
Demoſthenes explicatus 284
De ſervis in Dominum ne tormentis quidem quæri olim licebat 329
Diverſi fuere Raphaëles. Regius alius, alius Volaterranus 266. 267

E.

ECus *ἀρχαϊκῶς pro equus* 206
Eculeus an Equuleus ſcribendum 205, 256, 257, 261. & ſeqq.
Equuleus *Sæviſſimum inſtrumentum omnium* 203. 204
Equuleus cur ita dicatur 204. 254, 255
Equuleus non pedes tantum ſed totum corpus extendebat 364

Equu-

Equuleus Sigonii cataſta lignea 331. *an rectè* 361. *Equuleus Volaterrani* 210. *Vallæ* 208. *Alciati & Cardani* 215 216. *interpretum Juris Civilis & Canonici* 213. *Calepini* 218. *Gallonii* 333. *Equuleus Brixienſis* 219. *Segheti* 243 244
Equuleus Gallonii habet rotulas ſtriatas. ibid. & 341. *in eo levati brachiis poſt terga diſtortis, pedibuſque eidem equuleo funiculis alligatis diſtendebantur* ibid. & 344. *fuit machina lignea.* 338
Equulei extenſio & intenſio 368
Equuleus cur dictus ſtipes 369. *quare crux* ibid. *cur mala manſio* 370
Equuleus alius erat ab illo genere compedum, quo rei ad quartum vel quintum foramen extendebantur 363 364
Equuleo qui torquebantur jacebant corpore proſtrato 340. *oculis in cœlum converſis* ibid.
Equuleus è terra aliquantulum ex omni parte elevatus 346
Equuleus quibuſdam lamina ardens 218. 130. *an rectè* 272. 361
Equuleus Mirandulanus 243. 244
Equuleo non torquebantur nobiles 237
Equuleo utebantur ad extorquendam de reis veritatem 325. 330
Equuleus pœna ſervilis 237. 208
Equuleus Latinorum Græcis vocabatur Τόρμαιον 221
Equulei inventores qui 229. 294. 295. *uſum apud Hiſpanos & Gallos* Ετυμ-

Ἐτυμπανίσθησαν 224. 226.288.289;&ſeq.
Eraſmus Roterodamus laudatus 289. *ejus explicatio verbi* ἐτυμπανίσθησαν ibid.
Euſebii loci de equuleo 316. 320, 341, 342. *idem in definitione equulei explicatus* 371
Euſtathius laudatus 293
Extenſi in equuleo variis tormentorum generibus affligebantur 355

F.

FAces ardentes quid 386 *earum deſcriptio* ibid. *figura* 389 *duplicis generis ſunt* 385
Fidiculæ Magio idem cum Equuleo 208. *an rectè* 300.301
Fidiculæ apud veteres quid eſſent 350.351
Fidiculæ *quaſi* findiculæ *aut* fodiculæ. 332. *à* findendo *aut* fodicando ibid.
Flagra vel flagella equulei tormento adhibita 238
Franciſcus de Noailles orator Regis Chriſtianiſſ. in porta Othomannica elog.
Franc. Spinola laudatus 220 *ejus carminum libelli, & alius de ratione intercalandi* 221 *ejuſdem mors* ibid.
Franc. Floridus 260
Franc. Robortellus præceptor Magii Elog.
Franciſcus Sweertius laudatus 253. *notatus* elog.
Funis *tormentum* 210
Funis tormentum hodiernum non eſſe veterum equuleum ib. & 268
Funiculi in equuleo non laxabantur remittendi doloris cauſa 345. &c.

& ſeq.
Funiculis equulei laxatis rei incurvatis corporibus ſub equulei machina cadebant 344
Fuſtis ſeu lignum quo verberabantur ſontes non fuiſſe equuleum 222

G.

Gallonii ſententia de equuleo 333 & ſeqq.
Gallorum amor erga litteras bonas, isque antiquus Præf.
Genna Gallorum 209. 236, 266, 268
Georgii fabricii ſententia de equuleo 255
Geſneri additamentis & caſtigationibus LexiconCalepini formam accepit 218
Glareanus 260
Gloſſularii juris Canonici ſomnia notata 14
Græcorum olim ſolertia, quæ hodie interiit 230
Græcos ut rerum multarum, ita & equulei auctores fuiſſe 229
Guarinus 286
Guiljelmus Pratenſis Epiſcopus Claromon*tanus laudatus* Præf. & 253

H.

Hadrianus Iunius 266. *laudatus* 282.283
Henricus Stephanus 282.288.*laudatus* 261
H. Schilerus laudatus 302
Hero 229
Heſychius 277. *laudatus* 281
Hippocratis ſcamnum 205,237,256,302, 303. *ejus figura expreſſa* ibid.
Homini nil vitæ brevitate melius natura dedit

dedit 203
Hotomanni Sententia de equuleo 255
H. Giſanius laudatus 262

I.

Iacobus Pamelius in Cypriani locum de equuleo 329.361
Ianus Parrhaſius Alciati præceptor laudatus 215
Ingenui non poterant torqueri equuleo 237
Inſtrumenta excruciandi corporis ab hominibus excogitata varia 203
Ioachimus Camerarius avus maternus Iungermanni 289. *eius explicatio verbi* ἐτυμπανίσθησαν ib.
Ioannes Vincentius Pinellus laudatus 236
Ioannes Chœnius 250
Ioannes Andreas à Cruce Venetus 303
Ioannes Nicolaus Iuſtus laudatus elog.
Iodocus Badius notatus 206.260.
Iſaacus Caſaubonus laudatus 291
Iſidori opinio de fidiculis. 300
Iudicia debent eſſe libera 223
Iulius Pollux 222.274
Iureti opinio de equuleo 392. & ſeqq.
Iuris Cæſarei & Pontificii Interpretes equuleum minimè noviſſe 213.214
Iuris Civilis loci de equuleo 237.238

L.

Lambinus 258
Laminæ ardentes 336. *ab equuleo differunt* 218. 272. *earum deſcriptio* 384, 385. *figura* 389
Lampades ardentes 336 *earum fabrica*

ca 388 *figura* 389 *iis corpora reorum excarnificabantur* 336
Laxavit fidiculas *quomodo intelligendum* 349
Lex Decuriones *Cod. de quæſt. explicata* 353
Lignum quo verberabantur ſontes, non fuiſſe equuleum 222
Locus Epiſtolæ ad Hebræos cap. XI. *explicatus* 288 289
Lucianus 277
Lucretius 259

M.

Machinarum pæne omnium auctores Græci 229
Machinulæ quædam erant equuleo affixæ 343
Magi, Malefici, arioli, aruſpices equuleo dediti 270
Magii patria Elog.
Magius in ergaſtulo nocturnis horis quas dominus Turca quieti indulgebat, libellum de equuleo conſcripſit Præf.
Magius juvenis apud Florentinos legati munus ſuſtinuit Elog.
Magius muniendarum arcium, ac civitatum artem callebat. Elog. *Turcis Cyprum invadentibus Egregiam Reipub. Venetæ operam navavit* ibid. *hoſtibus in Famaguſtana obſidione multa detrimenta attulit.* ibid. *captus à Turcis contra fidem datam* ibid. *tolerandæ ſortis ſuæ conditioni Muſas in ſubſidium vocat.* ibid. *duos libellos in captivitate compoſuit* ibid.
Magius Strangulari à Mahomete Baſſa in carcere juſſus elog. & Pag. 251
Magius notatus 276

laudatus 279
Magii de equuleo ſententia 231. 232
Manutii additamentis & caſtigationibus Lexicon Calepini auctum 218
Martialis locus de fidiculis 301
Martyres trochleis diſtendebantur 365
Martyr in equuleo expreſſus 335
Martyr pendens ab equuleo expreſſus ib.
Martyres pendentes ab equuleo laminis candentibus, & funalium flammis combuſti 336, 337, 365
Martyres ſuſpendio, gravibus appenſorum pedibus additis ponderibus, extendebantur 365
Martyres de equuleo depoſiti ſuper teſtaceis fragmentis volutabantur, aut viva calce perfundebantur 390
Mombritii loci de equuleo 326. & ſeqq.
Morbi corporis tortores ſæviſſimi 201.202
Mors omnium terribilium ultimum 202 254
Mulierum crines equuleo alligabantur 344
Muretus notatus 340. 341.

N.

N*Atura nil hominibus brevitate vitæ præſtitit melius* 254
Naturam injuriè accuſari quaſi non ſolum homini brevem vitam dederit, ſed & corpus morbis & cruciatibus obnoxium 202
Nobiliores equuleo non torti 237
Nonius Marcellus 317

O.

O*Ribuſius* 227 229 304

P.

PAlcum 361
Pamelii explicati

tio vocis Cataſtæ 361
Pappus 229
Paſicrates inventor ſcamni Hippocratici 256
Pectines ferrei quomodo conſtructi 380. *iis martyrum carnes diſcerpebantur* ibid.
Pauli locus ad Hebræos in verbo ἐτυμπανίσθησαν *explicatus* 224.226.289
Paulus Ægineta 228
Philoſophi Græci Stipem emendicare ſoliti Præfat.
Pynbanck 268
Plinius 203
Plurimorum ſententia de equuleo improbata 207, 210, 213, 214, 216, 219
Plutarchus 286
Pomponii loci de equuleo 317.318.358
Priſcianus laudatus 256. 259. *emendatus* 237
Prudentii loci de equuleo 233.234.& ſeqq. 295. 308, 309, 316, 323, 356, 369
Prudentius explicatus 372.373
Pulledri 236
Pulliedro *Hiſpanorum* 209. & 236.

Q.

Quid ſit reum in equule o ſuſpendi 366
Quintilianus explicatus 349, 350
Quintiliani loci de equuleo 218, 234, 326

R.

ρ & ς *in nonnullis M.SS. Græcis in fine verborum prorſus eodem ſcribuntur modo* 261
R*ad. Fornerius laudatus* 257

Ra-

Raphaël Volaterranus 210. 264. *ejus ſententia de equuleo* ibid.
Raphaël Du Freſne auctor operis de rerum Italicarum ſcriptoribus elog.
Rechamus *quid ſit* 343
Reorum corpora pluribus modis extenſa 365
Rodulphus Gualtherus Pollucis interpres notatus 222, 274, 275. *defenſus* 277
Rupit verbera *quomodo intelligendum* 349

S.

Scamnum Hippocratis 205. & 236. *ejus deſcriptio*. 237. *figura* 303
Scholiaſtes Ariſtophanis notatus. 221. 222.
Sententiæ de equuleo diverſæ 330. 331
Segheti *de equuleo ſententia* 243
Segheti *equuleus gemina figura expreſſus* 245. 246
Senecæ loci de equuleo 211. 269, 299, 326
Sergius Grammaticus 259
Servilis pœna equulei 237, 308
Sigonii ſententia de equuleo 314. & ſeqq.
Sigonius notatus 346. & ſequent. 361
Sigonium confudiſſe equuleum cum Cataſta, nec non cum genere illo compedum, quo rei in carcere poſiti injectis ad quartum vel quintum foramen

ramen pedibus ſvincti detinebantur 361
Ζευτάλη 275
Solvit equuleum *quomodo intelligendum* 349
Sozomeni locus de equuleo 315
Sozomeni loci de equuleo explicati 371. 372
Suetonii loci de equuleo 235. 300
Suetonius explicatus 354
Succulæ 343
Surii loci de equuleo 326. & ſeqq.
Suidas 276. 284
Sylburgius 294

T.

T*Edis ardentibus adurebantur carnes reorum in equuleo* 336. *differentia earum à facibus* 387
Theodoretus 293
Theophilacti explicatio verbi ἐτυμπανίσθησαν 224
Theophraſtus 254
Thomæ Aquinatis laus 226. *unde Angelicus vocatus* ibid. *ejuſdem explicatio verbi* ἐτυμπανίσθησαν ib.
Thomæ Boſii ſententia de loco Pauli ad Hebræos 331. *eaque approbata* 333
Thuanus notatus elog. *laudatus* 250
Tormenta varia ab hominibus excogitata 203
Tormentum Neapolitanum in arce 236
Tratto de cuerda *Hiſpanis quid ſit* 268
Tratto di corda *Italis quid* ibid.
Trochleis extendebantur rei 365
Turnebi ſententia de equuleo 255
Τύμπανον *quid ſit propriè* 275
Τύμπανον *Græcorum eſſe equuleum Magius putavit* 221. 280. *notatus*

tatus propter 279. & ſeq.
Τύμπανον *quandoque pro machina qua diſtendebantur vel ſuſpendebantur ſontes* 282
Τυμπανίζειν, Τυμπανίζεσθαι 221. 227
Tympanitis hydrops 228
Τύπανον *pro* Τύμπανον 274
Tympana quid 227. 228
Tyranni ſæviſſimi apud Græcos rerum potiti 230

V.

V*Alerii Maximi loci de equuleo* 218, 238, 296, 326, 329
Valerius Maximus explicatus 347. & ſeq.
Valla laudatus 207. *in antiquitatum explicatione lapſus* ibid. *ejus cenſendi rigiditas* ibid.
Vallam fidiculas ignoraſſe ibid. & 266
Vallæ epitaphium 264
Vincentius Pinellus laudatus 236
Vitruvius 227. 229
Ulpianus Scholiaſtes 284
Ungulæ ferreæ quibus cutis eorum qui in equuleo torquebantur, laniabatur 238. *earum fabrica* 376. 377. *figura* 381
Ungulæ cur fidiculæ *dictæ* 351
Ungularum effodientium & laminarum candentium loci 322
Unci quid 379. *eorum fabrica* ibid. *figura eorum expreſſa* 381. *iis excarnificati rei* 379
Uncis pertrahebantur damnati ad Scalas Gemonias 380 *ad* Cloacas ibid. *ad* ſentinas *ad* Tiberim ibid.

Wolf-

W.

Wolfgangus Zeberius laudatus 275

Wolfius 284.285

X.

Xylander laudatus 286.287.

Z.

Zenobius Acciajolus, ejuſque interpretatio verbi ἐτυμπανίσθησαν 293

Zeno aurem Nearchi tyranni morſu abſcidit 321

FINIS.

ACAD. SCIENT. LITT. ET ART. LUGD.